

Krisen kom plötsligt

En värmländsk berättelse om
den globala finanskrisen

Sune Berger, Bengt Dahlgren
och Sara Westlindh

Sune Berger, Bengt Dahlgren och Sara Westlindh

Krisen kom plötsligt

En värmländsk berättelse om
den globala finanskrisen

Sune Berger, Bengt Dahlgren och Sara Westlindh.
Krisen kom plötsligt - En värmländsk berättelse om den globala finanskrisen

Karlstad University Press
ISBN 978-91-86637-00-2

© Cerut & Författarna

Distribution:
Karlstad University Press
Karlstads universitetsbibliotek
651 87 Karlstad
www.kau.se/kup

Tryck: Universitetstryckeriet, Karlstad 2011

Förord

Föreliggande rapport är en del av forskningsprojektet *I krisens spår*. När den globala finanskrisen blev tydlig hösten 2008 tog en grupp forskare vid Karlstads universitet initiativet till att närmare undersöka krisens konsekvenser i Värmland. Den rapport som vi nu presenterar har koncentrerat sig på att dels diskutera strukturkriserna i ett historiskt och teoretiskt perspektiv, dels undersöka hur de regionala och lokala strategierna för att möta krisen har utformats. Denna del av forskningsprojektet har finansierats av Länsstyrelsen i Värmland som ställt medel till förfogande för Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling vid Karlstads universitet. Vår del av projektet har koncentrerats på de näringslivs- och sysselsättningsmässiga konsekvenserna av krisen medan en kommande studie kommer att ägna intresset åt konsekvenser på individ- och hushållsnivå.

En stor del av vår datainsamling har möjliggjorts genom det var-samsamordnaruppdrag som regeringen gav till landshövding Eva Eriksson och regionrådet Tomas Riste. Vi vill rikta ett särskilt tack till Eva Eriksson och Tomas Riste för det material som ställts till vårt förfogande och de samtal som vi genomfört och som gett oss en inblick i uppdragets genomförande.

Vi vill också tacka alla de personer inom lokala och regionala myndigheter, företag och organisationer som ställt upp för intervjuer.

Det är vår förhoppning att vår genomgång och vår analys ska vara till hjälp när det gäller att värdera de insatser som gjorts, dels från regering och departement, dels från den lokala och regionala nivåns olika aktörer.

Karlstad i februari 2011

Lars Aronsson

Professor, föreståndare för Cerut

Innehåll

Kapitel 1. Kriser något man måste räkna med.....	11
Kapitel 2. Om strukturkriser i ett historiskt perspektiv	15
Något om den svenska debatten	18
Bakgrunden till den nya globala arbetsdelningen – kriser och omstrukturering	20
Hur möttes 1970-talets strukturkris – ett exempel	24
Nya aktörer – nya kriser	25
Världen i Värmland.....	26
Kapitel 3. Det finns ingen krisfri framtid	27
Krisens bakgrunder och perspektiv på den	27
Krisen i några viktiga propositioner.....	32
Åtgärder mot krisen	41
Kapitel 4. Varselsamordnaruppdraget.....	45
Dialogmöten, kommunbesök och rapporter till regeringen	47
Varselsamordnarnas förväntningar och erfarenheter	55
Kapitel 5. Värmland skall gå stärkt ur krisen.....	61
Krisen kom plötsligt	62
Småföretagen och krisen	64
Krisens uttryck och motkrafter	68
Krisen och det regionala tillväxtarbetet.....	80
Kapitel 6. Två lokala exempel	85
Arvika.....	85
Hagfors	95
Kapitel 7. Sammanfattning och reflektioner	105
Referenser.....	111

Figurförteckning

Figur 1. Krismodell.....	27
Figur 2. Olika omdömen om och perspektiv på krisen	29
Figur 3. BNP, miljoner kronor och procentuell förändring från samma period föregående år (1987-2009).....	30
Figur 4. Andel öppet arbetslösa, årsmedeltal (1992-2010)	32
Figur 5. Bedömningar av krisen.....	41
Figur 6. Organisationsskiss för varselsamordnaruppdraget	60
Figur 7. Modell över konjunkturkrisers förlopp och effekter på den reala ekonomin	62
Figur 8. Antalet personer berörda av varsel, Värmlands län (1992-2010) 63	
Figur 9. Företagskonkurser, Värmlands län och riket (1990-2010).....	77
Figur 10. Nystartade företag i Värmlands län (1990 – 2009*)	79
Figur 11. Samverkanstrappa	81
Figur 12. Nyanmälda lediga platser på Arbetsförmedlingen, Värmlands län (1996-2010).....	82
Figur 13. Utbildningar inom ramen för Industriskolan	88
Figur 14. Nyanmälda platser på Arbetsförmedlingen i Arvika (1996-2010).....	92
Figur 15. Antal arbetslösa i Arvika kommun (1996-2010)	93
Figur 16. Överenskommelse mellan Uddeholm och samtliga fackförbund om konjunkturavdrag.....	97
Figur 17. Antal arbetslösa i Hagfors kommun (1996-2010).....	100
Figur 18. Nyanmälda platser på Arbetsförmedlingen i Hagfors (1996-2010).....	101
Figur 19. Utbetalt försörjningsstöd (bruttokostnad) i Arvika och Hagfors kommuner (2000-2010)	104

Tabellförteckning

Tabell 1. Faktisk och bedömd utveckling av BNP, årlig förändring i procent (2007-2014)	33
Tabell 2. Faktisk och bedömd utveckling av arbetslösheten, i procent av arbetskraften 16-64 år (2007-2014).....	34
Tabell 3. De viktigaste tillväxthindren för småföretagen i Värmlands län, procent (2008-2011)	67
Tabell 4. Andel företag som uppger att de har goda utsikter att expandera (2008-2010).....	67
Tabell 5. Kommunernas resultaträkning, kronor per invånare (2008 och 2009).....	70
Tabell 6. Kommunala investeringar i Värmlands län, miljoner kronor (2000-2009).....	70
Tabell 7. Antalet nybörjare vid Karlstads universitet (2004/05-2009/10).....	73

Tabell 8. Industrins investeringar i Värmlands län, miljoner kronor (2007-2010).....	74
Tabell 9. Almis företagsutlåning (2007-2010)	78
Tabell 10. Tilldelade programmedel till Arbetsförmedlingen i Arvika i 1000-tal kronor (2008-2010).....	91

Författarpresentationer

Sune Berger är kulturgeograf och professor emeritus vid Karlstads universitet. Han forskar om lokal och regional utveckling, innovationer och gränsfrågor. Han har också anlitats som utvärderare av utbildnings- och forskningsmiljöer samt av EU:s strukturfonder. Berger är medlem av Kungliga Vetenskapsakademien.

Bengt Dahlgren är tidigare planeringsdirektör vid Länsstyrelsen i Värmlands län och fil.lic. i kulturgeografi. Han är numer knuten till Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling vid Karlstads universitet och ordförande i SCB:s användarråd för regional statistik.

Sara Westlindh (fil.mag. i kulturgeografi) är sedan 2003 utredare på Cerut, Centrum för forskning om regional utveckling vid Karlstads universitet. Hennes tidigare projekt inom Cerut har bland annat haft inriktningen mot turism och utvärderingar av arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Kapitel 1. Kriser något man måste räkna med

I en rapport om 1990-talet konstaterar Länsstyrelsen i Värmland att kriser kommer och går (Länsstyrelsen, 2002). I rapporten ägnades den så kallade 1990-talskrisen uppmärksamhet. Den krisen var ett abrupt trendbrott från en nästan osannolikt bra utveckling under stora delar av 1980-talet.

Denna rapport är ett försök till en värmländsk berättelse av den globala finanskrisens effekter och konsekvenser i slutet av 2000-talets första decennium. Enligt bedömare, så här i efterhand, fanns de första tecknen på att allt inte stod rätt till redan i början av 2007. Den globala finanskrisen fick sedan ett tydligt ansikte när investmentbanken Lehman Brothers lämnade in sin ansökan om konkurskydd i mitten av september 2008. Finanskrisens effekter på den reala ekonomin, det vill säga på företag och sysselsättning, blev påtaglig under hösten 2008. För Värmlands del utlöstes krisen genom varsel omfattande sammanlagt cirka 600 personer vid Arvika Construction Equipment AB i Arvika.

Varsel skakade Västvärmland. *2009 blev lågkonjunktursens år. Tusentals jobb försvann i Västvärmland och värst drabbades Arvika där drygt 2000 personer blev av med jobbet. Det gör Arvika till den kommunen i landet med den fjärde största mängden varslade sett till befolkningen.* (NWT, 090104)

Den 29 oktober 2008 utsåg regeringen landshövding Eva Eriksson och regionrådet Tomas Riste till regionala varselsamordnare. Detta var ett tydligt tecken på att man från regeringens sida tog allvarligt på den globala finanskrisens effekter på den reala ekonomin. Dessa effekter märks särskilt tydligt i sitt regionala och lokala sammanhang. Varselsamordnarnas uppdrag var kortfattat att samordna varselinsatser och att föreslå åtgärder mot krisen till regeringen. Regeringen inrättade samtidigt en statssekreterargrupp som ”en dörr in” till regeringen för varselsamordnarna (Näringsdepartementet, 081029).

I sin första rapport till regeringen framhåller de värmländska varselsamordnarna att krisens effekter och insatserna mot den bör följas upp och utvärderas. Betydelsen av uppföljning och utvärdering skall inte minst ses mot bakgrund av att den finansiella krisen bedömdes vara den största på 75 år och för svensk del sedan Kreugerkraschen (ITPS, 2009). Denna rapport är ett bidrag till en sådan uppföljning och utvärdering. Den ger självfallet inte hela bilden eller hela sanningen om den globala finanskrisens effekter för Värmland. Vi hoppas dock och tror att den ger viktiga delsvaret på frågor om vad som hände och vad som gjordes. Initiativet till rapporten har tagits av Länsstyrelsen och arbetet har utförts av Centrum för forskning om regional utveckling, Cerut, vid Karlstads universitet.

Vi är tre personer som har arbetat med rapporten, nämligen: Sune Berger, Bengt Dahlgren och Sara Westlinth. Vi har haft ansvar för olika delar av den, vilket märks i skillnader i formspråk och stil. Det har inte visat sig självklart var gränserna skulle gå för vår regionala berättelse om den globala finanskrisens genomslag och konsekvenser för Värmland. Vår gemensamma ambition har varit att göra en så konkret beskrivning av krisen som vi har mäktat med samtidigt som vi för ett generellt resonemang om kriser och sätter in den aktuella krisen i ett historiskt och teoretiskt sammanhang.

Vid Karlstads universitet har också pågått en diskussion om krisens effekter på värmlänningarnas hälsa och välbefinnande¹. Denna befolkningsstudie har finansierats i särskild ordning. Resultaten av befolkningsstudien förväntas föreligga under hösten 2011. Vår rapport kan, tror vi, vara en viktig bakgrundbeskrivning till denna. Vi har av dessa skäl inte heller fördjupat oss i krisens effekter för enskilda personer och familjer.

I de värmländska varselamordnarnas första rapport till regeringen nämns också ”att Värmland skall gå stärkt ur krisen”². Målsättningen eller intentionen bygger på ett synsätt och en erfarenhet av att kriser inte bara orsakar problem utan också innehåller möjligheter. Detta gäller säkert i många fall både i det individuella perspektivet och i det kommunala och regionala. Kriser har i någon mening både förlorare och vinnare. Krisers motkrafter handlar ofta om omprövning, nytänkande, kraftsamling och mobilisering. Kriser innebär också att tillfällen tas att förändra när många är osäkra och villrådan är stor³. Sådana förändringar kan upplevas som både positiva och negativa allt utifrån skilda värderingar och sammanhang. Kriser speglar det faktum att ekonomin och sysselsättningen går upp och ner. Situationen efter krisen är dock aldrig den samma som före krisen. Vår rapport ger inget slutgiltigt svar på om intentionen från varselamordnarnas sida uppfylldes. Den försöker dock spegla vad som skulle kunna kallas krisens motkrafter i Värmland.

---

¹ Debattartikel i Värmlands Folkblad (091020) med rubriken *Trött på den ekonomiska krisen?*. I artikeln framhålls att Karlstads universitet på olika sätt skall ägna krisens regionala effekter intresse.

² Budskapet eller intentionen utvecklas av landshövdingen i en ledare i *Värmlands Affärer* (081209).

³ Se till exempel Naomi Klein (2007) *Chockdoktrinen, katastrofkapitalismens genombrott* och även en rapport från PriceWaterhouseCoopers (2010) med titeln *Ta tillfället i akt*, som handlar om den globala finanskrisens påverkan på kommuner, landsting och regioner. ”I de svenska enkätsvaren vittnar 47 procent av respondenterna om att den egna organisationens innovationsförmåga har påverkats positivt av lågkonjunkturen och 42 procent bedömer att samverkan/samarbete med andra parter har påverkats positivt, något som stärker bilden av att dåliga tider främmanar handlingskraft”.

Regeringens uppdrag till varselsamordnarna upphörde den 19 augusti 2010⁴. En tolkning av detta beslut från regeringens sida är att regeringen därmed bedömde att krisen nu var över. Under förhösten 2010 har Värmland dock drabbats av nya varsel vid bland annat REC ScanModul (gäller 300 personer) i Arvika samt CCI Valve Technology AB (114 anställda) i Säffle. I båda fallen handlar det om nedläggning av verksamhet.

I rapporten ger vi vår regionala berättelse om den globala finanskrisen ett teoretiskt och modellmässigt sammanhang. Vi har ägnat denna historiska och teoretiska beskrivning ganska stort utrymme. I avsnittet diskuterar vi bland annat olika former av kriser. Vår tolkning av den globala finanskrisens effekter på den reala ekonomin, det vill säga på näringsliv och sysselsättning, är att denna också kan betecknas som en unik djup lågkonjunktur. Ett inslag i krisen var dock strukturella förändringar när det gäller ägandet av den svenska och internationella bilindustrin.

I rapporten beskriver vi också krisens bakgrund eller orsaker och förlopp så som vi har uppfattat det utifrån en genomläsning av olika rapporter och propositioner. Vår regionala berättelse bygger också i övrigt på dokument från eller om varselsamordnarnas arbete, intervjuer med dessa och samtal med personer som företräder viktiga regionala organisationer och aktörer. Vi försöker också genom artikelurklipp belysa krisen utifrån hur den har tagit sig uttryck i media samtidigt som vi visar på den regionala statistiken. Vi ägnar också i rapporten särskild uppmärksamhet åt krisens konsekvenser i Arvika och Hagfors.

Nämnas kan att regeringen i september 2010 har gett Statskontoret i uppdrag att ”följa upp arbetet med samordning av insatser med anledning av varsel”⁵. Vi menar att vår rapport kan vara ett viktigt komplement till Statskontorets uppföljning och utvärdering.

Vi tror att vår ambition att göra en regional berättelse om den globala finanskrisens effekter är ganska unik. Vi hoppas att rapporten skall bidra till att tanken om kriser blir tydligare i det regionala tillväxtarbetet i fortsättningen. I rapporten finns ett budskap om att kriser lättast kan mötas om flexibiliteten i regelverken är stor och resurserna finns tillgängliga regionalt. I krisens natur ligger att den ofta slår till på ett för många oväntat sätt. Samtidigt menar många att det nog går att tolka förändringar i omvärlden och tecken i tiden som att något är på gång. Vi tror därför att en fortlöpande bevakning av vad som händer i (om-)världen och av för-

---

⁴ I regeringens beslut framhålls som skäl till beslutet, ”Mot bakgrund av den utveckling som råder med en tydligare återhämtning av ekonomin, en sysselsättningsuppgång, en kraftig minskning av varsel och en minskad arbetslöshet, gör regeringen bedömningen att de åtgärder som fortsatt krävs i första hand bör hanteras inom ramen för det regionala tillväxtarbetet i länen”.

⁵ Regeringsbeslut (100701) (N2010/4853RT). Uppföljningen har en tydlig fokus på formen för varselsamordningen det vill säga vilka som har deltagit och hur dialogen inom länen och med regeringen har fungerat.

ändringar i den regionala utvecklingen i bred mening skapar en medvetenhet om kriser som fenomen och därmed som ett naturligt inslag i det regionala tillväxtarbetet. Rapporten visar också att krisers motkrafter ofta ligger i ett samspel av åtgärder och initiativ såväl lokalt som regionalt och nationellt. Upparbetade kanaler för samtal och dialoger mellan olika aktörer regionalt och lokalt underlättar mötandet av kriser där och när de uppträder.

Vi menar också att den aktuella krisen inte blev så djup och utdragen som många hade förutspått. Dess konsekvenser på arbetslöshet och sysselsättning är inte heller lika omfattande som 1990-talets kris. Vi har i vårt arbete genom att förstå och beskriva krisen och dess konsekvenser fått ett övergripande intryck av att Sverige i många i avseenden har mött krisen med krafttag och gjort betydande statsfinansiella insatser för att mildra dess genomslag i den reala ekonomin. Vi har också mött en situation där bland annat kommunernas kostnader för det ekonomiska försörjningsstödet enligt Socialtjänstlagen har ökat. Vi menar att krisen sammanföll med en situation där omläggningar av sjukförsäkringssystemet och a-kassesystemet också hade genomslag.

Parallellt med den globala finanskrisen har under senare år också den globala klimatkrisen ägnats stor uppmärksamhet. Det finns många som anser att lösningen på den senare rymmer stora möjligheter när det gäller teknologi och ekonomi. Det borde också kunna vara så att ett större genomslag av begreppet hållbarhet i dess olika dimensioner skulle kunna göra svängningarna i ekonomin mindre.

Kapitel 2. Om strukturkriser i ett historiskt perspektiv

Den senaste globala finanskrisen aktualiserar frågan om varför kriser uppstår. Forskningen har ägnat frågan stor uppmärksamhet, men det finns ännu inget gemensamt svar. Vissa gemensamma drag och orsakssamband har dock lyfts fram. De flesta forskare pekar på att de stora kriserna kännetecknats av att de varit globala och att de vänt utvecklingen i nya riktningar. Det betyder att mycket av det gamla slagits ut av kriserna och att tillväxten slår in på nya spår. Det nya finns inom teknikområden som förvaltar allt knappare naturresurser. Människor bygger strukturer som är nödvändiga för stabilitet, men de tenderar att överleva sig själva. Kriser löser dock ofta motsättningen mellan stabilitet och nödvändigheten av förändring.

Vi har den så kallade 90-talskrisen i färskt minne och de Vylder (2009) menar att 1990-talet präglades av en rad valutakriser, bankkriser och finanskriser om man ser till vad som hände runt om i världen. Vår svenska 90-talskris sammanföll med en finanskris i Finland och Storbritannien. Han pekar också på recessionen i Japan sedan aktie- och fastighetsbubblan spruckit i början av 90-talet. Andra kriser är Mexiko 1994, Asien-krisen 1997, Brasilien-krisen 1998, Argentinas ekonomiska kollaps 2001, den turkiska krisen 2001-02 och IT-krisen år 2000.

En översikt av Laeven & Valencia (2008) visar att man mellan 1970 och 2007 har kunnat identifiera 124 finanskriser. Den högkonjunktur som utmärkte världsekonomin mellan 2003 och 2007 innebar dock ett undantag genom att få kriser uppstod.

Den diskussion som här kommer att föras tar dock närmast sikte på att analysera de omvälvande strukturkriserna. Gemensamt för de stora strukturkriserna är den massarbetslöshet som följer i spåren av finanskriser och strukturell omvandling. I västvärlden var detta speciellt påtagligt under 1930-talskrisen och den kris som uppstod under 1970-talet som ofta ses som en oljekris, men som efter en nästan kontinuerlig högkonjunktur efter andra världskriget också bör ses som en inledning på en industriell strukturomvandling. Det vi såg under 1970-talet var också en början på en global arbetsdelning där enklare industrijobb flyttades från de ledande industriländerna (Piore & Sabel, 1984) till olika länder i Sydostasien. Med den nya informationsteknologin blev det möjligt att trots betydande geografiska avstånd hålla samman företagets produktions-, distributions- och styrenheter. De nya teknologiska framstegen gjorde det möjligt att rationalisera och reducera industriarbetskraften i de äldre industriregionerna i väst medan nya arbetstillfällen med ett betydligt lägre löneläge skapades i andra delar av världen. Successivt utvecklades också de globala finansiella transaktionssystemen (Castells, 1996) så att det vid sidan av den reella penningekonomin också byggdes upp finansiella bubb-

lor kring fastighets- och konsumtionskrediter samt handel med optioner, aktier, hedgefonder och derivat. På det sättet har bankerna stått i fokus för den senaste krisen och det har varit nödvändigt för olika länders regeringar att gå in och såväl rädda som reglera deras verksamhet.

Det som ofta diskuteras när det gäller ekonomins fluktuationer är vad som kallas ekonomins långsiktiga vågrörelser. Det finns flera olika teorier som försöker förklara ekonomins cykliska förlopp. Här finns både diskussioner om ekonomins interna förändringar i form av penningmängd, investeringar, konsumtion och olika psykologiska förklaringar till finansiella beslut. Bland externa faktorer märks vetenskapliga upptäckter och innovationer liksom krig och revolutioner. Till det mer spektakulära hör teorier som att svängningarna i ekonomin berodde på solfläckarnas regelbundna uppträdande. Teorin lanserades av en av de riktigt stora nationalekonomerna på 1800-talet, William Stanley Jevons (1880), som utvecklade den så kallade gränsnyttoläran (marginal utility). Det kan noteras att teorier och iakttagelser om solens aktivitet idag återkommer i diskussionen om klimatförändringar.

Bland inflytelserika ekonomer som diskuterat vågteorierna finns Joseph Schumpeter. Han menade att innovationerna har en nyckelroll genom att de tillför ekonomin nya investeringar och produkter och därmed påskyndar utslagningen av gamla strukturer och produktionsmetoder. Det betyder att gamla företag slås ut i en evolutionär process, ”kreativ förstörelse”. Det som sedan händer på sikt är att innovationsverksamheten faller, investeringarna minskar och vi kommer in i en recessionsfas. (Schumpeter, 1934)

Milton Friedman (1968) ansåg att det bästa medlet för en kontinuerlig tillväxt var en stabil penningpolitik och han såg fluktuationer i penningmängden som en orsak till kriser. Marxistiska ekonomer brukar framhålla att nedgångar i ekonomin beror på underkonsumtion därför att en alltför stor del av inkomsterna går till de välbärgade och för lite till investeringar. Den österrikiska nationalekonomiska skolan (Friedrich Hayek, 1941 och Ludwig von Mises, 1912 [1980]) hävdade att det snarare var överinvesteringar som orsakade recessioner. Arthur Pigou (1932) menade att människor påverkar varandra med sina pessimistiska eller optimistiska förväntningar.

Det finns dock en viss samsyn om vilka cykler som finns i ekonomin och de har fått namn efter ekonomer som lanserat teorierna: den kortvägiga Kitchincykeln på tre till fem år som brukar kallas konjunkturcykel, Juglarcykeln på sju till elva år, även kallad maskininvesteringscykeln, Kuznetscykeln, eller byggcykeln, på 15-25 år, samt den riktigt långa Kondratievcykeln på 40 år eller mer. Den senare långsiktiga cykeln har varit mest ifrågasatt och när vi hade högkonjunktur på 1950- och 1960-talen och industrin gick på högvarv var den nästan bortglömd. Schumpeter in-

tresserade sig tidigt för cykler och lyfte fram Kondratiev och hans långa vågor i ett av sina stora verk, *Business Cycles* (1939). Han såg också att vågorna kunde kopplas till olika innovationer.

En svensk ekonomhistoriker, Lennart Schön, ansluter sig till Kondratievs teori om långa vågor. I sin bok *Tankar om cykler* (2006) talar han om "samhällets 40-årskriser".

Utifrån Kondratiev och Schön går det i ett historiskt perspektiv se fem olika vågor från den tidiga industrialismen:

- *våg 1, 1790-1850* präglades av textilmaskiner och vattenkraft,
- *våg 2, 1850-1890* är ångans och stålets tidsålder,
- *våg 3, 1890-1930* förknippas med framväxten av elektriciteten och kemin
- *våg 4, 1930-1975* hänger samman med avancerad råvaruindustri, transportteknologi och bilindustri
- *våg 5, 1975-2010* kännetecknas av en övergång till tjänstenärings-, mikroelektronik, datorer, bioteknik och ny kommunikationsteknologi (och början till en ny energiteknologi).

Schön konstaterar att det finns ett tydligt cykliskt förlopp av omvandling, rationalisering och strukturkris som sträcker sig över 40-45 år. Ett annat sätt att se på de långsiktiga vågorna är att dela in vågorna i fyra delar (vår, sommar, höst och vinter) på vardera 10-15 år. Våren präglas av försiktighet och en gradvis ökning av inflationen samt en viss ökning av kreditgivningen. Då är bästa tiden att satsa på aktier och fastigheter. På sommaren ökar aktiviteten, liksom inflationen och kreditgivningen och räntorna går upp. Hösten innebär fallande inflation, lägre räntor, en massiv ökning av krediterna, särskilt konsumtionskrediter samt stora satsningar på aktier och fastigheter. Vintern innebär krascher och panik, kraftig kreditåtstramning, fallande räntor, flykt till kontanter, obligationer och guld.

Med denna indelning befinner vi oss nu i den femte vågens vinterfas, men frågan är när vi kan se tydliga vårtecken. De kriser som infallit i slutet av 1840-talet, i början av 1890-talet, i början av 1930-talet och i mitten av 1970-talet har alla inneburit vändpunkter till en ny expansion. Den fråga det går att ställa sig är hur lång tid det tar innan vi kan säga att den nuvarande strukturkrisen är över och en ny ekonomisk uppgång kan synas. Svensk ekonomi tog sig relativt snabbt igenom 1890- och 1930-talens kriser. Det man kan förvänta sig är att de regionala (liksom de nationella) utfallen av den aktuella krisen kan komma att se väldigt olika ut. Det vi ser när det gäller den europeiska situationen två år efter krisutbrottet hösten 2008 är att det finns betydande finansproblem i en rad länder som nu identifieras som en grupp, PIIGS, (Portugal, Italien, Irland, Grekland, Spanien).

Tidigare kriser och den nuvarande - en summarisk jämförelse

- *1890-talet:* Den brittiska banken Baring Brothers spekulerar bort stora pengar i Sydamerika. Banken går omkull och en global kredit-
åtstramning slår ut mängder av industriföretag. Nya verkstadsföretag växer fram i en andra industriell revolution.
- *1930-talet:* Den stora depressionen med börskraschen 1929. Krisen började i USA och spred sig till övriga världen. Massarbetslöshet drev så småningom fram stora infrastruktursatsningar från regeringar för att få fart på ekonomin. Bidrog till att Adolf Hitler kunde komma till makten.
- *1970-talet:* Oljekrisen 1973 avbröt en närmast kontinuerlig högkonjunktur sedan andra världskriget. Två år tidigare bröt det finansiella växelkursystemet Bretton Woods samman⁶. Effekten på världsekonomin blev flera år av recession, stora statliga budgetunderskott, hög inflation och stigande arbetslöshet.
- *2010-talet:* En kraftig ökning av konsumtionskrediter, speciellt bollen på den amerikanska marknaden, spekulationsekonomi som kulminerade hösten 2008 och omgående gav globala konsekvenser. Investment-banken Lehman Brothers går i konkurs och utlöser en bank- och finanskris såväl i USA som i en rad andra länder. Krisen i den amerikanska bilindustrin ger återverkningar på bland annat ledande bilindustrier globalt med omfattande arbetslöshet och statsingripanden. Euroländerna enas om en gemensam europeisk åtgärdsplan. Betydande nationella finansproblem i länder som Grekland, Italien, Irland, Spanien och Portugal.

Något om den svenska debatten

Att ta utgångspunkt i den så kallade vågteorin är ett sätt att se på vad som händer i det ekonomiska systemet och vad som utmärker upp- och nedgångar i ekonomin. Om detta råder, som sagts ovan, delade meningar bland forskare. Debatten har delvis handlat om att peka ut ”historielösa

---

⁶ Bretton Woods-epoken är uppkallad efter en stad i USA där en konferens ägde rum 1944 då de allierades ledare och flera ekonomer, bland annat John Maynard Keynes, skulle försöka enas om en ny ekonomisk världsordning efter det förväntade nederlag som närmade sig för Tyskland. Vid konferensen beslöts att skapa två nya institutioner Valutafonden och Världsbanken. Vidare beslöts att dollarn skulle vara ankaret i Bretton Woods-systemet ”vars värde i guld garanterades av USA:s regering”. Stabiliteten i systemet försvagades under slutet av 60-talet som en följd av USA:s växande budget- och bytesbalansunderskott i spåren av Vietnam-kriget. Som de Vylder (2009) påpekar så är parallellerna till åren 2003-09 med USA:s dyrbara krig uppenbara. Den svaga dollarn innebar att mot slutet av 1970-talet inleddes en övergång till ett finansiellt system baserat på rörliga växelkurser. Därmed har också de finansiella marknaderna fått ökad makt, som också förstärks av avregleringar och modern kommunikationsteknologi.

ekonomer respektive ekonomilösa historiker”. En del av den svenska debatten har förts i tidskriften *Ekonomisk Debatt*. Delvis har den svenska debatten sina rötter i den internationella diskussion som förts om statens roll och huruvida ingrepp i marknadsekonomin är nödvändiga i samband med stora kriser eller är av ondo. Ett sätt att ingripa går tillbaka till ekonomen John Maynard Keynes som blev rättesnöret för de statliga ingrepp som gjordes i samband med 30-talskrisen. Sedan dess har ledande ekonomer debatterat frågan om nödvändigheten av ingrepp i marknadsekonomin. När liberala ekonomer under 1980-talet började tala om att marknadsekonomin i gestalt av ”den nya ekonomin” var den slutgiltiga lösningen på samhällsutvecklingen fanns inte utrymme för så många andra alternativ. Att den ohämmade marknadsekonomiska lösningen blev den direkta orsaken till den globala finanskrisen 2008 framstår i det perspektivet som en paradox. Återigen blev det nödvändigt att genom statliga ingrepp och regleringar återställa den globala ekonomin och försöka rädda en del av de finansiella institutionerna. För svensk del blev det delvis också en upprepning av det som skett i samband med bankkrisen i början av 1990-talet.

I en artikel i *Ekonomisk Debatt* (nummer 1 1985) tar nationalekonomen Lars Jonung upp frågan om marknadsekonomin stabilitet. Han angriper såväl Erik Lundberg (1984) som Lennart Schön och menar att den svenska krishistorien och den svenska ekonomins stabilitet (eller brist på stabilitet) bör diskuteras med utgångspunkt från begreppet stabiliseringspolitisk regim och en distinktion mellan endogen och exogen skapade kriser. Jonung menar att Lundberg koncentrerar sig på de ”grandiosa kriserna”, det vill säga de som skapats utanför marknadsekonomin, men att han tolkat dessa som tecken på marknadsekonomin instabilitet. På så vis får han, enligt Jonung, en slagsida som leder honom till krav på en interventionistisk, det vill säga en keynesiansk politik. När det gäller Jonungs kritik av Schön är den allvarligaste kritiken att han saknar en klar teori för att operationalisera (kvantifiera) de centrala förklaringsfaktorerna. I artikeln ironiserar Jonung och frågar: ”Kan Schön idag göra en prognos när nästa strukturkris kommer? Blir det på 2010-talet? Är mönstret så stabilt?”

Den globala finanskris som fick sitt genomslag hösten 2008 har de kännetecken som också funnits med under tidigare strukturkriser. För det första handlar det också nu om spekulationsbubblor som brister; för det andra att staterna varit för släpphänta när det gäller övervakning och reglering av banker och finansmarknader och för det tredje om att man bedrivit en ”procyklisk” ekonomisk politik, som förstärker, snarare än dämpar konjunktursvängningar (de Vylder, 2009).

Marknadsekonomin har åter visat sig mycket sårbar och det är skattebetalarna som nu finansierar den rekonstruktion som visat sig nöd-

vändig i ett antal länder. En jämförelse med 1970-talet visar att spekulationsekonomin idag i form av valutahandel omsätter tjugo gånger mer än den reala handelsvolymen. På sjuttioalet var den ”bara” det dubbla. Ändå visar finansmarknaden en betydande ovilja att underkasta sig regleringar. (Jönsson, 2010).

Bakgrunden till den nya globala arbetsdelningen – kriser och omstrukturering

Bland företrädare för forskare som betonat de rumsliga aspekterna av den kapitalackumulation som karaktäriserat den globala ekonomin finns en grupp som betonat förhållandet mellan centrum och periferi. Dit hör bland annat Samir Amin, Andre Gunder Frank och Ernest Mandel. I deras analys finns ett tydligt historiskt perspektiv på den internationella ekonomiska utvecklingen. Analysen av de senaste årtiondenas utveckling såsom den presenterats av bland andra David Harvey, Doreen Massey och Manuel Castells är på många sätt en logisk följd av de strukturer som växte fram redan under merkantilismen (1500-1800) och den tidiga kolonialismen (1800-1950) och som sedan följdes av neokolonialism (1950-1975) och postkolonialism (1975-2010?).

Tanken är inte att fördjupa diskussionen om de tidiga perioderna utan snarare att ge en summarisk bild av hur kapitalackumulationen och den geografiska maktstrukturen förändrats över tid. Den tidiga kolonialismen, som i hög utsträckning byggde på att de västliga ekonomierna skaffade sig rikedomar genom en hänsynslös exploatering av bland annat kolonierna i Latinamerika, innebar att den viktiga silverhandeln via den iberiska halvön kontrollerades av handelshuset Fugger i Augsburg. Detta handelshus övertog den roll som det norditalienska handelshuset Medici tidigare utövade. Under 1600- och 1700-talen skedde ytterligare en förskjutning av den ekonomiska makten då städer som Antwerpen, Amsterdam och London blev finansiella centra och säte för världshandeln. Här grundades de ostindiska handelskompanierna och härifrån reglerades triangelhandeln mellan Europa, Afrika och Amerika. Råvarorna och inkomsterna från kolonierna var en viktig förutsättning för den industriella revolutionen, i synnerhet för den tidiga textilindustrin. Samtidigt hindrade koloniseringen en egen utveckling i kolonierna (Bergey, 1994).

Internationaliseringen av kapital under slutet av 1800-talet var en del av den konkurrenssituation om kolonierna som uppstod vid denna tid. Det brittiska samväldet med dess kolonier var enligt många politiker och näringslivsföreträdare en förutsättning för att det egna landet skulle kunna överleva. Det fanns en stark känsla av såväl patriotism som en påtagan

uppgift att civilisera och uppfostra de koloniserade folken vilket rättfärdigades genom att handeln gav jobb och lön åt de brittiska medborgarna.

Under 1900-talets första årtionden tog många marxistinfluerade författare fasta på det Marx kallade kapitalets två lagar som handlade om kapitalets rörelser, koncentration och centralisering. Koncentration innebär att enskilda företags kapital förmeras genom den ackumulerade profiten, medan centralisering är den process varigenom enskilda företag i en konkurrenssituation förlorar sitt oberoende och blir en del av ett större företag. Man blir en del av en koncern, en kartell eller hamnar under annat ägarskap och denna process går hand i hand med etableringen av ett finanskapital eller bankkapital som kontrollerar industrikapitalet. Frågan i detta sammanhang blir hur detta påverkade imperialismen. Många (bland annat Hilferding) menade att kartellerna blev så starka att de kunde påverka de inhemska regeringarna. Införandet av skyddstullar var ett krav som framställdes för att kunna utestänga konkurrentländer från den inhemska marknaden. Detta innebar att konkurrensen mellan länderna intensifierades.

Den så kallade fordismen, som byggde på rationella produktionsmetoder och ett högt tempo, blev redan under mellankrigstiden ett föredöme för den industriella storskaliga produktionen. Under efterkrigstiden utvecklades denna produktionsmetod ytterligare genom att förutsättningar för en ökad konsumtion av kapitalvaror blev tydliga i många västekonomier. Fordismen med dess massproduktion skapade också en konsumtion som blev en livsstil för en växande medelklass (Harvey, 1989). Men i slutet av 1960-talet hände något. Inom många branscher fick vi en ökad konkurrens, en överproduktion och så småningom ett underutnyttjande av produktionsfaktorer. Detta ledde i sin tur till varsel, uppsägningar och en omfattande nedläggning av företag.

Det kapitalistiska samhällets botemedel blev att exportera fordismen till låglöneländer. Sänkta löner i tidigare produktionsländer var inte möjliga enligt den socialdemokratiska doktrin som rådde i flertalet västekonomier. På det sättet kunde kapitalet genom att flytta produktionen kompensera en lägre vinst. En viktig förutsättning för att etablera sig i låglöneländer var den nya kommunikationstekniken. De nya industrialiserade länderna (NIC) blev på det sättet en marknad för den nya globala kapitalackumuleringen och så skapades ”The New International Division of Labour”.

Detta var också början till att det uppstod en ny Nord-Syd relation utan att industriländerna behövde hemfalla åt en ny imperialism, men det var också början till förändrade geopolitiska relationer. Bland annat innebar det att USA:s ekonomiska ställning försvagades till följd av att OPEC blev en tydlig maktfaktor genom att man på några år i slutet av 1970-talet kunde fyrdubbla oljepriset och reglera oljemarknaden. Detta

möjliggjordes genom att USA:s prismonopol fallit till följd av att oljeländerna samlat på sig globalt finanskapital och att dollarn varit kraftigt övervärderad.

Den omfattande strukturkris som inleddes i början av 1970-talet blev också inledningen till en kritisk teori inom samhällsvetenskapen. Den innebar att det blev en tydligare inriktning mot studier av småskalighet, ”bottom-up”, lokalsamhällen och platsens roll i det ekonomiska systemet. Genom att gå tillbaka till begrepp som lanserats av Marshall (1921) och hans ”industriella distrikt” kunde författare som Michael Piore och Charles Sabel (1984) samt Michael Storper och Allen Scott (1989) åter sätta fokus på den lokala scenen. De menade att det nu var aktuellt att betona den lokala närheten mellan företagen och ackumulationsprocesserna på lokal nivå. Begrepp som flexibel specialisering, som innebar korta livscykler för varu- och tjänsteproduktion, blev ett argument för nödvändigheten av geografisk närhet mellan företag. Förutom nämnda ekonomogeografer blev ekonomen Michael Porter (1990) genom sin diamantmodell också en hävstång för de som betonade närhet mellan företag och en lansering av klusterbegreppet. Inspiration hämtades från en rad lyckade exempel på högteknologisk utveckling där också forskning och utveckling spelade en avgörande roll för utveckling av framgångsrika företag. Hit räknas Silicon Valley, Boston, M4-korridoren i England, Grenoble och andra framgångsrika teknikcentra.

Diskussionen om flexibel specialisering och betoningen av platsens roll fick ett kraftigt genomslag under framför allt 1980- och 1990-talen, men det kom också motreaktioner bland forskare som ansåg att det fortfarande fanns skäl att intressera sig för de globala strukturer som styrde företagens handlande. Amin och Thrift (1992) menar att det under 1970- och 1980-talen skett en betydande förändring från en internationell till en global ekonomi. De ansåg att näringslivet fortfarande i huvudsak var integrerat i globala nätverk. Den kontroll som multinationella företag (både utländska och inhemska) utövar har ökat. Dessutom har uppköp och samgåenden i större koncerner ökat inom alla delar av näringslivet och det sker på såväl nationell som global nivå. De globala koncernerna har till synes blivit mer lokala genom att de skapat nya typer av underleverantörsnätverk, strategiska allianser och ”joint ventures”, men det finns inga bevis för att dessa organisatoriska förändringar skulle ha lett till ökad lokal makt och kontroll enligt Amin och Thrift. Det är snarare så att ledande företag i ännu högre utsträckning genom vertikal integration skaffat sig större makt över underleverantörer och därmed kontrollen över marknader och nätverk. Sett ur ett lokalt perspektiv kan detta innebära att fler platser antingen blir inkluderade i eller exkluderade från de globala nätverken. Det betyder i sin tur att många tidigare industriorter slås ut och produktions- och styrenheter koncentreras.

Amin och Thrift (1992) tar två empiriska exempel för att understryka sina teser. Läder- och skoindustrin i Santa Croce i Toscana har under lång tid utgjort ett exempel på en industribransch som lokalt haft kontroll över hela produktionskedjan från hudar och läder till färdiga skinn- och lädervaror. Den hårdnande konkurrensen från nya industriländer i bland annat Sydostasien, en minskad efterfrågan från den italienska skoindustrin, försämrad tillgång till billiga råvaror och hårdare miljökrav bidrog till att det uppstod en ny situation från mitten av 1980-talet. För den lokala industrin betydde detta att en stor del av bearbetningen kom att bygga på importerade halvfabrikat som i sin tur innebar att en stor del av den produktionskedja som tidigare funnits lokalt, till exempel beredning av hudar och skinn, kom att befinna sig i andra delar av världen, utanför den lokala kontrollen. Detta är inget unikt exempel utan det återfinns inom en rad industribranscher. Kontrollen kom till stor del att utövas av stora internationella koncerner (TNC).

Det andra exemplet utgörs av förändringen av London City, som tidigare (under 1800-talet och första hälften av 1900-talet) varit ett centrum för företag inom handel, finans- och bankverksamhet. Det har enligt författarna varit en skyddad, självreglerad samt socialt och kulturellt specifik enklav, om man så vill ett "industrial district" i Marshalls terminologi. Från slutet av 1950- och början av 1960-talet tog stora institutioner över tillsammans med multinationella företag och banker. Den elektroniska utvecklingen har vidare inneburit att transaktioner äger rum på långa avstånd och i ökande utsträckning mellan finanskapitalister och börshandlare globalt. Det har också skett en social och kulturell förändring av London City som inneburit att det blivit en mötesplats för finanspress och industrialister. På det sättet kan man säga att London stärkt sin ställning och att City tidigare var ett resultat av att det lokala gick globalt men att City idag är ett resultat av att det globala går lokalt (Amin & Thrift, 1992).

Den flexibla produktionen innebar också att företagen anammade flexibla produktionsprocesser, flexibla arbetsmarknader, flexibla produkter, flexibla utbildningar, flexibla konsumtionsmönster och till och med flexibla identiteter (Hoogvelt, 2001). Den flexibla specialiseringen möjliggjordes av de nya tekniska möjligheterna till snabba omställningar, CAD (Computer Aided Design) och CNC (Computer Numerical Control). Till skillnad från fordismens massproduktion kunde således bland annat den nya tekniken och organisationsfilosofin tillämpas i den moderna bilindustrin. Biltillverkaren Toyota gick i spetsen för den nya filosofin med sin "Toyotism" (Womack, et al., 1990) som genom sin "lean production" blev sinnebilden för de organisationsidéer som kom att spridas inte bara till andra industribranscher utan så småningom också hitta vägen till privat och offentlig tjänsteproduktion i väst. Den nya principen innebar att man gick från massproduktionens "economies of scale" till "economies of

scope”. I motsats till massproduktionens löpande band med kontroll i slutet av produktionskedjan så införde Toyota ett ökat ansvar för arbetslag i alla delar av produktionen. Samtidigt blev produktionen kundanpassad på det sättet att bilhandlaren blev det första steget i produktionen genom att kunden beställde bilen efter sina önskemål och den levererades efter två till tre veckor. Begreppet ”kanban”, just-in-time, styrde på det sättet produktionen och kunderna involverades på ett påtagligt sätt i uppföljningen av den levererade bilen. Man behövde inte längre leverera för lager och kunde också spara in på byggnader och industriområdesytor. Alvin Toffler (1992) kallar den nye konsumenten för en ”prosumer”, vilket innebär att konsumenten är en viktig del i produktionen och med detta också är en del i sin egen exploatering.

Trots att amerikanska och västeuropeiska företag tog till sig mycket av de japanska idéerna så fanns det såväl ekonomiska som kulturella skillnader som gjorde det svårt att anamma de nya produktionsmetoderna och den nya arbetsorganisationen. De ekonomiska skillnaderna utgjordes av omfattande investeringar som gjorts i anläggningar och utrustning, men de kulturella skillnaderna var kanske de viktigaste. Motståndet fanns både när det gällde ledningsfilosofier och fackliga krav. Det kan konstateras att den flexibla produktionen varit framgångsrik inom en rad olika områden. Den har också varit viktig för att förändra maktpositionerna när det gäller det globala finansiella kapitalets rörelser. Den senaste finanskrisen har visat att de asiatiska ekonomierna stärkt sin ställning och att USA åter har förlorat mark i den globala konkurrensen. Den amerikanska och västeuropeiska bilindustrins kris är bara ett exempel på detta.

Hur möttes 1970-talets strukturkris – ett exempel

Den strukturkris som drabbade Sverige 1975/76 sågs till en början som en konjunkturavmattning och SNS Konjunkturråd kunde i sin rapport 1975/76 konstatera att deras prognos för år 1975 slog fel (Konjunkturrådet, 1975). De var inte ensamma om missbedömningen. Lokalt och regionalt lades ett stort antal varsel och företagsnedläggningar aviserades inom teko, stål, varv och skogsindustri. I sin avhandling, *Att möta krisen*, diskuterar ekonom-historikern Henrik Lindberg (2002) hur krisen möttes av kommunala och regionala företrädare samt av fackföreningsrörelsen samt de krav som ställdes på företag och statliga myndigheter. Författarens analys visar hur de traditionella metoderna att utkräva ansvar och stöd från centralt håll och från de stora koncernerna misslyckades och successivt kom att ersättas av en lokal mobiliseringsstrategi. Denna strategi, den så kallade Söderhamnsandan med en tydligare betoning på nyföretagande, diversifiering av näringslivet och lokala lösningar växte, enligt

författaren, fram som en reaktion på storföretagsdominansen i kommunen. Det innebar också att kommunen förstärkte sin näringslivsfunktion och på det sättet fick en ny roll. Därmed hade man också en uppgift att försöka att lösa upp de restriktioner som fanns i regelverk och kommunal näringslivspolitik, men också i normsystem, kultur och rollförväntningar hos ledande beslutsfattare. De kommunala befattningshavarna identifierade, enligt Lindberg, en ny roll för kommunen och ett nytt sätt att möta en strukturell kris när den gamla politiken hade misslyckats.

När vi nu åter ställer frågan om hur vi tacklar en plötslig kris kan vi sända en tanke till hur situationen var i Sverige i mitten av 1970-talet och om vi kan dra några lärdomar av krissignaler och lokalt och regionalt motagerande. Vår fortsatta genomgång visar att det inte finns några generella lösningar utan att de lokala och regionala förutsättningarna i hög utsträckning bestämmer förutsättningar och krisstrategier.

Nya aktörer – nya kriser

Det som blivit uppenbart efter den senaste finans- och strukturkrisen är att det pågår en ekonomisk maktkamp mellan USA och Kina. USA:s gigantiska statsskuld och den försvagade dollarn har tillsammans med en hög arbetslöshet förändrat USA:s ekonomiska ställning. Kina har under senare år köpt upp stora mängder dollar i form av statsobligationer och har dessutom också köpt skuldpapper i europeiska länder som Spanien och Grekland.

Kina har länge vägrat att skriva upp den egna valutan, yuan, men från juli 2010 blev det möjligt att i begränsad omfattning handla med yuan utanför Kina och i slutet av året breddades åtgärden så att 70 000 exportörer kunde använda valutan. Detta kan vara början till att yuan blir en konvertibel valuta och att kinesiska företag inte längre blir beroende av dollarn för att göra affärer med utlandet. (The Wall Street Journal, 101214).

Den snabba utvecklingen av den kinesiska ekonomin har emellertid medfört inflationsproblem och ökade kostnader för den inhemska livsmedelskonsumtionen vilket tenderar att leda till ökade klyftor regionalt och mellan olika samhällsgrupper. Det finns mycket som talar för att BRIC-länderna, Brasilien, Indien och Kina i kraft av råvaror, kunskapskapital och handel kommer att få ett stort inflytande över den framtida globala ekonomin. Samtidigt är det också avgörande hur man kan hantera de demokratiska frågor som man kommer att ställas inför om de inomnationella motsättningarna blir alltför stora.

Det finns således grogrund för nya globala kriser, men frågan är om de kommer att utlösas av andra problem än de vi hittills sett. Enligt

många bedömare så finns det flera allvarliga globala hot. De som lyfts fram är livsmedelskrisen, klimatkrisen och vattenkrisen. Av dessa framtida hot har vi hittills mest ägnat oss åt klimatkrisen och den kan väl ses som mer överordnad än de övriga kriserna samtidigt som de är nära sammanflätade och dessutom kan leda till nya ekonomiska kriser.

När det gäller livsmedelskrisen så har vi redan sett hur produktivitetstökningen under 1980- och 90-talen ledde till överskottsproblem med köttberg och smörberg som växte. Överskottsländer som USA och EU-länderna dumpade priserna och vräkte ut sina överskott på världsmarknaden. Livsmedelsimporten ökade även i fattiga länder, jordbruket stagnerade och fattigdomen ökade på landsbygden. Bönderna i de rika länderna däremot var skyddade av prisregleringar och statliga subventioner. Men ingen talade om kris när jordbrukspriserna föll (de Vylder, 2009).

Världen i Värmland

Även om detta kapitel ägnats en genomgång av långa historiska vågor och globala perspektiv så är avsikten med vår rapport att landa nationellt, regionalt och lokalt. Som antytts i detta kapitel så har globala skeenden också rumsliga konsekvenser på olika nivåer. Vi kan konstatera att den ekonomiska maktens geografi har förändrats och kommer att förändras. Vi är nu mitt uppe i en sådan förändringsprocess och den kommer att påverka människors vardag i olika delar av världen, också i Sverige och i Värmland. De erfarenheter som vi samlat på oss genom att följa den senaste globala finanskrisen och analysera dess konsekvenser ska förhoppningsvis hjälpa oss att förstå mekanismerna bakom krisen, men också att göra oss bättre förberedda att möta nästa kris. Genom vår tillbakablick har vi blivit övertygade om att vi inte kommer att möta en krisfri framtid, men att kriserna kanske kommer att se ut på ett annat sätt.

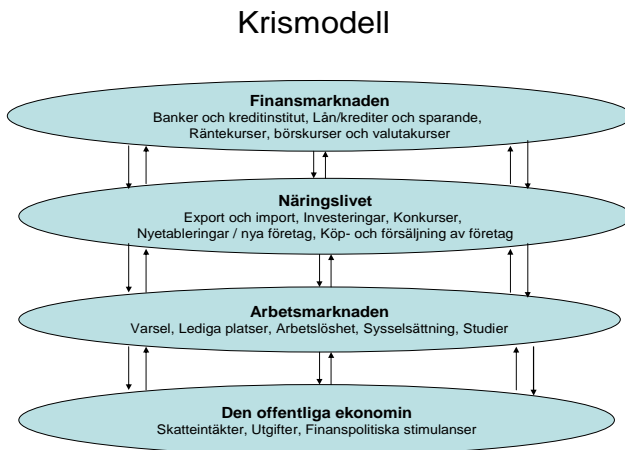
Den senaste (nuvarande) krisen utlöstes av fastighetsbubblor och bankkollaps, men den möjliggjordes av ett globalt finansiellt finanssystem som genom sekundsabba transaktioner och nya lånekonstruktioner kunde överträda sina befogenheter gentemot bland annat fastighetsägare och bankkunder. Den globala kommunikationstekniken kan naturligtvis också användas för att synliggöra orättvisor, starta solidaritetsaktioner, värna uthållig utveckling och medverka i krislösningar. Det betyder i sin tur att de globala frågorna inte längre bara kräver handling lokalt utan också handling globalt.

Kapitel 3. Det finns ingen krisfri framtid

I detta kapitel försöker vi beskriva krisen ur ett nationellt perspektiv. Vi tar inledningsvis avstamp i beskrivningar av den finansiella krisen i ett mer ekonomiteoretiskt perspektiv. Delvis överlappar denna inledning delar av beskrivningen i föregående kapitel. Denna överlappning är dock inte bara en upprepning av det tidigare utan också en slags bakgrund och sammanhang till vår beskrivning av krisen och dess effekter eller konsekvenser för den reala ekonomin. I kapitlet ägnar vi också ett antal för vårt tema viktiga propositioner uppmärksamhet.

Krisens bakgrunder och perspektiv på den

Vi har i vår läsning om krisen tyckt oss finna att krisen handlar om tre olika ekonomier, nämligen den finansiella, den reala och den offentliga. Den reala har vi i vår modell och i vår beskrivning av inte minst krisens effekter på Värmland delat upp i effekter för näringsliv och företagande å ena sidan och för arbetsmarknad och sysselsättning å den andra (se figur 1).

Figur 1. Krismodell

På ett självklart sätt hänger dessa delar av den reala ekonomin ihop. Inte desto mindre diskuteras de oftast under skilda politiska rubriker och frågorna tillhör skilda departement. Även de andra ekonomierna har sina regionala och lokala förtecken. När det gäller finansmarknaden handlar dessa bland annat om de lokala bankernas roll. Den offentliga ekonomin

avser självfallet inte heller bara statens finanser utan också kommunernas och landstingens.

På något sätt kan det sägas att kriser hör till. Det kommer således alltid en till. Frågan är bara när och hur vi möjligen i tid kan tolka inslag och förändringar i samhällsutvecklingen och samhällsekonomin som gör det möjligt att förutse, kanske motverka eller anpassa oss till och mildra konsekvenserna av krisen. Nya kriser, åtminstone stora sådana, leder också på ett ganska självklart sätt till tillbakablickar på de som har varit (se kapitel 2). Jonung (2009) lyfter fram fem tidigare stora kriser i Sverige, nämligen; kriserna 1877-78, 1907-08, 1921-22, 1932-33 och 1992-93. Den nuvarande krisen räknas enligt många bedömare till ”the big five” (Öberg, 2009).

Kriser handlar om stora avvikelser från det som kan betecknas som normalt. Det finns enligt Jonung (2009) ett mönster för finansiella kriser i form ”*boom and bust*”. Före krisen råder goda tider. Mycket pekar uppåt, mycket handlar om expansion och tillväxt och förväntningar på att det ska bli ännu bättre. Men den finansiella bubblan kan inte blåsas upp hur länge som helst. *Boom* övergår i *bust*. Ett utvecklingsförlopp med motsatta förtecken inleds. Kreditväsendet har således sina tydliga procykliska egenskaper.

Tecken på kommande kriser finns enligt Jonung (2009) alltid, även om det också ligger i krisens beskaffenhet att den kommer som en överraskning för det stora flertalet av oss. Det handlar om att i tid tolka signaler på förändringar. När det gäller den nuvarande krisen så menar de flesta bedömare att tecken på problem visade sig redan i början av 2007, men krisen slog enligt Öberg (2009) inte till förrän hösten 2008. Enligt ITPS (2009) går det inte heller att hävda att krisen kom som en blixtnöje från klar himmel. Man menar att ekonomer under en lång tid hade lyft fram tre faktorer som var oroande, nämligen:

- De stora globala sparobalanserna.⁷
- Det faktum att huspriserna i flera länder, inklusive Sverige, hade stigit kraftigt sedan mitten 1990-talet och att även aktier hade haft en kraftig prisutveckling. Man talar om en tillgångsinflation.
- Den kraftiga kreditexpansion som hade pågått under senare år.

ITPS menar att de huvudsakliga drivkrafterna för tillgångsinflationen också har handlat om en stark inkomstökning för tillgångsaktiva grupper (de

---

⁷ Problematiken förklaras på följande sätt, ”Idag flyttas stora sparöverskott från framför allt Japan, Kina och Mellanöstern till länder med sparunderskott, framför allt USA. ... Eftersom USA:s ekonomi är kraftigt beroende av den inhemska konsumtionen kommer en sådan utveckling att ha betydande negativa effekt på den ekonomiska tillväxten, inte bara i USA utan också i stora delar av resten av världen” (sidan 14).

mest förmögna) och en avreglerad kreditmarknad som har förstärkt ekonomins svängningar.

Öberg (2009) nämner som förklaringar till krisen, förutom utvecklingen på den amerikanska bolånemarknaden och de så kallade suprimlånen (bostadslån till hushåll med svag betalningsförmåga), de strukturerade kreditprodukter som är en del av de finansiella innovationerna och som resulterade i komplicerade finansiella produkter. Han menar också att det har funnits en belöningsstruktur bland de privata aktörerna på de finansiella marknaderna som har uppmuntrat till kortsiktighet och stort risktagande.

Kriser går dock över. Det finns enligt Jonung (2009) ingen kris då den svenska ekonomin fastnat i något som liknar permanent stagnation. Den genomsnittliga längden för en djup kris är omkring 3-4 år.

För att visa på krisens omfattning så har vi i följande bild sammanfattat några omdömen av krisen utifrån perspektiven USA och Sverige.

Omdömen om och perspektiv på krisen

USA

- De kraftiga prisstegringarna på bostäder i USA vände redan 2007
- Den äldsta banken på Wall Street, Lehman Brothers, ansökte om konkurs den 15 september 2008
- Fredagen den 19 september presenterar USA:s finansminister en räddningsplan (700 miljarder dollar för köp av tillgångar)
- Den 6 oktober 2008 föll Dow Jones Index med 777 punkter, det största fallet på en dag någonsin
- I finanskrisen har många branscher drabbats av efterfrågasvår, särskilt bilindustrin

Sverige

- Den största finansiella krisen på 75 år, för svensk del sedan Kreugerkraschen
- Riksdagen beslutar den 29 oktober 2008 om 1 500 miljarder kronor i lånegarantier till de svenska bankerna
- Den 3 december 2008 sänkte riksbankens direktion reporäntan med 1,75 procentenheter – den största sänkning som genomförts sedan systemet med reporänta infördes 1994
- Under 2009 bedöms BNP falla med 5,2 procent, vilket är det enskilt svagaste året sedan andra världskriget
- Arbetslösheten kommer att öka till lika höga nivåer som under 1990-talets lågkonjunktur

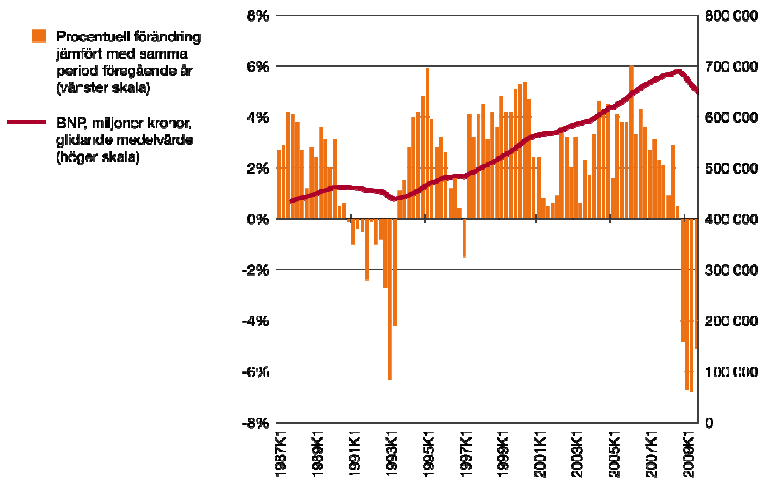
Figur 2. Olika omdömen om och perspektiv på krisen

Det kan mot bakgrund av ovanstående finnas anledning att sätta in krisen i en beskrivning av Sverige före krisen. Vi har hämtat beskrivningen från rapporten *Tillväxtfakta, Så växer Sverige och dess regioner*⁸. Enligt rapporten hade endast åtta länder i världen år 2009 en högre BNP (bruttonationalprodukt) per invånare än Sverige. Sveriges BNP har mellan första kvartalet 1987 och tredje kvartalet 2009 ökat med närmare 60 procent mätt i,

⁸ Rapporten är Tillväxtanalys och Tillväxtverkets gemensamma rapport om utvecklingen i Sverige och dess regioner. Rapporten gavs ut i april 2010.

som det heter, fasta priser. Under dessa drygt 20 år så har tillväxten eller den ekonomiska utvecklingen i Sverige varit god. Även i det något kortare perspektivet, efter 1990-talskrisen, har Sverige nationalekonomiskt sett presterat förhållandevis väl. Under perioden 1995-2008 hade Sverige således en högre tillväxt än EU-15⁹ och nästan lika hög tillväxt som USA. Under år 2009 hade såväl Sverige som EU 15 och USA, som en följd av krisen, dock kraftigt negativ tillväxt.

Det finns, enligt rapporten, två tydliga undantag från den positiva utvecklingstrend som beskrivs av BNP under de senaste dryga tjugio åren, nämligen den så kallade 90-talskrisen, då tillväxten inte bara avtog utan var negativ tre år i rad. Det andra undantaget är den aktuella krisen. Där emellan finns en mindre kris i form av IT-krisen åren efter millennieskiftet. Den krisens effekter på tillväxten var dock begränsad och tillväxtsiffrorna blev aldrig negativa. När det gäller utvecklingen av antalet sysselsatta skedde dock som följd av IT-krisen en avmattning av den positiva utvecklingstrend som hade inletts i mitten av 1990-talet.

Figur 3. BNP, miljoner kronor och procentuell förändring från samma period föregående år (1987-2009)

Källa: Figuren är hämtad från Tillväxtverket och Tillväxtanalys (2010)

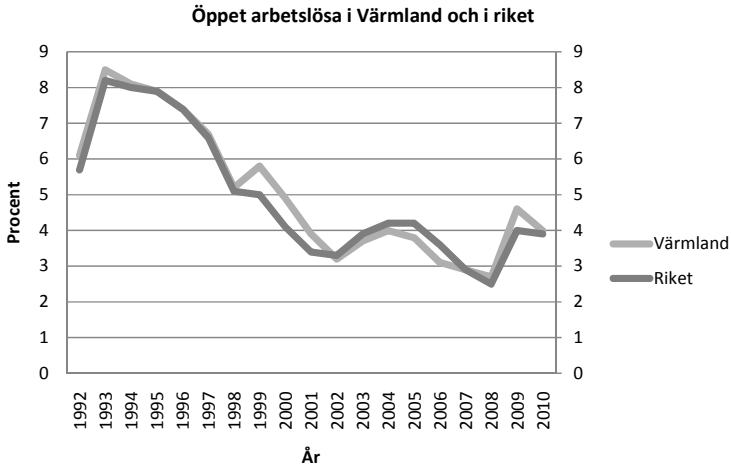
Enligt Öberg (2009) är den nuvarande eller aktuella krisen en global kris spridd över ett stort antal marknader, tillgångar och institut medan bankkrisen i början 1990-talet var begränsad till Sverige och andra nordiska

⁹ EU 15 utgörs av Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Grekland, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Storbritannien, Sverige, Tyskland och Österrike.

länder. Problemet förra gången var kreditförluster kopplade till fallande fastighetspriser. Den aktuella finanskrisen har däremot handlat om finansieringen av bankernas verksamhet. 1990-talets hade på ett mycket tydligare sätt inhemska orsaker medan den aktuella krisen har ett globalt sammanhang. Båda kriserna har fått konsekvenser för den reala ekonomin det vill säga haft effekter på tillväxt och sysselsättning. När det gäller effekter på sysselsättning och arbetsmarknad finns dock viktiga skillnader mellan de båda kriserna.

Öhman (2010) jämför i en uppsats, *Arbetsmarknadsläget värre än 90-talet?*, 1990-talskrisens och den aktuella krisens effekter på sysselsättningen. Enligt Öhman vände det sena 1980-talets högkonjunktur och överhettade arbetsmarknad nedåt under 1990. Nedgången blev långvarig och resulterade bland annat i en kraftig devalvering hösten 1992. Sysselsättningen sjönk i början av 1990-talet med närmare 600 000 individer, från 4,5 miljoner sommaren 1990 till drygt 3,9 miljoner kring årsskiftet 1993/94. Den låg ännu 1997 på ungefär denna låga nivå. Sysselsättningen började därefter öka under 1997 och ökningen pågick fram till årsskiftet 2000/01. Då hade ännu bara hälften av nedgången tagits igen. Sysselsättningsökningen planade sedan ut. Vi hade, enligt Öhman, i mitten av 2000-talet dock ett hyggligt arbetsmarknadsläge. Sysselsättningen fortsatte att öka efter valet i september 2006 och ökade starkt i nära två år. En vändning skedde under 2008 och nedgången fortsatte fram till hösten 2009. Nedgången hejdades sedan och övergick snarast i en uppgång. Sysselsättningen låg vid slutet av 2009 på samma nivå som vid årsskiftet 2006/07 och klart högre än vid årsskiftet 2005/06. Fallet i antalet sysselsatta under den aktuella krisen rör sig därför om cirka 120 000 personer, från mitten av 2008 till årsskiftet 2009/10. Det kan således jämföras med ett fall på nära 600 000 personer under 90-talskrisen.

Öhman jämför också krisernas effekter på arbetslösheten. Hans slutsats är att ”den aktuella krisen inte heller mätt i nivån på arbetslösheten är lika djupgående som den var på 90-talet. ... Det är mycket långt till 90-talets siffror i det avseendet”.

Figur 4. Andel öppet arbetslösa, årsmedeltal (1992-2010)

Källa: regionfakta.com

Enligt Tillväxtnalys och Tillväxtverket (2010) har dock nedgången av tillväxten (BNP-utvecklingen) sedan slutet av 2008 varit betydligt kraftigare än under lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Den aktuella krisen kan möjligen därför, menar vi, karakteriseras som i huvudsak en ekonomisk kris och 1990-talets kris i högre grad som en sysselsättningskris.

Krisen i några viktiga propositioner

Vi har i vår ambition att försöka förstå krisen och dess konsekvenser eller uttryck tagit del av beskrivningar av den i ett antal, enligt vår mening, viktiga propositioner. Propositionerna speglar den officiella synen på allvaret i krisen och sätten att möta den. Vi ger i det följande några korta sammanfattningar från följande propositioner, nämligen:

- Budget för 2009: Fler i arbete – tryggad välfärd (proposition 2008/09:1)
- Regeringens proposition: Åtgärder för jobb och omställning (proposition 2008/09:97)

- Vårpropositionen 2009: En ansvarsfull politik för att värna välfärden (proposition 2008/09:100)
- Budget för 2010: Jobba Sverige ur krisen (proposition 2009/10:1)
- 2010 år ekonomiska vårproposition (proposition 2009/10:100)
- Budget för 2011: Från kris mot full sysselsättning (proposition 2010/11:1)

Propositionerna ger en fingervisning om hur regeringen har bedömt krisen vid olika tidpunkter. Vi har sammanställt regeringens bedömningar och prognoser för de kommande åren i följande två tabeller. Den första handlar om utvecklingen av BNP och den senare om utvecklingen och bedömningar av arbetslösheten.

Proposition	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Budgetpropositionen 2009	+2,7	+1,5	+1,3	+3,1	+3,5			
Propositionen Åtgärder för jobb och omställning	+2,5	+1,0	-0,8	+1,5	+3,0			
Vårpropositionen		-0,2	-4,2	+0,2	+2,4	+4,0		
Budgetpropositionen 2010	+2,6	-0,2	-5,2	+0,6	+3,1	+3,8		
Vårpropositionen 2010			-4,9	+2,5	+3,9	+3,5		
Budgetpropositionen 2011			-5,1	+4,8	+3,7	+3,4	+3,3	+2,8

Tabell 1. Faktisk och bedömd utveckling av BNP, årlig förändring i procent (2007-2014)

Källa: Respektive proposition

Vi menar att tabellerna visar på stora skillnader i bedömningarna vid olika tidpunkter och att detta gäller även i det korta perspektivet. Skillnaderna gäller såväl BNP-utvecklingen som bedömningar av arbetslöshetens omfattning. Särskilt stora är skillnaderna i bedömningen av BNP-utvecklingen för 2009. Under hösten 2008 bedömdes således BNP komma att öka med 1,3 procent under 2009. Under våren 2009 gör regeringen i stället bedömningen att BNP kommer att minska med 4,2 procent. Den faktiska minskningen blev cirka 5 procent. Regeringen gör generellt sett en bedömning av att ekonomin kommer att återhämta sig ganska snabbt. I höstens budgetproposition för 2011 räknar således regeringen med att BNP kommer att öka med 4,8 procent under 2010. Regeringen är något mer återhållsam i bedömningen av BNP-utvecklingen under de följande åren. Kanske är detta ett utslag av den osäkerhet som finns om det statsfinansiella läget i andra EU-länder och de konsekvenser som det kan få på den ekonomiska utvecklingen mer i stort. Siffrorna visar, menar vi, på de stora svårigheter som har funnits att bedöma den finansiella krisens effekter.

ter på den reala ekonomin även i ett kort perspektiv. Det är således svårt att, tidigt, tolka effekter av kriser och det är möjligen också lätt att överdriva konsekvenser och effekter när krisen är ett faktum.

Proposition	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Budgetpropositionen 2009</i>	6,2	6,0	6,4	6,6	6,0			
<i>Propositionen Åtgärder för jobb och omställning</i>	6,2	6,1	7,7	8,5	8,3			
<i>Vårpropositionen 2009</i>		6,2	8,9	11,1	11,7	11,3		
<i>Budgetpropositionen 2010</i>	6,1	6,2	8,8	11,4	11,6	10,9		
<i>Vårpropositionen 2010</i>			8,3	9,2	8,8	8,0		
<i>Budgetpropositionen 2011</i>			8,3	8,4	8,0	7,4	6,7	6,0

Tabell 2. Faktisk och bedömd utveckling av arbetslösheten, i procent av arbetskraften 16-64 år (2007-2014)

Källa: Respektive proposition

Även tabellen över arbetslösheten visar på stora skillnader i bedömningarna mellan olika tidpunkter. De bedömningar som gjordes mitt i krisen visar på en möjlig ökning av arbetslösheten till närmare 12 procent, det vill säga i det närmaste en dubbelt så hög arbetslöshet som före krisen. Den faktiska arbetslösheten uppgick under 2009 till drygt 8 procent. Regeringen gör i sina senaste bedömningar inte heller samma dystra bedömning av arbetslösheten som tidigare. En jämförelse mellan de två tabellerna pekar på att kopplingen mellan BNP-utveckling och arbetslöshetssiffrorna i det korta perspektivet är mindre påtagliga (än tidigare). Således gör regeringen i vårpropositionen 2009 bedömningen att BNP ska utvecklas från minus 4,2 procent till plus 4,0 procent under åren 2009 – 2012. Under samma tid räknar regeringen med att arbetslösheten ska öka från cirka 9 procent till över 11 procent (11,7 procent 2011).

Vi kompletterar i det följande siffrorna i tabellerna med sammanfattande utdrag från nämnda propositioner avseende regeringens bedömningar av och synen på krisen. Därefter sammanfattar vi regeringens åtgärder eller insatser mot krisen. Detta gör vi genom ett urval av, som vi menar, viktiga sådana utifrån publikationen *För ett starkare Sverige*¹⁰.

Budget för 2009: Fler i arbete – tryggad välfärd.

I propositionen noterar regeringen att de mörka moln som hänger över världsekonomin har tätat under sommaren och hösten (2008). Regering-

¹⁰ Skriften publicerades i oktober 2009 och utgör ett tack till de regionala varselsamordnare som regeringen hade utsett i län och regioner.

en justerar därför ner sin prognos över tillväxten. Denna förväntas dock bli stark igen under 2010. Trots att BNP-tillväxten anses ta fart 2010 så förväntas sysselsättningen sjunka. Detta är, framhålls det, ett trendbrott. Regeringen framhåller således att arbetsmarknaden under de senaste åren har fortsatt att utvecklas starkt. Särskilt gynnsam har situationen varit för unga människor.

Regeringen noterar att den avtagande arbetskraftsefterfrågan sedan en tid speglas i flertalet indikatorer. Bland annat nämner man att antalet nyanmällda lediga plaster hos Arbetsförmedlingen har minskat under 2008. Detta talar, menar man, för att sysselsättningen börjar falla. Under andra kvartalet 2008 har det också resulterat i att ett ökat antal varsel har rapporterats till Arbetsförmedlingen.

Regeringen betonar att Sverige har en stark grund att stå på. Detta skall utnyttjas för att möta en sämre utveckling i spåren av tilltagande oro på finansmarknaderna.

145 000 jobb bort. *Dyster prognos efter rekordras i konjunkturen. Bara en enda gång sedan 1930-talets depression har konjunkturen gått så brant nedåt som nu. Det var under det tidiga 90-talet. Det konstaterar Arbetsförmedlingen i sin jobbprognos över de närmaste månaderna. – Det blir två skitår, säger arbetsmarknadsminister Sven Otto Littorin.* (DN, 081210)

Regeringens proposition: Åtgärder för jobb och omställning

Enligt regeringen följer nu i den internationella finanskrisens spår en världsomfattande konjunkturedgång. Regeringen framhåller att den finansiella kris slog till med kraft under senare delen av september 2008, vilket har tvingat regeringar världen över att vidta åtgärder för att återställa förtroendet för och stabiliteten på de finansiella marknaderna. Krisen har spridits sig till den reala ekonomin, med påtagliga negativa effekter på sysselsättning och tillväxt som följd.

Regeringen bedömer således att arbetslösheten kommer att stiga under de kommande två åren och att BNP minskar under 2009. Utvecklingen sedan mitten av september 2008 har, anser regeringen, tagit en riktning som få kunnat förutse, såväl vad avser omfattning som hastighet.

Sverige är, enligt regeringen, ett av världens mest utrikeshandelsberoende länder och vårt banksystem tillhör de mest omvärldsintegrerade i världen. Efterfrågan på svenska exportprodukter har mattats rejält och hushållens konsumtion dämpas av det kraftiga börsfallet, oron på bostadsmarknaden och den tilltagande försämringen på arbetsmarknaden. Regeringen bedömer att den svenska BNP-tillväxten blir negativ 2009 för att 2010 och 2011 gradvis återhämta sig.

Regeringen framhåller också att den svenska finanspolitiken under de kommande åren är bland de mer expansiva inom EU och att Sverige,

till skillnad från många jämförbara länder i EU och OECD, har goda of-fentliga finanser. Dessa kommer dock till följd av konjunkturförsvagning-en att försämrans. Underskottet är dock tillfälligt och kontrollerbart.

Värsta varselåret sedan 1992. *Bara en enda gång de senaste decennierna har så många varsel lagts under början av ett år.* (DN, 090428)

Vårpropositionen 2009: En ansvarsfull politik för att värna välfärden

Regeringen framhåller att vi befinner oss i ett läge då vi har den svagaste tillväxten sedan andra världskriget och arbetslösheten ökar dramatiskt. En ansvarslös hantering av riskfyllda affärer på finansmarknaderna har, enligt regeringen, bidragit till en ekonomisk kris som saknar motstycke i modern tid. I spåren av den globala finanskrisen följer försämrad framtidstro och massarbetslöshet. Världens ledande ekonomier befinner sig en djup kris.

De sämre konjunkturutslakterna gör att regeringen skriver ner till-växtprognoserna för svensk ekonomi samtidigt som bedömningen av ar-betslösheten justeras upp kraftigt. Enligt regeringens prognos kommer arbetslösheten att fortsätta att öka till lika höga nivåer som under 1990-talets lågkonjunktur. Samtidigt kommer sysselsättningen att falla. Det ekonomiska läget framställs som sammantaget osedvanligt svårbedömt. Osäkerheten beror till stor del på att konjunkturläget är exceptionellt och att det därmed finns få historiska paralleller.

Krisen har lett till en mycket svag efterfrågeutveckling i omvärlden och har också gjort det svårare och dyrare för företag och hushåll att låna pengar. Detta har i sin tur inneburit att det privata sparandet har ökat kraftigt. Konjunkturedgången har slagit hårt mot industrin och världshandeln.

Enligt regeringen bedöms BNP falla med 4,2 procent under 2009, vilket är det enskilt svagaste året sedan andra världskriget. Det låga kapacitetsutnyttjandet leder till att investeringarna väntas falla framöver samtidigt som bostadsinvesteringarna utvecklas särskilt svagt. Sammantaget är utsikterna för svensk ekonomi mycket dystra de närmaste åren.

Regeringen framhåller att de kraftiga konjunktursvängningar som vi ser i dag kan leda till betydande välfärdsförluster. Sverige är, enligt regeringen, mycket sårbart när krisens svallvågor slår emot oss. Varsel och uppsägningar väntar således många människor och oron på arbetsplatser och runt köksborden ökar. På olika sätt kan vi dock möta krisen och stå starka när en internationell konjunkturuppgång efter hand kommer.

Sysselsättningsnivån 2008 var, enligt regeringen, den högsta sedan 1990. Den djupa lågkonjunkturen innebär dock att läget på arbetsmarkna-den försämrans betydligt. I februari 2009 var således 94 000 fler arbetslösa än samma månad 2008. Enligt regeringens prognos kommer arbetslöshe-ten att stiga till lika höga nivåer som under 1990-talets lågkonjunktur.

Först under slutet av 2011 ökar sysselsättningen återigen och arbetslösheten börjar minska.

Regeringen framhåller att Sverige går in i krisen från en mer gynnsam position jämfört med en rad andra länder. Det gör att det finns ett visst utrymme att hantera direkta konjunktoreffekter. Enligt regeringen gör Sverige i denna konjunkturedgång sammantaget de största finanspolitiska stimulanserna av alla OECD-länder sett över perioden 2008-2010.

Utbetalningar av ekonomiskt bistånd ökar. *Kommunernas utbetalningar av ekonomiskt bistånd ökade med 19 procent tredje kvartalet 2009 jämfört med motsvarande period förra året. Exklusive introduktionsersättning till flyktingar var ökningen 23 procent.* (Socialstyrelsen, 091130)

Färre varslade ett trendbrott enligt AF. *Drygt 5 000 personer varslades om uppsägning under augusti. Det är långt under siffrorna i början av året och Arbetsförmedlingen vägar tala om ett trendbrott.* (DN, 090912)

Budget för 2010: Jobba Sverige ur krisen

Regeringen gör bedömningen att BNP i Sverige kommer att falla med 5,2 procent under 2009, vilket är den svagaste tillväxten för ett enskilt år sedan andra världskriget, Samtidigt bedöms arbetslösheten fortsätta att stiga till 11,6 procent 2011 för att därefter falla tillbaka. Enligt regeringen riskerar därför många att i krisens spår bli kvar i ett långt och destruktivt utanförskap efter att ha förlorat sina jobb. Tecken finns dock, enligt regeringen, nu på att världsekonomin håller på att stabiliseras, samtidigt som det finns en fortsatt risk för en sämre utveckling än väntat. Regeringen framhåller att det inte finns några mirakelkurer som kan hindra att hushåll och företag drabbas av stora påfrestningar. Däremot kan krisens effekter motverkas och en stark och hållbar återhämtning främjas. Det är då viktigt att hjälpa dem som drabbas värst.

Den kraftiga konjunkturedgången har, enligt regeringen, drabbat den exportberoende svenska ekonomin hårt. På kort tid har också BNP rasat dramatiskt och abrupt. Resursutnyttjandet är således mycket lågt och fortsätter att sjunka. Sysselsättningen har fallit kraftigt och arbetslösheten har ökat. De offentliga finanserna har försvagats väsentligt. Regeringen gör bedömningen att återhämtningen blir långsam. Sveriges viktigaste exportmarknader bedöms dock börja växa igen under 2010, om än svagt.

Sverige har, enligt regeringen, hittills förlorat 100 000 jobb i den djupa lågkonjunkturen. Sysselsättningen bedöms fortsätta att falla under hela 2010. Från toppnivån halvårsskiftet 2008 till årsskiftet 2010/2011 beräknas sysselsättningen minska med 300 000 personer. Sysselsättningsfallet medför allvarliga påfrestningar för hushållen, företagen, de offentliga finanserna och samhällsekonomin. Sverige hör till de OECD-länder som

har lägst offentlig skuldsättning och som rankas högt av EU-kommissionen när det gäller de offentliga finansernas långsiktiga hållbarhet.

Industriinvesteringarna rasar. *Industrins investeringar i Sverige i år beräknas till 55,4 miljarder kronor, vilket innebär ett ras på 23 procent jämfört med 2008 räknat i fast penningvärde, enligt statistiska centralbyrån (SCB). Nästa år beräknas investeringarna fortsätta ner till 49,6 miljarder kronor, en nedgång jämfört med i år på 9 procent.* (DN, 091125)

Ekonomi har vänt. Men många jobb kommer aldrig tillbaka, enligt Konjunkturinstitutet. *Tjänstesektorn bär upp den svenska ekonomin de kommande två åren. Det är där de nya jobben skapas och tillväxten är bäst. Men fortfarande behöver ekonomin hjälp av offentlig stimulans för att kravla sig ur svackan. Arbetslösheten förblir hög.* (DN, 100401)

2010 års ekonomiska vårproposition

Återhämtningen i ekonomin ser, enligt regeringens bedömning, ut att komma tidigare och bli starkare än vad som bedömdes i budgetpropositionen för 2010. Tillväxten väntas bli 2,5 procent i år och 3,9 procent nästa år. Arbetslösheten bedöms börja minska och sysselsättningen öka redan under loppet av 2010. Åtskilligt pekar därför på att Sverige har klarat krisen bättre än många andra länder tack var en ansvarsfull finanspolitik. Ekonomi är dock, enligt regeringen, fortfarande bräcklig och vissa grupper har drabbats hårt av krisen. Regeringen framhåller dessutom att det är viktigt att arbetslösheten inte biter sig fast på hög nivå. Sverige är på väg ut ur den värsta internationella krisen sedan depressionen på 1930-talet.

Krisen har, enligt regeringen, drabbat hushåll och företag hårt. Människor har förlorat jobbet och blivit arbetslösa, andra har fått sänkta inkomster. Pensionärer och barnfamiljer är särskilt utsatta.

De globala finansmarknaderna fungerar dock åter mer normalt och världsekonomin visar tydliga tecken på en återhämtning. Tillväxtutsikterna för Sverige har därför ljusnat och arbetsmarknaden har utvecklats bättre än vad regeringen förutsåg i budgetpropositionen för 2010. Den gradvisa återhämtningen väntas i jämförelsevis hög grad drivas av stigande inhemsk efterfrågan. Hushållens konsumtion väntas således öka. Regeringen varnar dock för att det finns risker för en sämre utveckling. I många länder finns således stora behov av omfattande saneringar av de offentliga finanserna.

Enligt regeringen kommer exporten att vara viktig för den svenska återhämtningen, men inte lika dominerande som i tidigare uppgångar. Även arbetsmarknaden har utvecklats bättre än väntat, framför allt beroende på en relativt sett god utveckling i många tjänsteintensiva branscher.

Resursutnyttjandet i den svenska ekonomin väntas dock vara tillbaka på en normal nivå först 2015.

Regeringen gör bedömningen att sysselsättningen vänder uppåt och att arbetslösheten vänder nedåt under 2010. Krisen på arbetsmarknaden förväntas således inte bli lika djup och inte heller lika långvarig som förutsågs i budgetpropositionen.

Tack vare Sveriges starka position före krisen har regeringen kunnat föra den kanske mest expansiva politiken i OECD-området utan att äventyra de offentliga finanserna. Sverige skall, enligt regeringen, stå väl rustat inför nästa konjunkturedgång. De offentliga finanserna väntas nå balans och överskott 2012.

Vår skuld: 64 miljarder. Rekordbelopp hos Kronofogden. *De skuldsatta svenskarna har blivit färre – men deras sammanlagda skulder är större än någonsin. Och i spåren av finanskrisen växer skulderna mest bland arbetslösa höginkomsttagare. Svenskarnas skulder till Kronofogden uppgick i december 2009 till 63,87 miljarder kronor fördelat på 359 961 personer¹¹. (NWT, 091230)*

Den svenska konjunkturen allt bättre. *Den svenska konjunkturen är på väg upp, framför allt för tillverkningsindustrin, byggsektorn och privata tjänster. ... Hushållen är optimistiska än tidigare om den egna ekonomin vilket dock inte gäller landets ekonomi. (Omvärlds-aktuellt juni 2010, Arena för tillväxt)*

Företagsköpen tar fart igen efter krisen. *Marknaden för att köpa och sälja företag håller på att komma igen, visar ny undersökning. Ett tecken är att riskkapitalbolagen har kvicknat till igen. (DN, 100223)*

Europas budgetar hårdantas. *Europas skuldtunga länder drar åt svängremmen. Storbritanniens nya regering meddelar besparingar på 70 miljarder kronor. Andra har redan eller är på väg att krympa utgifterna. Nu ökar farhågorna för att den stramare finanspolitiken sätter käppar i hjulen för återhämtningen av världsekonomin. (DN, 100525)*

Budget för 2011: Från kris mot full sysselsättning

Enligt regeringen befinner sig den svenska ekonomin fortfarande i en lågkonjunktur med lågt resursutnyttjande och hög arbetslöshet. Återhämtningen sker dock nu på bred front. Svensk ekonomi har, enligt regeringen, utvecklats oväntat starkt under den senaste tiden. Framåtblickande indikatorer tyder också på en fortsatt stark och bred återhämtning under 2010. Både den inhemska efterfrågan och exporten är viktiga drivkrafter i den

---

¹¹ Enligt ett diagram var skuldsaldot i januari 2009: 55,88 miljarder, i januari 2008: 51,24, i januari 2007: 53,20 och i januari 2006: 53,51 miljarder.

utvecklingen. De permanenta effekterna av krisen bedöms av regeringen bli mindre än vad som tidigare antagits och det innebär en snabbare återhämtning än väntat.

I takt med att efterfrågan och produktionen stiger de kommande åren gör regeringen bedömningen att sysselsättningen och antalet arbetade timmar fortsätter att öka och då framför allt i tjänstsektorn. Sammantaget antar regeringen att antalet sysselsatta skall öka med cirka 220 000 personer mellan 2010 och 2014 – till följd av återhämtningen i konjunkturen, regeringens politik och en befolkning som växer i antal.

Det ljusare läget på arbetsmarknaden och den förbättrade orderingången för svensk exportindustri medför enligt regeringen att utvecklingen av de offentliga finanserna förväntas bli strakare än bedömningen i 2010 års ekonomiska vårproposition. Under perioden fram till 2014 bedömer regeringen att inkomsterna skall öka medan utgifterna minskar som andel av BNP. Underskottet i det offentliga finansiella sparandet väntas därför vända till ett överskott 2012.

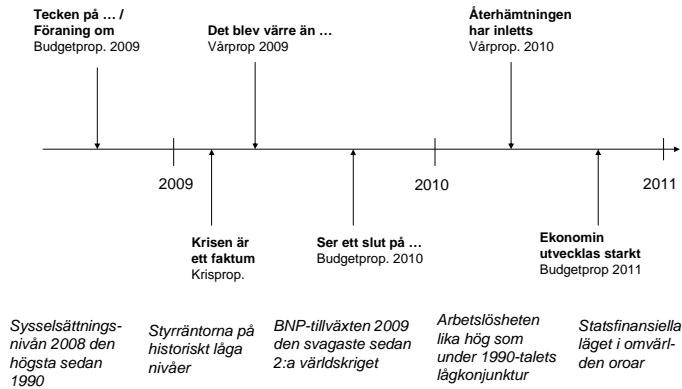
Exporten återhämtar sig. *Den svenska exporten av varor vände uppåt med fem procent under första kvartalet 2010 efter den djupa nedgången i fjol.* (DN, 100527)

Sverige slår rekord i bolåneökningar. *Den låga rörliga räntan har fått bolånefesten att rulla vidare i Sverige. En internationell jämförelse visar att Sverige är ett av de länder i världen där skuldsättningsgraden ökat snabbast under 2000-talet. Finanskrisen blev endast ett litet hack i kurvan. Under årets första tre månader fortsatte hushållens bostadslån att öka i en årstakt på 8 procent. ... – Vi har en snabb skuldsättning som gör oss sårbara för räntehöjningar. Historiskt kan man se att länder som skuldsatts i snabb takt får större problem i kristider.* (DN, 100527)

Positiva siffror på jobbfronten. *Fler får jobb och färre varsas. Arbetsförmedlingens senaste siffror visar en arbetsmarknad på väg åt rätt håll. 45 000 lediga jobb hade Arbetsförmedlingen fått in under september, nästan 14 000 fler än för ett år sedan.* (DN, 101014)

Ekonomisk framtidstro på rekordnivå. *Svenskarnas tro på den allmänna ekonomin når nya rekordnivåer under årets tredje kvartal. Tron på den privata ekonomin ökar rekordartat och når nästan upp till toppnoteringen våren 2007, enligt Svenskt Kvalitetsindex.* (DN, 101102)

Bedömningar av krisen

Figur 5. Bedömningar av krisen

Vi har försökt att sammanfatta regeringens bedömningar av krisen i nämnda propositioner i ovanstående figur.

Åtgärder mot krisen

Vi avslutar kapitlet med en sammanställning av ett urval av regeringens åtgärder mot krisen. Urvalet bygger på regeringskansliets (Näringsdepartementets) skrift *För ett starkare Sverige – Regionala samordnare i samarbete med den svenska regeringen* (2009). Urvalet av åtgärder presenteras politikområdesvis.

Arbetsmarknad

- Förstärkta förmedlingsinsatser och en ökad volym av arbetsmarknadspolitiska program
- 40 000 platser i en ny aktiveringsinsats inom statlig och kommunal verksamhet – Lyft
- 12 000 nya platser inom coaching, arbetspraktik och praktisk kompetensutveckling
- 1 000 nya platser inom arbetsmarknadsutbildning.

Utbildning

- En förstärkning på yrkesutbildningsområdet vid sidan av högskolan med drygt 7 000 årsstudieplatser för 2009, knappt 23 000 för 2010 och knappt 24 000 för 2011
- Fler platser inom kommunal gymnasial vuxenutbildning (yrkesvux)
- Tillfällig utbyggnad av högskolan med 10 000 platser under 2010 och 2011
- En omfördelning av högskoleplatser under 2009 och 2010 (permanenterades från och med 2010).

Infrastruktur

- En särskild närsatsning på 7,6 miljarder kronor för prioriterade investeringar 2009-2010
- En extra anslagsförstärkning på sammanlagt 1 miljard kronor perioden 2009-2010 för drift och underhåll
- 1,6 miljarder kronor satsas ytterligare på infrastruktur under 2009-2011
- Satsning på bredband inom ramen för landsbygdsprogrammet.

Näringsliv och företagande

- Förstärkt utlåning till små och medelstora företag via ett aktieägartillskott till Almi Företagspartner AB med två miljarder kronor
- Insatser för fordonsindustrin med två miljarder kronor
- Etableringen av tjänsten Nystartskontor i olika delar av landet
- En fortsatt satsning om 100 miljoner kronor för att främja kvinnors företagande.

Finansmarknaden

- Höjd insättningsgaranti från 250 000 till 500 000 kronor
- En ny stödlag som ger regeringen möjlighet att besluta om kraftfulla åtgärder för att stabilisera finansmarknaden
- Inrättandet av en särskild stabiliseringsfond
- Möjlighet till skatteuppskov för arbetsgivare.

Kommuner och landsting

- Ett tillfälligt konjunkturstöd på 7 miljarder kronor för 2010, som utbetalades i december 2009
- En permanent höjning av det generella statsbidraget till kommuner och landsting med 5 miljarder kronor från och med 2011
- Ytterligare ett tillfälligt stöd på 10 miljarder kronor 2010.

Energi

- Förstärkning och förlängning av insatser för effektivare energianvändning till och med 2011
- Ett statligt stöd till installation av solceller och statligt stöd tillför biogas.

Vi menar att regeringens uppräknade åtgärder mot krisen bygger på en bred tolkning av sådana insatser. En frågeställning som vi har haft med oss i våra samtal med varselsamordnare, företrädare för regionala organisationer och aktörer samt i våra två lokala fallstudier handlar om i vilken grad Värmland fick eller tog del av de åtgärder som regeringen har vidtagit mot krisen.

Kapitel 4. Varselsamordnaruppdraget

Regeringen utsåg den 29 oktober 2008 landshövding Eva Eriksson och regionrådet Tomas Riste till varselsamordnare i Värmland. Vid samma tillfälle utsågs varselsamordnare också i Kronobergs, Kalmar, Örebro, Södermanlands och Västerbottens län. Sammantaget utsågs 37 varselsamordnare i länen. Detta kapitel handlar om hur uppdraget som varselsamordnare i Värmland tolkades och utfördes.

Vi tar i kapitlet avstamp ifrån regeringskansliets (Näringsdepartementets) skrift med titeln *För ett starkare Sverige*. Vi knyter också an till regeringens skrivelse till riksdagen om *Strategiskt tillväxtarbete för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning* (2009/10:221). I kapitlet har vi sammanfattat anteckningar från möten som de värmländska varselsamordnarna hade med företrädare för olika aktörer i länet, liksom de redovisningar som varselsamordnarna lämnade till regeringen. Kapitlet avslutas med en tolkning av förväntningar på och erfarenheter av uppdraget utifrån samtal med Eva Eriksson och Tomas Riste om vad de gjorde, om hur de upplevde och tolkade förväntningarna på samt deras erfarenheter från uppdraget. Enligt beslut från regeringen den 19 augusti 2010 har varselsamordnarna entledigats från sina uppdrag. Vi tolkar detta som att regeringen därmed anser att den akuta krisen är över.

Samordnade åtgärder efter vågen av varsel. *Den våg av varsel som sköljer över landet tvingar regeringen till nya åtgärder. Men i stället för att tillföra mer pengar ska samordningsmän i de mest drabbade regionerna se till att de pengar som finns används så effektivt som möjligt.* (DN, 081031)

Regeringskansliet har sammanfattat tankegångarna bakom eller syftet med att utse regionala varselsamordnare i skriften *För ett starkare Sverige - Regionala samordnare i samarbete med den svenska regeringen* (2009). Skriften publicerades cirka ett år efter att de första regionala samordnarna hade börjat sitt arbete. I förordet riktar den statssekreterargrupp för varselsamordning som hade bildats inom regeringskansliet ett tack till de regionala varselsamordnarna för det fantastiska jobb som de har utfört så här långt. Arbetsättet, som framställs som nytt och intressant, anses vara mycket framgångsrikt. Det har bidragit till att skapa framtidstro och det har främjat samverkan och lett till att lokala och regionala resurser har utnyttjats effektivare. Det hade, menar man, stor betydelse för hur Sverige kom att klara krisen. Från regeringskansliets sida framhåller man att det ”är angeläget att detta arbete kan fortsätta att utvecklas inom ramen för det regionala tillväxtarbetet”.

Uppdraget till de regionala varselsamordnarna har enligt skriften varit att ”hitta lösningar och samordna insatser ... för att skapa tillväxt

och för att minska effekterna av den globala krisen. Samordnarna har bidragit till en kraftsamling som sällan skådats i landet”. De regionala samordnarna har också haft en roll som ”goda rådgivare till regeringen”. Enligt uppgift kom närmare 250 förslag in till regeringen från de 37 samordnarna. Förslagen handlade främst om områdena arbetsmarknad, utbildning, infrastruktur, näringslivsutveckling, kommunernas ekonomi och finansiella marknader. Mer än hälften av förslagen kan enligt regeringskansliets skrift anses genomförda enligt de insatser som regeringen föreslagit i:

- propositionen ”Åtgärder för jobb och omställning”
- den ekonomiska vårpropositionen 2009
- budgetpropositionen 2010

I skriften finns en sammanställning av förslag från samordnarna och kommentarer från statssekreterargruppen. Ett inledande avsnitt handlar om själva arbetssättet, som således bedöms som framgångsrikt. Ledordet för detta var dialog och utgångspunkten i de flesta fall partnerskap och samverkansgrupper som redan varit etablerade i det regionala tillväxtarbetet. Man menar att varselarbetet på det sättet visade på värdet och betydelsen av långsiktiga regionala strategier. Den statssekreterargrupp som bildades inom regeringskansliet hade funktionen som ”en dörr in” till regeringskansliet. De regionala samordnarna hade att regelbundet redovisa utvecklingen i berörda kommuner och län till regeringen. Rapporteringen gällde hinder och behov samt åtgärder som hade vidtagits eller planerades. Varselsamordnarna redovisade också i särskild ordning dels utbildningsbehov i länen, dels kapitalförsörjningssituationen för små och medelstora företag.

Det framgår av skriften att sju dialogmöten genomfördes med de regionala varselsamordnarna från regeringskansliets sida. Metoden har, menar man, skapat mervärden i form av ”större samförstånd mellan regeringen och företrädare för de regionala organisationerna”. Regeringen gav senare, i november 2009, Tillväxtverket och Tillväxtanalys i uppdrag att stödja de regionala varselsamordnarna i deras arbete. Verkens tolkning av uppdraget innebar att de skulle ”bidra till erfarenhetsutbyte, samverkan och lärande mellan regioner bland annat genom att skapa arenor och mötesplatser för de regionala varselsamordnarna och därigenom bidra till spridning av goda exempel mellan olika aktörer”¹². Enligt uppgift genomfördes tre sådana dialogmöten. Vid ett av dessa ägnades bland annat Industriskolan i Arvika stor uppmärksamhet, som så kallat gott exempel.

I Regeringens skrivelse (2009/10:221) om *Strategiskt tillväxtarbete för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning* noteras eller beto-

¹² Se Tillväxtverkets hemsida och ”Stöd för regionala varselsamordnare”.

nas också att OECD i sin så kallade Territorial Review (OECD, 2010) av Sverige ”lyfter fram regeringens utnämning av samordnare för varselarbetet i länen med anledning av den ekonomiska krisen som ett bra och innovativt sätt att bemöta krisens verkningar”. OECD poängterar också att Sverige står inför ett antal viktiga utmaningar. En av dessa handlar om ”att undvika långsiktiga återverkningar av den globala ekonomiska och finansiella krisen”.

Regeringen betonar också att de lärdomar som kan dras av arbetet med samordnarna fortsättningsvis behöver tas tillvara i det regionala tillväxtarbetet. Regeringen ser ett värde i att dialogen mellan länsnivån och den nationella nivån upprätthålls, stärks och vidareutvecklas. Regeringen avser därför att följa upp erfarenheterna av arbetssättet med samordnare för varselarbete i länen och den nationella samordningen av insatser med anledning av den ekonomiska krisen. Regeringen har därför givit Statskontoret i ”uppdrag att följa upp arbetet med samordning av insatser med anledning av varsel”¹³. Man menar också att det i samordningen av varselarbetet i vissa län har ”blivit tydligt att ett starkt regionalt ledarskap har betydelse och kan göra skillnad även i krissituation”. Regeringen noterar att arbetsmetoden med de regionala samordnarna av OECD har ansetts som ett bra exempel på en stärkning av dialogen och samordningen mellan regional och nationell nivå liksom mellan olika politiska områden på nationell nivå. Regeringen anser också att det är av stor vikt att en kontinuerlig dialog förs mellan aktörer på regional och lokal nivå.

När det gäller arbetet med att utarbeta och genomföra regionala utvecklingsprogram (RUP) betonar regeringen att ”det är av yttersta vikt att det långsiktiga perspektivet i RUP samtidigt möjliggör flexibilitet och förmåga till anpassning av planerade insatser när snabba förändringar i omvärlden inträffar”.

Dialogmöten, kommunbesök och rapporter till regeringen

Vår beskrivning av de värmländska varselsamordnarnas arbete bygger dels på dokumentation från möten och resor till kommunerna i länet dels på de redovisningar eller rapporter som varselsamordnarna lämnade till regeringen. Vi menar att detta både ger inblickar i arbetets förutsättningar och inriktning samt att det ger bilder av den globala finanskrisens effekter på Värmland och de tankar och förslag på motreaktioner som framfördes. Vi gör ingen värdering av relevansen eller betydelsen av de förslag till insatser som framfördes från de värmländska varselsamordnarnas sida för mildra krisens effekter.

---

¹³ Regeringsbeslut (100701): Uppdrag att följa upp arbetet med samordning av insatser med anledning av varsel.

De värmländska samordnarna genomförde tre så kallade dialogmöten:

- *Den 9 januari 2009.* I detta deltog bland annat företrädare för Länsstyrelsen, Region Värmland, Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Almi, Karlstads universitet och riksdagsledamöter
- *Den 27 januari 2009* med deltagande från Länsstyrelsen, banker, Almi och Handelskammaren
- *Den 8 september* i vilket deltog representanter från kommunerna, Arbetsförmedlingen, IUC Wermland, Almi, The Packaging Arena, Volvo Construction Equipment, Zackrisdalsverken, Unionen och Länsstyrelsen.

Därutöver besökte landshövdingen samtliga länets kommuner under perioden 28 januari till 25 juni 2009. Varselsamordnarna lämnade också följande underlag eller rapporter till regeringskansliet:

- *Den 27 november 2008 om Samordning av varselinsatser i Värmland.* Till rapporten finns fyra bilagor. Rapporten följdes upp med en hemställan den 11 december 2008 gällande förslag till en modell för strategisk kompetensmatchning.
- *Den 2 februari 2009 om Samordning av varselinsatser i Värmland.* En särskild redovisning av Industriskolan i Arvika bilades rapporten.
- *Den 26 maj 2009 om Samordning av varselinsatser i länet.* Rapporten syftar till att ge en regional bild av finanskrisens effekter på små och medelstora företag.
- *Den 29 maj 2009.* I denna rapport fokuseras det på frågeställningar om regionens utbildningsbehov.
- *Den 22 september 2009 om Samordning av varselinsatser i Värmland.* Denna rapport ger en bred bild av krisens genomslag i länet.
- *Den 22 januari 2010.* Redovisningen handlar om en bedömning av utbildningsinsatser i Värmland 2010.

Av sammanställningen framgår att varselsamordnarnas arbete hade tydlig tyngdpunkt på 2009. En anledning till detta är, menar vi, de allt tydligare signalerna om att situationen vände under slutet av 2009. Vi gör i det följande korta sammanfattningar av den dokumentation som finns från dialogmöten, kommunresor samt redovisningar till regeringen. Sammanfattningarna kan ses som vår tolkning av mötesnoteringar och redovisningar till regeringen.

Dialogmöte den 9 januari 2009

Mötesnoteringarna handlar om varselläget (2059 personer berörs), om omprövningen av eller utförsäkringen från sjukförsäkringen (gäller 2003 personer), om en idé om en företagsakut, om det ökade intresset för högre utbildning, om tuffare betalningsvillkor för små företag samt omflyttning av arbetsförmedlare för att stärka upp där det behövs. Det noteras att en proposition med anledning av varselläget aviseras.

Dialogmöte den 27 januari 2009

Enligt mötesnoteringarna informerades om samordningsuppdraget och om regeringens beslut om undsättningslån och möjligheter för företag att senarelägga skattebetalningar. Undsättningslånen gäller, framhålls det, större företag. Man lyfter fram att Almis kreditmöjligheter till SME-företag (små- och medelstora företag) har förstärkts. Några förändringar i det regionalpolitiska företagsstödet har däremot inte aviseras. Från bankernas sida meddelades att man ”inte säger upp krediter på löpande band”. Däremot finns det en stor efterfrågan på rörelsekapital och det noterades att bankernas riskvillighet har minskat. Bankerna har också förstärkt sina rådgivningsresurser. Frågan om behovet av en företagsakut lyftes på nytt. Vikten av att inte svartmåla situationen framhölls.

Dialogmöte den 8 september 2009

Enligt mötesnoteringarna meddelas från Arbetsförmedlingens sida att man ser en ljusare framtid, jämfört med i våren 2009. Flera andra instämmer i den bilden. Ungdomsarbetslösheten stiger dock, vilket oroar många. Det noteras att socialbidragen har ökat i omfattning. Även från företagens sida ser man en – sakta – vändning. Både från Volvo Construction Equipments och från Zackrisdalsverkens sida framhålls att det blir mer tidsbegränsade anställningar i fortsättningen. Undsättningslånen var, anses det, ett slag i luften. Från IUC:s sida nämns ansökningar till Esf-rådet om satsningar på kompetenshöjning och produktutveckling. Frågan lyfts om Värmland kanske skulle kunna vara bättre på att utnyttja EU:s socialfond. Betydelsen av utbildningar kopplade till lärlingsplatser betonas. Det framhålls att branscher som handel och hotell- och restaurang går bra eller ganska bra. Norrmännen eller Värmlands närhet till Norge framhålls som en viktig förklaring till detta. En erfarenhet som lyfts är att de som avser att starta företag verkar mer förberedda än tidigare. Länsstyrelsens stöd-givning till företag har, framhålls det, påverkats av konjunkturnedgången. Man ser dock, på nytt, ett ökat intresse att investera.

Kommunbesöken

Dokumentation finns från varje besök. Noteringarna visar att situationen varierar påtagligt mellan kommunerna. Samtalen med kommunledning-

na handlade inte bara om krisen utan också om mer långsiktiga frågor och utmaningar. Kriser gör således att också sådana frågor lyfts. Dessa frågor eller utmaningar handlar om demografin, kompetensförsörjningen, infrastrukturen och kommunernas ekonomi med mera. Flera kommuner ser ut att möta en allt besvärligare kommunalekonomisk situation med besparingar som följd. Ett intryck är att kommunerna, enligt vår tolkning, lyfter fram strategiska frågor och att de jobbar aktivt med utvecklingsfrågor. Kommunernas roll i en slags samlad arbetsmarknadspolitik framstår som allt viktigare. Snabbspåret och nystartsjobb framhålls som viktiga aktivitetsprogram från Arbetsförmedlingens sida. Ungdomsarbetslösheten lyfts fram och problemet med 90-dagarsreglen för aktivitetsstöd till ungdomar påtalas. En större långsiktighet när det gäller Arbetsförmedlingens resurser och insatser önskas från kommunernas sida. Vid några besök nämns olika EU-finansierade projekt. Apparaten när gäller både Tillväxtverket och Esf-rådet känns dock från olika håll besvärande. Upplevelseindustri- och turism ses genomgående som framtidsbranscher. Planeringsfrågor och frågan om kommunernas attraktivitet berörs eller lyfts fram. Från vissa håll önskas ett tydligare samarbete i Karlstads-regionen. Kontakterna mellan kommunledning och företagen framstår, menar vi, ofta som intensiva. Många lokala företag är numer dock en del av internationella koncerner och har därmed koncernledning på annat håll. Bilderna från företagens sida varierar - från att stora investeringar görs till allvarligt läge och ljusning först på sikt. Krisen har märkts både för företagen och för kommunerna. Länets klustermotorer och processer lyfts fram som centrala inslag i det regionala tillväxtarbetet. Betydelsen, både behovet och förekomsten, av samarbete/kontakter mellan enskilda företag och Karlstads universitet påtalas. Det framhålls att företagens investeringar ofta innebär produktivitetsoökningar, det vill säga högre produktion med färre anställda. I krisen ligger således en rationaliseringseffekt.

Projektbeskrivning: Projekt Företagsakuten

Det övergripande syftet med projektet Företagsakuten är att skapa lönsamma, konkurrenskraftiga företag i Värmlands län som kan överleva lågkonjunkturen. Den mer konkreta målsättningen handlar om att Företagsakuten vid utgången av 2010 skall ha blivit kontaktat av minst 30 företag och att man vid utgången av 2011 har kontaktats av ytterligare 50 företag. I beskrivningen av projektets bakgrund betonas att Värmland drabbades hårt av varsel och neddragningar som en följd av finanskrisen och medföljande lågkonjunktur. Det finns därför anledning att fundera över hur företagens fortlevnad kommer att se ut. Man framhåller att oron bekräftas i Småföretagsbarometern, som pekar på att de små och medelstora företagen har det tufft! Omedelbara hjälpinsatser krävs således i många etablerade små och medelstora företag (SME) i Värmland i syfte att få dem att överleva och bibehålla lönsambeten.

För att underlätta företagarnas vardag har det i Sverige växt fram några så kallade Företagsakuter. Först ut på banan var Göteborgsregionen och sedan Almi företagspartner i Örebro. Akuterna arbetar som rådgivare, där företagens chanser att överleva/utvecklas utvärderas.

Företagsakuten skall vara en frivillig oberoende aktör som är de värmländska företagen behjälplig. Tanken är att varje bolag skall ha möjlighet att få upp till tio timmar rådgivning utan kostnad. Hur samarbetet med Företagsakuten går till avgörs i varje enskilt fall, dock är alltid första kontakten med projektledaren som sammanfattar läget i en arbetspromemoria. Utifrån de behov som finns rådgör projektledaren med en panel, som är en grupp erfarna specialister som arbetar för Företagsakuten med oberoende rådgivning. Efter gjord insats rapporteras uppdraget till projektledaren. Om företaget så vill, är det naturligtvis fritt att fortsätta arbetet med specialisten men då utanför Företagsakutens ram. Uppföljning av de företag som anlitar Företagsakuten görs löpande.

Målgruppen för Företagsakuten är samtliga etablerade företag i Värmland, som är i en speciell "situation", oavsett storlek, omsättning och antal anställda. Projektägare är Partnerinvest Mellansverige AB. Den totala finansieringen av Företagsakuten för åren 2010 och 2011 uppgår till 3,4 miljoner, varav 1,7 miljoner utgörs av medfinansiering från EU:s regionalfond. Källa: Region Värmland, Tjänsteutlåtande (091217)

Rapport den 27 november 2008

I rapporten berättas om samtal och dialoger som varit med anledning av krisen. Varslens tyngdpunkt i Arvikaregionen lyfts fram samtidigt som det framhålls att hela länet drabbas. Varslen drabbar i hög grad män och personer i åldrar med hög försörjningsplikt. Unga personer drabbas således och länet klarar, menar man, inte att förlora ung arbetskraft. Försörj-

ningsproblematiken på individnivå betonas. Tio procent av de varslade beräknas sakna A-kasseersättning. Krisens karaktär av industrikris markeras. Bland förslag till åtgärder framhålls behovet av förstärkta resurser till Arbetsförmedlingen och betydelsen av satsningar på kompetensutveckling av de som drabbas av varsel och arbetslöshet. En modell för strategisk kompetensmatchning skisseras därför och utvecklas i en särskild hemställan. Det framhålls att en företagsakut bör inrättas. Behov av mer medel för att främja kvinnors företagande önskas. Ett antal prioriterade infrastruktursatsningar redovisas liksom möjligheterna att identifiera en rad industrinära forskningssatsningar. Behovet av ett nytt tillfälligt studiestöd påtalas liksom en ökad volym av till exempel Komvux och KY-/Yh-utbildningar¹⁴. I det bilagda handlingsprogrammet framhålls också betydelsen av uppföljning och utvärdering på temat "I krisens spår". I detta anges också som en slags övergripande målsättning att "*Värmland skall gå stärkt ur krisen*".

Rapport den 2 februari 2009

De dialogmöten som har varit berörs inledningsvis och det framhålls att man från varselsamordnarnas sida har mött engagemang och vilja. Orosmoln finns och de handlar bland annat om försörjningsmöjligheter för varslade personer vid kompetensförsörjning. Landshövdingens kommunbesök visar, framhålls det, på kraftsamling men också att situationen varierar. En viktig fråga, som har lyfts vid besöken, handlar om de frysta statsbidragen till kommuner och landsting. Från Arbetsförmedlingarnas sida görs bedömningen att de lagda varslen kommer att verkställas med stigande arbetslöshet som följd. Tillströmningen av andra arbetssökande till Arbetsförmedlingarna ökar också, medan inflödet av lediga platser minskar. Varsel och uppsägningar från kommuner och landsting skulle, framhåller man, försvåra situationen. Från Arbetsförmedlingarnas sida samverkar man på ett tydligt sätt med Trygghetsråd och Trygghetsfond och länets samverkansgrupper. Arbetsförmedlingen rekryterar coacher, upphandlar arbetsmarknadsutbildningar och har förstärkt vägledningen gällande studier och utbildning. Betydelsen av bredare regler till det så kallade "snabbspåret" betonas. Industriskolan i Arvika ges stort utrymme i rapporten. Folkhögskolorna nämns som en viktig och potentiell resurs samtidigt som bristen på flexibilitet vad gäller planeringsförutsättningar för dessa påtalas som ett problem. Extra resurser till Folkbildningsrådet önskas. Från Karlstads universitets sida vitsordas ett ökat intresse för högre studier. Det framhålls att Region Värmland har kartlagt utbudet av yrkesutbildningar i länet och att man ser ett ökat söktryck till vuxenutbildning och då framför allt till gymnasiala yrkesutbildningar. I rapporten väl-

---

¹⁴ KY = Kvalificerad yrkesutbildning och Yh = yrkeshögskola.

kommas att Yh-myndigheten har fått i uppdrag att nationellt organisera valideringen. Detta är en fråga som, enligt vår kännedom, har ägnats stor uppmärksamhet i länet och Värmland har varit pådrivande i frågan på nationell nivå. Länet satsningar på teknikcollege, vård- och omsorgscollege samt initiativ till servicecollege framhålls som viktiga samverkansarenor. Det nämns att särskilda informationer har anordnats i länet om EU:s socialfond i syfte att öka möjligheterna för fler aktörer i länet att dra nytta av denna. Stort utrymme ägnas i rapporten åt de infrastrukturåtgärder som nämndes i rapporten från november. Vikten av att komma igång med objekten betonas och planeringsläget förtydligas. Dialogmötet med bankerna kommenteras och det framhålls att bankerna har påverkats av situationen. Detta har lett till högre kostnader för lån och till att befintliga kunder prioriteras framför presumtiva.

Rapport den 26 maj 2009

Rapporten handlar om svar på ett antal (ganska precisa) frågor från Näringsdepartementet gällande finanskrisens effekter på små och medelstora företag. I svaren upprepas erfarenheter som tidigare framförts om att bankerna gör noggrannare kreditanalyser och att de tar emot färre nya kunder. Det framhålls att företag inom stål- och verkstadsindustrin har vittnat om ansträngda relationer till bankerna. Almi har meddelat att deras innovationslån i princip är slut och att man har fördubblat sin utlåning till företagen i regionen jämfört med föregående år. Utifrån paket till Kalmar län framförs att företag i länet önskar nationella satsningar också på vattenkraft - förutom på vindkraft. Det noteras i rapporten att vissa företag har gått med på att inte höja lönerna och att man i andra har valt att gå ner till 80 procent i arbetstid med 80 procent av lönen. Det framhålls att de regionala effekterna av regeringens finanspaket är otydliga. Detta innebär att många företag övervintrar och väntar på vändningen i ekonomin. Samtidigt framhålls att det finns en medvetenhet om vikten av förändringar från företagets sida och en undran över hur "omgivningen" kan stödja dessa. Möjligheterna att söka medel ur EU-programmen påtalas. Frågan om hur vi rustar oss inför framtiden, när det vänder, ställs rent allmänt liksom den om stål- och verkstadsindustrins framtid i Sverige.

Rapport den 29 maj 2009

Inledningsvis betonas i rapporten att betydelsen av att kompetensutvecklingsinsatser är centrala när det gäller att möta krisen och för möjligheterna att "Värmland skall gå stärkt ur krisen". Kompetensfrågornas centrala roll i det regionala utvecklingsprogrammet *Värmland växer och känner inga*

*gränser*¹⁵ framhålls också. Den modell eller kompetensstegen som redovisades i den första rapporten till regeringen berörs. De särskilda satsningar som har gjorts i länet på studie- och yrkesvägledning uppmärksammas liksom de ambitioner som finns från länets klusterorganisationer att ägna kompetens- och anställningsfrågorna stor uppmärksamhet. Länet har en frontposition när det gäller teknik- samt vård- och omsorgscollege liksom initiativ till servicecollege framhålls. De ambitioner och ansökningar som finns gällande yrkesvux och Yh-utbildningar kommenteras. I båda fallen är länets ambitioner större än faktiskt (och förväntat) utfall på ansökningar från länets sida. Det framhålls att söktrycket till Karlstads universitet har ökat med 33 procent inför höstterminen 2009. I rapporten reagerar man därför på den omfördelning av högskoleplatser som har skett till lärosäten i Västsverige på bland annat Karlstads universitets bekostnad. Karlstads universitet spelar, framhålls det, en stor roll när det gäller att höja utbildningsnivån i länet och för att öka övergångsfrekvensen till högre utbildning, vilket är viktiga såväl regionala som nationella målsättningar. Den omfattande uppdragsutbildningen vid universitet lyfts fram. Genom denna kan, framhåller man, näringslivet erbjudas skräddarsydda utbildningar. Det noteras också att det finns ett minskat intresse för universitetets funktion ”En dörr in” för SME-företag, vilket tolkas som ett möjligt tecken på effekter i krisens spår.

Rapport den 22 september 2009

Inledningsvis refereras till intryck från dialogmötet den 8 september och framhålls att kontakter under sommaren tyder på att vi har nått botten i lågkonjunkturen och ”att vi ser en ljusare framtid”. Kurvan för varsel är således nedåtgående. Ungdomsarbetslösheten stiger dock. Betydelsen av utbildningar med lärlingsplatser betonas därför. Från varselsamordnarna har man också, framhålls det, mött en oro för att framtidens arbetsmarknad kommer att bli mer otrygg och att detta kan påverka möjligheterna att behålla och utveckla kompetensen i företagen. Samtidigt finns det behov av flexibla anställningsformer. Det har också framförts att företag i andra länder möjligen tycks stå bättre rustade att möta uppgången. En tydlig åsikt, som man har mött, handlar om att ansökningar till Esf-rådet måste hanteras snabbare. Det betonas att intresset för investeringar ökar, liksom efterfrågan på så kallade innovationslån. En förändring till en mer målinriktad attityd när det gäller personer som vill starta eget har märkts. Det framhålls att handeln och besöksnäringen har utvecklades positivt under sommaren (2009). En starkt bidragande orsak är närheten till Norge.

---

¹⁵ *Värmland växer – och känner inga gränser* är rubriken på länets regionala utvecklingsprogram (RUP). Detta fastställdes av Region Värmlands regionfullmäktige (081128).

Rapport den 22 januari 2010

Rapporten, som handlar om behovet av utbildningsinsatser i länet, avser bedömningar på tre frågor, nämligen:

- nyttjandegraden av tilldelade resurser för 2009
- aviserade resurser under 2010
- utvecklingen under 2010 och 2011

Bedömningarna gäller Yrkesvux, Yrkeshögskola (KY-utbildningar) samt högskola. När det gäller Yrkesvux beviljades länet 183 platser motsvarande 9,1 miljoner i statsbidrag 2009. För 2010 är motsvarande siffror 536 platser och 26,8 miljoner. Det framhålls att söktrycket är så högt till Yrkesvux att platserna inte kommer att räcka. När det gäller Yrkeshögskola/KY så startades 463 platser 2009, med en nyttjandefrekvens på cirka 80 procent. Värmland beviljades 267 platser i Yh-utbildningar för våren 2010¹⁶. Ett ökat söktryck till Karlstads universitet förväntas. Därför noteras särskilt att universitet har tilldelats 600 extra utbildningsplatser för 2010-2011. Dessa motsvarar 47 miljoner i ökade anslag till Karlstads universitet. Det nämns också att universitet erbjöd fler sommarkurser under 2009 än tidigare och att universitetet har utvecklat en modell för att smidigt inventera intresset för högskolestudier inom företag som har behövt varsla eller friställa personal. När det gäller framtiden så understryks det höga söktrycket och den aktiva planering som pågår i länet när det gäller Yrkesvux och Yh-utbildningar. Det framförs att det finns önskemål om distansutbildningar för Yh-utbildningar och om möjligheter att regionalt omfördela tilldelade resurser när det gäller sådana utbildningar. Det framhålls att universitetet gör bedömningen att det höga söktrycket skall bestå fram emot 2013. Ett tydligt önskemål är därför att utfasningen av de extra utbildningsplatserna till Karlstads universitet bör senareläggas.

Varselsamordnarnas förväntningar och erfarenheter

Med ovanstående beskrivningar av varselsamordnaruppdragets praktiska innehåll som underlag har vi haft samtal med länets båda varselsamordnare. Dessa samtal har bland annat och inte minst handlat om hur de upplevde uppdraget och samspelet med regeringen. Det har också handlat om

---

¹⁶ Enligt uppgift från Skolverket sökte kommunerna i för år 2010 140 teoretiska platser och 662 yrkesinriktade platser när det gäller kommunal vuxenutbildning. Man beviljade 80 respektive 456 platser. För 2011 har Värmlands kommuner inklusive Bengtsfors, Dals-Ed, Mellerud och Ämås kommuner sökt sammanlagt 1162 platser (avser både teoretiska och yrkesinriktade platser). Den troliga tilldelningen kommer enligt ett preliminärt förhandsbesked att uppgå till 698 platser. Uppgifterna har lämnats av Jan Lindblom, Skolverket.

formerna för uppdraget på regional nivå. Avstamp för våra samtal var den tidigare nämnda skriften från regeringskansliet om varselsamordnaruppdraget. I denna tackas varselsamordnarna för ett fantastiskt jobb och uppdraget beskrivs som nytt, intressant och framgångsrikt. Utpekandet av varselsamordnare har ju också, som vi har konstaterat, uppmärksammats av OECD. Vi menar nog att vi i våra samtal har mött en delvis annorlunda och enligt vår uppfattning mindre pretentiös bild av uppdraget som varselsamordnare. En bild där strategin från regeringens sida inte var särskilt framträdande på förhand eller inledningsvis. Varselsamordnarna utsågs också fortlöpande allt eftersom krisens konsekvenser spred sig till fler kommuner och län. Idén upplevdes därför till en början som ganska ad hoc-mässig. Samtidigt som det fanns en viss undran om vad som låg i uppdraget så handlade det om en roll som man nog som landshövding och regionråd ändå har eller hade tagit sig i den situation som rådde. Vi har också fått en känsla av att det ibland högrävande tonläget från regeringens sida har varit delvis besvärande och skapat förväntningar som kändes i viss mån orealistiska.

Genom idén med varselsamordnare och den samtidigt bildade statssekreterargruppen kunde dock dialogen mellan län/regioner å ena sidan och regeringen å den andra formaliseras. De möjligheter till dialog som detta skapade värdesattes, enligt vår uppfattning, högt av varselsamordnarna. Lyhördheten för inspel och förslag varierade dock mellan de olika departementsföreträdarna. Näringsdepartementet upplevdes som lättast att ha att göra med och utbildningsdepartementet som svårast. Arbetsmarknadsdepartementet placerades på den skalan någonstans i mitten. De skilda omdömena när det gäller graden av lyhördhet kan säkerligen bero på vilka förslag som framfördes från länet (och hur de mottogs). Centralt i de värländska förslagen stod en modell till kompetensstege och en tydlig tanke om att krisen skulle mötas med kompetensutveckling. På bland annat det sättet skulle Värmland gå stärkt ur krisen. Modellen vann inte gehör. I stället visade sig försörjningsfrågan vid deltagande i utbildnings- och kompetensutvecklingsaktiviteter i det individuella perspektivet vara svåröst och förblev olöst. Detta gällde både Industriskolan i Arvika och möjligheterna till universitets och högskolestudier med till exempel A-kasseersättning. Värmland fick eller tog, som vi har berört ovan, dock del av de satsningar som gjordes inom Yrkesvux, Yh-utbildningar och inte minst fler platser till Karlstads universitet. Vi tycker oss också ha noterat något av genombrott när det gäller värländska socialfondsprojekt. Betydelsen av de ambitioner som fanns från Karlstads universitets sida om att vara närvarande i arbetet med att möta eller motverka krisen både på regional och lokal nivå och då inte minst i Arvika har lyfts fram från varselsamordnarnas sida.

Varselsamordnaruppdraget förstärkte den legitimitet som ligger i landshövdinge- och regionrådsrollen när det gäller initiativ till samordning av olika insatser på regional nivå. Inledningsvis ägnades med självklarhet frågan om uppdragets organisering stor uppmärksamhet. Vårt intryck är att uppdragets genomförande inte kom att kännetecknas av en så tydlig organisation som den slutliga organisationsskissen anger. Denna, se figur 6, kom ändå att spela roll och den kom att ha betydelse för idéer och förslag som spelades in, för dialogmöten som arrangerades och redovisningar som gjordes. I våra samtal lyfts betydelsen av gemensamma bilder fram och det faktum att man från olika håll blev överens om de förslag och idéer som fördes fram från länets sida och att man således på olika sätt drog åt samma håll. Våra samtal har också handlat om de former för dialog och samverkan som under senare år har byggts upp i länet inom ramen för det regionala tillväxtarbetet och landshövdingens tidigare försvarsomställningsuppdrag. Dessa modeller, som således har utvecklats i länet för öppen dialog och samverkan mellan näringslivet, myndigheter och kommuner samt universitetet, har spelat roll och utgjort viktiga plattformar också i kristider. Vi har noterat kommentarer som att ”vi gjorde det inte så märkvärdigt, därför lyckades vi”.

I våra samtal har också framkommit en avsaknad av Länsarbetsnämnden. Man har från varselsamordnarnas sida också, menar vi, en erfarenhet av att Arbetsförmedlingen stod utan instrument och resurser när krisen slog till. Arbetsförmedlingen upplevdes som tung och toppstyrd. Beredskapen när det gällde akuta eller snabba insatser var således liten och Arbetsförmedlingen fick invänta nya direktiv och riktlinjer från regeringen. Resurser omfördelades dock mellan arbetsförmedlingarna och möjligheterna till insatser av olika slag förstärktes. Region Värmland nya uppdrag gällande regionala kompetensplattformar förklaras, menar man, delvis av nedläggningen av Länsarbetsnämnden samtidigt som bakgrunden och syftet också handlar om att lyfta fram kompetensförsörjningsfrågornas stora betydelse i det regionala tillväxtarbetet och i det generationsskifte som pågår eller väntas på den regionala arbetsmarknaden. Det övergripande syftet med tanken om att möta krisen med satsningar på kompetensutveckling var att behålla arbetskraft och inte sällan ung sådan i länet.

Vi har i våra samtal mött en uppfattning om att kreativiteten i företaget, från de fackliga organisationernas sida och i kommunerna var stor. Från olika håll tonades ofta krisen som problem ner och i stället talades det om utmaningar. Någon hopplöshet var det, enligt varselsamordnarna, aldrig tal om. I stället var krisinsikten stor och de framhåller att globaliseringens spelregler är väl kända av företag och näringsliv. Landshövdingen mötte vid sina besök i kommunerna en positiv underton. Det finns, menar vi, en självklar svårighet att spåra inspelet av ”batteriet av insatser”

från varselsamordnarnas sida till regeringen i form av konkreta beslut. Vår bedömning är dock att Värmland ändå fick del av många insatser som gjordes från regeringens sida (se bland annat ovan om fler platser inom utbildningsområdet). Förstärkningen av Almis utlåningsfond var, menar man, värdefull. Samtidigt framhålls att reglerna skulle kunna ha gjorts öppnare. Almis förtroendekapital ökade genom de förstärkta utlåningsmöjligheterna. I samtalen betonas också att de ”regionala” bankernas roll var ovärderlig.

Det förstärkta statsbidraget till kommunerna hade, menar varselsamordnarna, också stor betydelse, när det väl kom. I detta låg också en viktig signal till näringslivet om att kommunerna inte behövde dra in på personal eller lägga ner verksamheter. Den kommunala servicen är en allt viktigare (och möjligen inte längre lika självklar) del av orters och kommuners attraktionskraft och inslag i den goda livsmiljön. Vi har mött ödmöden både om tröghet från regeringens sida och om en förståelse för att det delvis ligger i regeringens roll att hålla igen när det gäller ökningen av statens utgifter samt ett erkännande av att regeringen i många delar skötte krisen bra. Det finns, upplever vi, dock en besvikelse när det gäller ett uteblivit gensvar från regeringens sida på förslag till konkreta satsningar inom det infrastrukturella området. Men hade från varselsamordnarnas sida möjligen också förväntat sig tydligare satsningar på forskning och utveckling och det fanns ett budskap från länet om stor beredskap och tydliga tankar om hur sådana resurser skulle kunna utnyttjas. Från varselsamordnarnas sida framhålls att krisen i mångt och mycket klarades lokalt och regionalt.

Det regionala utvecklingsprogrammet, *Värmland växer och känner inga gränser*, är enligt uppgift ett tydligt rättesnöre för Region Värmlands medfinansiering av projekt av olika slag. Det är bland annat i den bemärkelsen ett viktigt instrument för länets långsiktiga regionala utvecklingsarbete. Detta måste, tror vi, kännetecknas av uthållighet och tålmod. Även om det värmländska RUP-dokumentet i sina utgångspunkter och i sin omvärldsanalys innehåller fyra olika scenarier, representerande olika framtider, saknar det enligt vår mening ett resonemang om kriser som ett troligt inslag i utvecklingen. RUP:en skulle nog vinna i trovärdighet med ett sådant resonemang. Detta skulle peka på behovet av flexibilitet och öppenhet för insatser när det oväntade händer. Mycket talar också för att arbetsmarknadspolitiska insatser av olika slag skulle få en större närvaro i programmets insatsområden och strategier.

Vi menar också att våra samtal och vårt arbete med ”i krisens spår” pekar på ett behov av att fortlöpande följa utvecklingen bland annat utifrån eller med hjälp av ett ganska brett spektrum av indikatorer. I våra samtal har också lyfts en idé om ett värmländskt globaliseringsråd för en fortlöpande och konkret diskussion om globaliseringens spelregler och

vart utvecklingen ser ut att vara på väg. Vi tycker att en sådan idé känns spännande och vill trycka på betydelsen av att man hittar former för idén som kännetecknas av öppenhet och delaktighet.

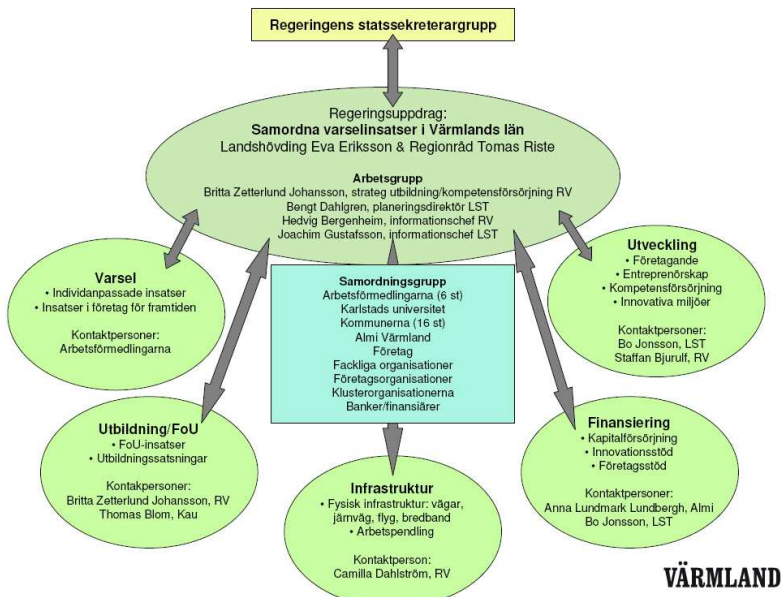
Våra samtal med varselsamordnarna visar att kriser ofta ställer frågor om större flexibilitet i strukturer och regler. Många synpunkter i rapporterna till regeringen har således handlat om friare regler och önskemål om möjligheter till regionala omfördelningar av olika former av resurser. Mycket kan säkerligen tala för att sådana förändringar också är bra i det långa loppet. Det omtänkande som kriser tvingar fram kan säkerligen i många fall (men självfallet inte alltid) ses som något positivt.

Erfarenheter från dialogmöten och redovisningar till regeringen visar också att kriser ger anledning till eller ställer krav på tydligare eller mer hela bilder av vad som görs, på olika håll, och initiativ av olika slag som tas. Detta gäller såväl regionalt som nationellt. Vissa av de idéer som kommer upp och initiativ som tas har troligen också ofta mer långsiktig betydelse än att de skulle vara lösningar på själva krisen. Vi menar att erfarenheterna pekar på att krisen nog nästan var över innan vissa idéer och initiativ hade börjat verka. Samtidigt visar våra samtal på att det ofta och från olika håll finns en snabbhet när det gäller att reagera på och vidta åtgärder mot krisen. I en möjlig framtid med än större omvärldsberoende och snabbare förändringar kanske det regionala tillväxtarbetet i bred mening allt mer handlar om just snabba anpassningar till det som kan kallas för det oväntade. Idén om kriser, som något som kommer och går, bör därför möjligen tankemässigt inarbetas i det regionala utvecklingsarbetet på ett tydligare sätt än vad som nu är fallet.

Regeringens beslut om att först omfördela resurser inom den högre utbildningen till lärosäten i Västsverige och det senare beslutet att förstärka resurserna till den högre utbildningen mer generellt visar möjligen att man kanske inte tog krisen fullt ut på allvar. Besluten kan möjligen också ses som ett uttryck för svårigheterna att på förhand eller redan inledningsvis bedöma krisers djup och tidsmässiga omfattning. Varselsamordnarnas rapport till regeringen visar också på den centrala roll som de flesta menar att utbildningsinsatser av olika slag spelar för att motverka krisers effekter och för att regioner och kommuner och möjligen också företag och personer skall gå stärkta ur krisen. De regelmässiga läsningar som har funnits när det gäller möjligheterna för arbetslösa personer att studera går på olika sätt, menar vi, stick i stäv mot ett sådant synsätt.

Våra samtal med varselsamordnarna och inte minst landshövdingens kommunbesök visar att kriser leder till en diskussion också om strukturella frågor och långsiktig problematik eller om man så vill om utmaningar mer i stort. Vi får av dokumentationen från besöken ett intryck av att man verkligen kämpar på i kommunerna det vill säga att de på olika

sätt arbetar utvecklings- och framtidsinriktat även om vardagsfrågorna ofta är nog så problematiska.

Figur 6. Organisationsskiss för varselsamordnaruppdraget
Källa: Länsstyrelsen Värmland

Dokumentationen från varselsamordnarnas dialogmöten och redovisningar till Regeringen ställer också frågan om organiseringen av varselsamordnaruppdraget. Vi vet att det inledningsvis fördes till exempel ganska intensiva diskussioner om just detta. Det talades om både behovet av en särskild koordinator och om en samordningsgrupp i särskild ordning. Den senare ändrades till dialoggrupp och behovet av samordnare tonades sedan ned. Vi bedömer att detta var riktiga avvägningar. Uppdraget har, menar vi, kommit att handla om tydliga samtal och dialoger (mer än samordning i ordets egentliga mening). Kanske borde detta ha klargjorts tydligare när det gäller uppdragets inriktning och i de förväntningar som det möjligen skapade. Det bör således kraftsamlas inom befintliga strukturer. Ett sätt att uppnå detta är att öka flödet av information och förbättra formerna för kommunikation mellan olika aktörer. Våra samtal pekar, menar vi, på att bra fungerade processer för det regionala utvecklingsarbetet och förekomsten av öppna dialoger minskar behovet av organisation i särskild ordning när det krisar.

Kapitel 5. Värmland skall gå stärkt ur krisen

Detta kapitel handlar om hur den globala finanskrisen tog sig uttryck i Värmland. Vår beskrivning eller berättelse tar avstamp ifrån en modell om konjunkturkrisers förlopp. Modellen skall självfallet inte tolkas bokstavligt i den meningen att effekterna följer på varandra i den strikta mening som modellen kan ge en antydning om. Modellens syfte är att på ett övergripande sätt exemplifiera följder av en djup lågkonjunktur, det vill säga i detta fall den globala finanskrisens effekter på den reala ekonomin i ett regionalt perspektiv.

Den röda tråden i vår beskrivning är samtal – på temat ”i krisens spår” – som vi har haft med företrädare för regionala organisationer och myndigheter¹⁷. Samtalen ägde rum i slutet av september/början av oktober 2010. De personer som vi har samtalat med har alla på olika sätt varit med i sammanhang som har med varselsamordnarnas uppdrag att göra. De har också på olika sätt mött och haft att tackla krisen i den roll som de har som företrädare för viktiga aktörer i länet. Vi har i våra samtal mött ett stort intresse för vår ambition att försöka sammanfatta en värmländsk berättelse om den globala finanskrisens effekter och motkrafter. I vår sammanfattning eller beskrivningen av samtalen har vi på ett självklart sätt strävat efter att vara trogna de synpunkter och erfarenheter som har förmedlats till oss. Vi har således haft som avsikt att undvika egna värderingar och bedömningar, samtidigt som texten är vår tolkning av det som samtalen har handlat om. För att undvika sakfel har de personer, som vi har samtalat med, tagit del av ett utkast till text.

Kapitlet innehåller också en hel del statistik för att konkretisera och med fakta belysa det som samtalen har handlat om. I kapitlet har vi, liksom i tidigare kapitel, klipp från media. Vi har också lagt in några sammanfattande beskrivningar av projekt som vi menar kan sägas ha mer eller mindre tydliga kopplingar till krisen. De omnämnda projekten har alla medfinansiering från EU:s socialfond. Vi har tyckt oss se att krisen har inneburit ett mer aktivt utnyttjande av just socialfonden från värmländska aktörers sida.

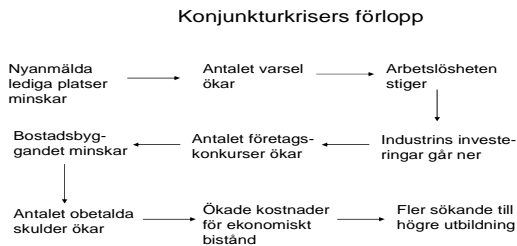
Vi ger också i kapitlet en särskild beskrivning av resultaten från den så kallade Småföretagsbarometern under åren 2008, 2009 och 2010, som ett sätt att fånga krisens effekter för de mindre företagen. Beskrivningen visar både på de svårigheter som finns att förutse framtiden även i det korta perspektivet och på vikten av att våga tolka utslag av olika slag som möjliga tecken på viktiga förändringar. En tydligare notering av de

---

¹⁷ De personer som vi har samtalat med är: Ulf Ljungdahl - Handelskammaren, Magnus Hildebrand - Unionen, Anna Hedberg - Företagarna, Göran Jansson - Försäkringskassan, Thomas Blom - Karlstads universitet, Lena Hertzberg - Arbetsförmedlingen, Anna Lundmark Lundbergh - Almi samt Thomas Rehn - IF-Metall.

regionala konjunkturbarometrar som görs skulle, tror vi, berika det regionala tillväxtarbetet.

Modellen nedan fokuserar på händelser som kan följas med den officiella statistiken.

Figur 7. Modell över konjunkturkrisers förlopp och effekter på den reala ekonomin

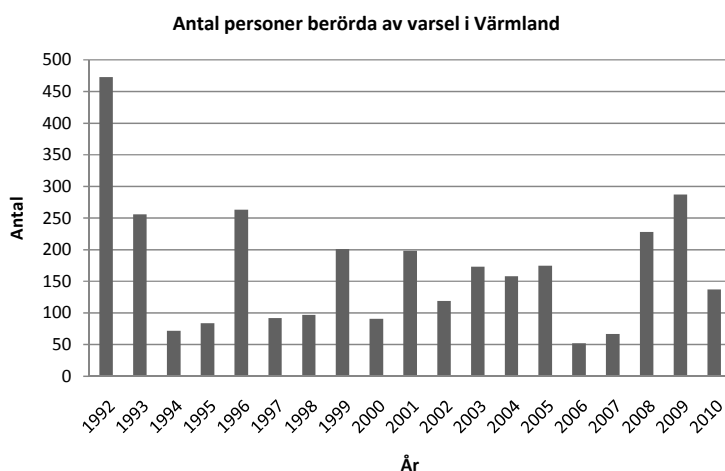
Vi har i våra samtal också försökt att närma oss frågan om Värmland har gått starkt ur krisen. Något mer entydigt svar på frågan ges nog inte. Det går dock säkerligen att utifrån samtalen närma sig ett svar på frågan. Ett sådant närmande har många infallsvinklar.

*VÄRMLAND: Varslen kan fördubblas till nästa år. **Industrikris i länet.** Den globala finanskrisen och lågkonjunkturen har lett till en industrikris i Värmland. Hittills i år har nästan 2 000 personer varsplats om uppsägning. Under 2009 kan siffran ha fördubblats. Nu föreslås en lång rad åtgärder ... (NWT, 081202)*

Krisen kom plötsligt

Ett genomgående drag i våra samtal med regionala företrädare är ett intryck av att krisen kom plötsligt. Flera av de personer som vi har samtalat med framhåller att tecknen på kris i stort sett var obefintliga innan varslen började komma framför allt på förhösten 2008. Produktionen gick på högvarv ända fram tills krisen slog till. ”Det tog tvärstopp” och ”Det sa bara pang” är beskrivningar som vi har mött. Prognoser från Arbetsförmedlingens sida som gjordes i september visade sig vara kraftigt överspelade när de skulle presenteras i december 2008. Beredskapen inför krisen var således på de flesta håll i det närmaste obefintlig. Samtidigt kan noteras att den småföretagsbarometer som Företagarna presenterade på våren 2008 antydde, enligt uppgift, att något var på gång. Barometern visade på

tecken i tiden som inte stämde med hur många menade att det var. Signalerna eller tecknen togs därför, kan man säga, inte på allvar. I stället möttes resultat och slutsatser i barometern av ifrågasättande. På många sätt är detta nog i viktiga avseenden en naturlig reaktion på det som inte stämmer med hur flertalet tror att det är. En anledning till att tecknen på ett slags trendbrott kunde synas just i småföretagsbarometern är, menar man, kanske att de små företagen är underleverantörer till underleverantörer. De känner därför snabbt av när orderböckerna börjar minska i omfattning. I flera av våra samtal framhålls att varselstatistiken inte omfattar företag med färre än fem anställda.

Figur 8. Antalet personer berörda av varsel, Värmlands län (1992-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Många framhåller att krisen i särskilt hög grad drabbade Arvika och västra Värmland. I vår värmländska berättelse ägnar vi därför särskild uppmärksamhet åt Arvika, men också åt Hagfors. Våra regionala samtal handlade också om dessa kommuner. Det som hände i dessa utmärkte sig på olika sätt. När det gäller Arvika så lyfter man fram den motreaktion som varslen från Volvo Construction Equipment AB ledde till. Det nämns att kommunen agerade kraftfullt och det nära samarbetet mellan företaget (företagen) och kommunen framhålls. Den så kallade Industriskolan framstår som ett efterföljansvärt exempel. I Arvika drog de också nytta av såväl EU:s socialfond som EU:s globaliseringsfond. Vi möter dock i våra samtal en tveksam inställning till Esf-rådets sätt att svara upp mot krisen och till dess roll i största allmänhet. Även i Hagfors bröts mark, men på

ett annat sätt. Uddeholms AB och det lokala facket, gäller både Unionen och IF-Metall, gick före centrala överenskommelser som var på gång. Från regionalt fackligt håll har vitsordats att det som skedde lokalt i Hagfors gick på tvärs mot principer och synsätt som fanns nationellt eller centralt hos de fackliga organisationerna. Det har också framhållits att den lokala överenskommelsen hade stort symbolvärde inom Uddeholm som koncern. Den visade på att en tydlig lokal vilja att slå vakt om verksamheten i Hagfors och att den investering på cirka 250 miljoner kronor i en smidespress som det hade beslutats om var en riktig satsning. (Se vidare om Arvika och Hagfors i kapitel 6.)

Småföretagen och krisen

Vi har ägnat den så kallade Småföretagsbarometern uppmärksamhet beroende på att vi i våra samtal diskuterat tidiga tecken på krisen. Småföretagsbarometern görs av organisationen Företagarna i samarbete med Swedbank och Sparbankerna. Vi har tagit del av Småföretagsbarometrarna, som har gjorts vår och höst, för åren 2008, 2009 och 2010. Vi menar att de beskrivningar av utvecklingen (konjunkturen) och de framtidsbedömningar som företagen gör i dessa ger en intressant beskrivning av krisens förlopp och konsekvenser för de värmländska småföretagen. De beskrivningar som ges av den senaste tidens utveckling och företagens bedömningar om framtiden i de olika barometrarna är dock inte alltid särskilt entydiga. Säkra slutsatser inför framtiden är därför svåra att dra utifrån barometrarnas resultat. Inte desto mindre utgör Småföretagsbarometern ett instrument med tydlig metodik som gör att den nog skulle kunna ges en mer central roll i de beskrivningar som görs av länets utveckling och speglade viktiga indikatorer gällande näringslivets och inte minst småföretagens utveckling i länet. Vi har i det följande gjort korta sammanfattningar av beskrivningar och bedömningar i de sex småföretagsbarometrar som har studerats. Vi har också gjort två tabeller som pekar på viktiga sidor av krisen.

Våren 2008

Ett övergripande budskap är att konjunkturen har försvagats ytterligare bland företagen i Värmland i vårens barometer. Den så kallade konjunkturindikatorn pekar på den svagaste tillväxttakten i landet. Såväl tillverknings- som tjänsteföretagen upplever en svagare tillväxttakt än i höstas. Konjunkturen väntas dock ta fart de kommande tolv månaderna. Både länets tillverkningsindustri och tjänstesektor är ökat optimistiska. Trots ökningen är det endast ett län i landet, Västernorrlands, som har lägre förväntningar på den framtida konjunkturen. Det konstateras också att

ordertillväxten faller ytterligare för Värmlandsföretagen, men förväntas öka igen under nästa år. När det gäller omsättningstillväxten så har denna ytterligare försvagats i vårens mätning från en redan svag tillväxt under hösten 2007. När det gäller sysselsättningen så har denna stärkts marginellt efter ett och ett halv år med en allt svagare sysselsättningstillväxt. Även sysselsättningstillväxten förväntas dock stärkas något under de kommande tolv månaderna.

Hösten 2008

I denna konstateras att avmattningen i småföretagskonjunkturen, som inleddes för drygt ett år sedan, har tagit rejäl fart. Överraskande nog understryks det dock att den globala finansorn samt en allt svagare inhemsk efterfrågan inte påverkar länets småföretag negativt. Värmland är det enda länet som har en förbättrad konjunktur (under 2008). Småföretagen räknar dock med en svagare tillväxt under 2009. En så låg tillväxt som förväntas under 2009 har länet inte haft sedan krisåret 1993. Bedömningarna slår också igenom när det gäller sysselsättningstillväxt och utveckling. Denna har således ökat i hösten mätning samtidigt som den förväntas stå inför ett kraftigt fall under den kommande tolv månadersperioden. När det gäller orderingen förväntar sig både länets industrinäring och tjänstesektorn en betydande nedgång av ordertillväxten. Detta innebär också att omsättningstillväxten väntas minska kraftigt under det kommande året. Överraskande nog förväntar sig företagen i Värmland en förstärkning av lönsamhetstillväxten under de kommande tolv månaderna.

Våren 2009

En övergripande slutsats i denna mätning är att avmattningen i småföretagskonjunkturen, som påbörjades våren 2007, har tagit rejäl fart. Nu konstateras att den globala finansorn samt en allt svagare inhemsk efterfrågan påverkar länets småföretag negativt. En svagare tillväxt har länet inte haft sedan krisåren i början av 1990-talet. Småföretagen räknar också med ett fortsatt svagt tillväxtår under 2010. Värmlands konjunkturindikator väntas således påbörja en långsam återhämtning. Det konstateras också att den svagare konjunkturen, till skillnad från större delen av riket, slår hårdast mot tjänstesektorn. Sysselsättningstillväxten i länet faller kraftigt från höstens mätning och har nu blivit negativ för första gången sedan 1992 (och 1997). Sysselsättningstillväxten kommer dock åter att bli positiv under de kommande tolv månaderna. Orderingen försvagas som följd av den globala konjunkturavmattningen och en lägre efterfrågan. Småföretagen tror dock att detta är botten för orderingen och tillväxten väntas ta fart uppåt under de kommande tolv månaderna. Omsättningstillväxten väntas ligga kvar på samma nivå för det kommande året. Det konstateras

också att det extremt låga kapacitetsutnyttjandet är bekymrande för Värmlands fortsatta konjunkturutveckling.

Hösten 2009

Sammantaget konstateras att konjunkturen för småföretagen dramatiskt har försämrats under den senaste tiden. Nedgången i Värmland är också djupare än i riket som helhet. Botten tros dock vara nådd och om ett år spår småföretagen att konjunkturen definitivt har vänt uppåt. Nedgången har varit bred och drabbat tjänste- och industrisektorn i ungefär samma omfattning. Det konstateras att sysselsättningstillväxten fortfarande är negativ, men en markant uppgång väntas inom den kommande tolv månadersperioden. Orderingången för länets småföretag är fortsatt mycket svag. Under den kommande tolv månadersperioden tror dock Värmlandsföretagen på en betydligt förbättrad orderstock. Inför det kommande året spås också en förbättrad omsättningstillväxt och en kraftigt ökad lönsamhet. I barometern konstateras också att den svaga konjunkturen har inneburit påtagliga finansiella påfrestningar för näringslivet i allmänhet. De mindre företagen är dock mer påtagligt utsatta. De har bland annat mindre möjligheter att kräva snabbare betalningstider och deras lånemöjligheter är ofta begränsade utan personlig borgen.

Våren 2010

I barometern konstateras att småföretagskonjunkturen i Värmland har förbättrats kraftigt sedan höstens mätning. Förbättringen har varit stark både i industri- och tjänstesektorn. Tillväxten väntas öka i styrka under det kommande året. Optimismen är något större inom tjänstesektorn än i industrin. Bättre orderingång och stigande omsättning medför att företagen nu räknar med att börja nyanställa, såväl inom industrin som bland tjänsteföretagen. Orderingången har vänt uppåt i vårens mätning, framför allt på grund av ökade order till industriföretagen och den förväntas också stiga rejält både inom tjänst- och industribranscherna under kommande år. Även omsättningstillväxten har förbättrats och efter den tidigare och osedvanliga djupa nedgången väntas en avsevärd förbättring under det kommande året. När det gäller kapacitetsutnyttjandet är detta historiskt lågt i både industri- och tjänstesektorn.

Hösten 2010

Enligt höstens barometer har småföretagskonjunkturen i Värmland förbättrats kraftigt sedan vårens mätning och man konstaterar också att tillväxten i länet nu ligger klart över riksgenomsnittet. Konjunkturen väntas försvagas något under det kommande året. När det gäller sysselsättningstillväxten så är denna nu positiv efter tre negativa mätningar och den har varit betydligt bättre i industrin än i tjänstesektorn. Orderingången har

ökat kraftigt i höstens mätning och omsättningstillväxten har också förbättrats kraftigt. En viss fortsatt förbättring väntas under det kommande året, framför allt inom tjänstesektorn. Sammantaget ligger Värmlandsföretagen nu över riksgenomsnittet i lönsamhetstillväxt och ytterligare förbättringar väntas under det kommande året. Kapacitetsutnyttjandet har ökat i både industri- och tjänstesektorn.

	2008 v	2008 h	2009 v	2009 h	2010 v	2011 h
Svag efterfrågan	12	22	40	37	23	18
Brist på arbetskraft	23	15	15	8	12	21
Svårt att få extern finansiering	9	6	11	6	13	6
Vill ej växa	19	22	21	14	13	13

Tabell 3. De viktigaste tillväxthindren för småföretagen i Värmlands län, procent (2008-2011)

Källa: Småföretagsbarometern för Värmlands län (vår- och höstmätning respektive år)

Vår genomgång av de sex aktuella småföretagsbarometrarna visar att de värmländska småföretagen drabbades av krisen och detta på ett påtagligt sätt. I barometern för hösten 2008 konstateras således att ”en så låg tillväxt som förväntas under 2009 har länet inte haft sedan krisåret 1993”. Genomgången visar också att 2009 är det stora krisåret och att återhämtningen har inletts. Detta pekar också företagens bedömningar av viktiga tillväxthinder på (se tabell 3). Under 2009 gjorde således fyra av tio företag bedömningen att ”svag efterfrågan” är ett viktigt tillväxthinder, i den senaste mätningen är det bara vart femte företag som gör den bedömningen. I stället är det ”brist på arbetskraft” som åter är det viktigaste tillväxthindret. Enligt företagens bedömningar finns det inget tydligt genomslag av krisen när det gäller möjligheterna till extern finansiering. Det ligger, enligt vår mening, något oroväckande i att bättre bedömningar av framtiden från företagens sida inte tydligare slår igenom i en ”vilja att växa”.

	2008 v	2008 h	2009 v	2009 h	2010 v	2010 h
Värmland	67	54	55	52	72	73
Riket	70	61	59	64	72	75

Tabell 4. Andel företag som uppger att de har goda utsikter att expandera (2008-2010)

Källa: Småföretagsbarometern för Värmlands län

Företagens svar på frågan om ”goda utsikter att expandera” visar möjligen på en annan bild (se tabell 4). I de två senaste mätningarna har nästan tre av fyra företag gjort bedömningen att de har goda sådana utsikter. Andelen värmländska småföretag som gör den bedömningen i de två senaste

barometrarna motsvarar också i stort sett svaren för riket som helhet. I barometrarna för hösten 2008 och 2009 var skillnaderna i förhållande till riksgenomsnittet större.

Vi menar också att vår genomgång av småföretagsbarometrarna för Värmland pekar på att såväl industri- som tjänstesektorn drabbades av krisen. I våra samtal har vi mött en mer entydig bild av att krisen i första hand påverkade industrisektorn.

Krisens uttryck och motkrafter

I våra samtal berörs på ett självklart sätt Arbetsförmedlingens eller arbetsförmedlingarnas roll och arbetsmarknadspolitikens. Flera av de personer som vi har samtalat med framhåller att det finns en avsaknad av Länsarbetsnämnden som en slags sammanhållande kraft och företrädare för arbetsmarknadspolitikerna på länsnivå. Från flera håll betonas också att man saknar den aktiva arbetsmarknadspolitikerna och att denna när krisen kom i viktiga avseenden hade avlövat sina verktyg och instrument. Samtidigt framhålls att regeringen ändå reagerade snabbt på signalerna om varsel och stigande arbetslöshet. Reaktionen innebar först omfördelade och sedan också fler resurser till Arbetsförmedlingen och nya program till dess förfogande. Enligt uppgift ökade antalet anställda inom Arbetsförmedlingen nationellt från 9 100 anställda år 2008 till 11 700 år 2010. Från flera håll talar man om en ryckighet i politiken och att mångfalden av instrument blivit besvärande. Från något håll uttrycks med gillande att regeringen lyssnade på och ville ta reda på hur det var genom besök i länet. I våra samtal kom vi också in på att Arbetsförmedlingen mitt i krisen fick nya viktiga uppdrag som gäller de som utförsäkrades från sjukförsäkringssystem och att den från och med den 1 januari 2011 tar över ansvaret för arbetsintroduktionen av nyanlända flyktingar och invandrare från kommunerna.

Frånvaron av Länsarbetsnämnden innebär inte att samverkan mellan Arbetsförmedlingen och andra aktörer i länet saknas. Samarbete mellan Arbetsförmedlingen och andra aktörer förekommer dock i andra former och utifrån andra arenor än länet. I våra samtal framhålls således till exempel det nära samarbete som finns mellan Arbetsförmedlingen och Karlstads kommun inom ramen för det som kallas Jobbtorget. Detta innebär att alla ungdomar under 25 år och som är inskrivna vid Arbetsförmedlingen erbjuds en heltidsaktivitet under tre månader. Ett aktivt samarbete finns också mellan Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Landsbygget och kommunerna i länet i de regionala samverkansförbund som finns. Samverkansförbunden i länet har enligt vad vi erfarit uppmanats att söka medfinansiering från Esf-rådet och EU:s socialfond. Ett sådant ex-

empel är projektet ”Kraftstation”. Projektet handlar om rehabilitering och arbetslivserfarenhet (se kapitel 6).

I samtalen noteras också att konsekvenserna av förändringen av sjukförsäkringssystemet sammanföll med krisen. Bedömningen är dock den att förändringarna av sjukförsäkringssystemet i allt väsentligt skulle ha kommit oavsett regering. Sverige var det enda land inom EU som till exempel saknade en bortre parantes i sjukförsäkringssystemet. Sjukförsäkringssystemet innehåller inte, menar man, längre några möjligheter till konjunkturella tolkningar av reglerna.

Även förändringen av a-kasssystemet nämns i våra samtal. Enligt uppgift lämnade ett par hundratusen industriarbetare i landet a-kassan till följd av de höjda avgifterna. Båda systemförändringarna har inneburit att den personliga försörjningsproblematiken under krisen har blivit särskilt tydlig. En effekt av detta är den ökning som har skett av det ekonomiska biståndet från kommunernas sida. Man nämner att en utredning om en obligatorisk a-kassa pågår.

A och O om kassan. *I september 2006 hade a-kassorna drygt 3,8 miljoner medlemmar. I mars 2010 var siffran 3,4 miljoner. Förändringarna de senaste åren har varit många. Avgifterna höjdes drastiskt 2007, och ersättningen per dag har sänkts. Villkoren för att få ersättning har skärpts, nu ska man ha jobbat mer för att få ersättning. ...I slutet av april tillsatte regeringen en parlamentarisk utredning, som ska vara klar 2013. (Riksdag och departement, Nr 22/2010)*

Socialbidragen en allt tyngre post för länets kommuner. *Förra året betalade de 16 värmländska kommunerna ut 219 miljoner kronor i socialbidrag. De senaste fyra åren har utbetalningarna ökat kraftigt,... – Vi får en topp 2012 men sedan minskar det, säger Leif Klingelsjö, förbundssekreterare vid organisationen Sveriges kommuner och landsting, SKL. ... En allmän uppfattning är att de skenande kostnaderna orsakas av förändringar ibland annat sjukförsäkeringen och a-kassan. Den åsikten delas av många ansvariga politiker och chefer inom socialförvaltningarna runt om i länet. De anger också arbetsmarknadssituationen som en förklaring. (VF, 100614)*

I våra samtal framhålls också den betydelsen som det förstärkta statsbidraget till kommunerna har haft. Detta innebar att krisen inte slog igenom på den kommunala verksamheten. Kommunerna kunde således undvika varsel och uppsägning av personal. I stället förstärktes den kommunala ekonomin. Vi belyser detta med uppgifter om kommunernas resultaträkenskaper 2008 och 2009 (se tabell 5).

Av tabellen framgår att de värmländska kommunernas sammanlagda resultat per invånare är dubbelt så bra 2009 som 2008. Nio av länets 16 kommuner hade också ett bättre räkenskapsresultat 2009 jämfört med 2008. För Landstinget i Värmland gäller att dess resultat 2009 var plus 53 miljoner mot plus 1 miljon 2008.

	2009	2008
Arvika	+ 1948	+ 1032
Eda	- 277	+ 1622
Filipstad	+ 537	+ 133
Forshaga	+ 621	+ 257
Grums	+ 641	+ 52
Hagfors	+ 589	- 651
Hammarö	+ 445	+ 128
Karlstad	+ 1636	+ 1459
Kil	+ 1003	+128
Kristinehamn	+ 591	+ 680
Munkfors	+ 280	+ 391
Storfors	+ 116	+ 395
Sunne	+ 271	+361
Säffle	+ 1726	- 1830
Torsby	+ 948	+1090
Arjäng	- 167	+ 34
Länet	+ 682	+ 330

Tabell 5. Kommunernas resultaträkning, kronor per invånare (2008 och 2009)

Källa: SCB, Räkenskapssammandrag för kommuner och landsting

Kommunsektorns resultat uppgick 2009 till 14,4 miljarder kronor vilket var 6,5 miljarder bättre än 2008. *Det framgår av regeringens skrivelse om utvecklingen i sektorn till riksdagen. Samtidigt har regeringen meddelat att det tack vare det förbättrade sysselsättningsläget som ger ökade skatteintäkter inte längre finns behov av statliga extrapengar till sektorn 2011.* (Arena för tillväxt – Omvärlds-aktuellt maj 2010)

Kommunernas investeringar torde inte heller som framgår av tabellen nedan ha påverkats av krisen i någon större utsträckning.

	Primärkommunala	Landsting	Totalt
2000	573	365	938
2001	685	201	886
2002	714	175	889
2003	726	194	920
2004	746	223	969
2005	994	259	1 253
2006	1 041	266	1 307
2007	1 034	301	1 335
2008	1 035	273	1 308
2009	1 024	631	1 655

Tabell 6. Kommunala investeringar i Värmlands län, miljoner kronor (2000-2009)

Källa: regionfakta.com

Ett viktigt budskap i våra samtal handlar om betydelsen av kompetensutveckling i sämre tider. En erfarenhet är att företagen i goda tider inte satsar tillräckligt mycket på kompetensutveckling. Industriskolan i Arvika var därför en riktig satsning. Man noterar också med positiva förtecken den satsning som har gjort på Yrkesvux och på Yrkeshögskola från regeringens sida. Värmland har enligt uppgift fått del av dessa satsningar¹⁸. Från några håll saknar man dock den yrkesutbildning som tidigare fanns inom arbetsmarknadspolitiken. Den centralisering som skett inom Arbetsförmedlingen när det gäller upphandlingar av olika slag noteras också. Man menar att den motverkar regionala anpassningar och att den leder till minskad flexibilitet. Rent allmänt framhålls att kriser frestar på regelsystemet. Kriser innebär en önskan om mer flexibla regler eller friare tolkning av de regler som finns. Ett exempel som nämns är att arbetslösa inte har kunnat studera vid universitet och högskolor. Sådana regler har funnits tidigare och det borde därför, menar man, ha varit möjligt att pröva detta även denna gång. A-kassereglerna innebär också att uppsagda och arbetslösa personer inte hade ekonomiska möjligheter att delta till exempel i Industriskolan. Det finns i våra samtal en allmän uppfattning om att insatser för kompetensutveckling nog är den mest grundläggande åtgärden för att personer, företag och regioner skall gå stärkta ur krisen.

Utbildning för varslade i stål- och verkstadsindustrin. *För ett år sedan visste inte företagen inom stål- och verkstadsindustrin hur de skulle få tag i kompetent personal. Sedan har varslen duggat tätt. Nu har branschorganisationen Stål & verkstad startat ett projekt för att ge varslade kompetensutbildning. (NWT, 090508)*

---

¹⁸ Se kapitlet om Varselsamordning

Projektbeskrivning: *Projektet Smartare samarbete, starkare framtid*

Projektet är ett triple helix-projekt som syftar till att öka konkurrenskraften för över 1 200 individer i regionens stål- och verkstadsindustri. Projektet skall ge möjligheter till framtida konkurrenskraft på arbetsmarknaden för deltagarna och skall också stärka såväl den enskildes som företagets ställning i arbetslivet och motverka ytterligare varsel och uppsägningar. I projektets målsättningar ingår ett ökat samarbete mellan företagen. Bakgrunden till projektet är regionens cirka 150 företag inom stål- och verkstadsindustrin. Av dessa utgörs 2/3 av små och medelstora företag. Dessa är i hög grad underleverantörer till regionens varumärkesägande företag med internationell marknad. I och med det ökande internationella ägandet av regionens varumärkesägare är det inte självklart att de regionala SME-företagen är förstahandsvalet för leveranser, speciellt i tider av kris. Den nuvarande krisen har lett till att verkstadsindustrin har drabbats av ett stort antal varsel/uppsägningar. Projektet bygger på samverkan mellan företagen, fackliga organisationer, Arbetsförmedlingen och de ingående kommunernas näringslivsorganisationer. I projektet deltar 23 företag i sju kommuner, varav fem i Värmland. Den kartläggning som gjordes i förprojektet har omfattat företag som redan har varslat, som står inför varsel inom den närmaste tiden och företag som har märkt en klar vikande ordergång. Företagen har uttalat ett stort behov av verksamhetsutveckling med avseende på organisation och produktivitet, nya metoder och arbets sätt kring produktionens utveckling med en internationell konkurrensfokus. Kartläggningen visade också att cirka 25% av de anställda är kvinnor och att dessa är relativt sent anställda på företagen vilket innebär att de riskerar att får lämna sina anställningar. Samtidigt vet man att antalet personer som närmar sig pension är upp till 40% fler än de unga som anträder arbetsmarknaden de kommande åren. Projektet har beviljats cirka 2,9 miljoner kronor ur EU:s socialfond. Projekttiden omfattar tiden från den 8 juni 2009 till den 18 juni 2010. Projektägare är Stål- och verkstad. Källa: Esfrådet, Norra Mellansverige

När det gäller vårt samtal med företrädare för Karlstads universitet så möter vi en tydlig intention om att samspela med ambitioner och initiativ i länet och inte minst utifrån det som hände i Arvika. Vi har mött synpunkter som handlar om trögheter i systemet när det gäller att från universitet och högskolor skräddarsy utbildningar och kurser med anledning av krisen. Trögheterna ligger i allt från tillgången på lärare till behörighetsregler och studiemedelssystemet. Det är således en ganska stor ”apparat” att starta upp en helt ny utbildning. Enligt uppgift har universitetets uppdragsutbildning till företag och organisationer lokalt och regionalt snarare minskat än ökat under krisen. Totalt sett har dock uppdragsutbildningen,

bland annat genom Lärarlyftet och Förskolelyftet, ökat. Karlstads universitet drabbades också till en början av den omfördelning av platser som regeringens beslutade om till Västsveriges fördel. Man menar att denna omfördelning inte var så stor, men att den ändå kändes. Inte så långt där- efter kom sedan besked om 600 nya utbildningsplatser till Karlstads uni- versitet. Från universitetets sida finns en tydlig önskan om att behålla des- sa utbildningsplatser. De 600 platserna motsvarar 47 miljoner kronor. Tio miljoner av dessa kommer man, enligt uppgift, att få behålla framdeles. Karlstads universitet överproducerar i dagsläget grundutbildning i förhål- lande till det så kallade takbelopp på 600 miljoner kronor som de har till förfogande.

Goda tider för landets universitet och högskolor. *Högskoleverkets års- rapport sammanfattar året som gått. Årsrapporten visar att år 2009 var ett rekordår i den svenska högskolan. Helårsstudenterna var fler än någonsin. Den kraftiga ök- ningen av forskningsmedel innebar rekordstora intäkter för universitet och högskolor. Intäkterna för forskning var nästan 30 miljarder kronor, vilket är en ökning med sju procent. En så stor intäktsökning har inte förekommit tidigare.* (Högskoleverket, 100611)

Antalet förstahandsansökningar till och antalet nya studenter vid Karl- stads universitet har under senare år ökat kraftigt. Våren 2009 ökade till exempel antalet nya studenter med 30 procent och universitetet har haft en ökning från 3 000 till 4 000 förstahandsansökningar. Ökningen kan inte bara förklaras av krisen utan har också med ålderskullarnas storlek att göra. Högre studier har också av olika skäl och i linje med intentionerna i utbildningspolitiken blivit ett tydligare alternativ för gymnasieelever. Del- vis kan säkerligen en förklaring sökas i den höga ungdomsarbetslösheten.

	Antalet nybörjare	Antalet nybörjare inklusive utländska studenter
<i>Läsår 2004/05</i>	3 546	3 866
<i>Läsår 2005/06</i>	3 691	4 016
<i>Läsår 2006/07</i>	3 812	4 278
<i>Läsår 2007/08</i>	4 128	4 562
<i>Läsår 2008/09</i>	4 611	4 981
<i>Läsår 2009/10</i>	5 435	6 033

Tabell 7. Antalet nybörjare vid Karlstads universitet (2004/05-2009/10)

Källa: Karlstads universitet

Coacher får söka andra jobb. *Arbetsförmedlingens egna jobbcoacher har gjort sitt. Vid årsskiftet får alla 800 sluta. Men de extra jobbcoacherna blir kvar.* (DN, 101103)

En allmän tveksamhet till betydelsen av coacher framkommer i våra samtal. Det talas om en övertro på sådana som arbetsmarknadspolitisk insats. Från inte minst fackligt håll framhålls den roll som Trygghetsrådet och Trygghetsfonden har spelat. En viktig del av de insatser som har kunnat göras från deras sida torde dock handla om nära rådgivning eller coaching. Statistik från Trygghetsrådet visar att 7 av 10 har kommit tillbaka i arbete och inte sällan med högre lön. Det framhålls också att många av dem som varslades har gått vidare till andra branscher som till exempel handeln. Servicenärningar och handeln har inte alls berörts av krisen i den utsträckning som gäller för industrin. Den globala finanskrisens effekter på den reala ekonomin har således, anser många, i stor utsträckning handlat om industrin. En effekt av krisen är att industrins investeringar har minskat (se tabell 8). Närheten till Norge och Osloregionen har varit en tillgång till Värmland också under krisen. Många personer finns således inte tillgängliga när uppgången nu kommer. En allmän uppfattning, som vi möter i våra samtal, är att det har vänt. Samtidigt finns en oro för bakslag, som till exempel nedläggningen av ScanModul i Glava (Arvika kommun). En idé om permitteringsfonder framförs och i samtalen berörs också den så kallade flexicurity-modellen¹⁹. Denna innehåller, menar man, andra förtecken än de som kännetecknar regeringens arbetslinje. Flera anser att det finns ett behov en aktiv arbetsmarknadspolitik även i bra tider. Samtidigt framhålls att det finns mycket att göra när det gäller trygghetssystem anpassade till företagande.

Region	Typ	2007	2008	2009	2010
Värmlands län	Byggnader	120	124	80	43
	Maskiner	1 590	1 503	846	820
	Totalt	1 710	1 627	926	863
Riket	Byggnader	6 518	9 168	6 782	4 525
	Maskiner	56 350	57 218	43 505	45 455
	Totalt	62 868	66 386	50 287	49 980

Tabell 8. Industrins investeringar i Värmlands län, miljoner kronor (2007-2010)

Källa: regionfakta.com

¹⁹ Med Flexicurity-modellen, som används exempelvis i Danmark, är det enkelt att anställa och säga upp personal. Som en trygghet för arbetslösa är ersättningsnivåerna i arbetslöshetssystemet relativt höga, samtidigt som kraven är höga att de måste ta arbeten som erbjuds, oavsett geografi och bransch. Det är en aktiv arbetsmarknadspolitik som fokuserar på vidare- och yrkesutbildning. Flexicurity stämmer dock inte så väl med det regelverk som flera av svenska fackförbund ställt sig bakom. Svenskt Näringsliv har däremot uttalat sig positivt om det danska systemet.

Det finns, framhålls det, nu ett inflöde av nya jobb på arbetsmarknaden. Från många håll framhålls dock att företagen drar sig för att tillsvidareanställa personal i den utsträckning som skulle motsvara behovet. I stället växer betydelsen av bemanningsföretag. Någon tydlig effekt på arbetslösheten har dock uppgången hittills inte inneburit. Det som särskilt oroar många är den kvarvarande höga ungdomsarbetslösheten. Man menar att denna kräver krafttag. Från Region Värmlands sida togs därför initiativ till ett Projekt Lärning 2.0 – se projektbeskrivning. Responsen på initiativet från företagens sida var stor och målet om 250 praktikplatser uppnåddes. Projektet, som har beviljats medfinansiering från Esf-rådet, påbörjades på allvar i september 2010. I våra samtal har också lyfts att Värmland har varit framgångsrikt när det gäller ungdomsinriktade projekt med finansiering från EU:s strukturfonder. Dessa projekt har dock startat före krisen.

Projektbeskrivning: Projekt Lärning 2.0

Lärning 2.0 är ett projekt som genom bred samverkan i ett otraditionellt partnerskap mellan den sociala ekonomin, privata och offentliga aktörer (Region Värmland, samtliga arbetsförmedlingar och kommuner i länet) skall utveckla lärlingsmetoden för att underlätta unga mäns och kvinnors etablering på arbetsmarknaden och bryta utanförskapet. Projektet har formats i en bred och deltagande process med ett stort antal aktörer i länet. Projektet bygger också på intervjuer med en grupp arbetslösa ungdomar. Intervjuerna visade på ett önskemål om "genomtänkta" praktikplatser och inslag av utbildning mot ett "riktigt" yrke. Det fanns en trötthet när det gällde traditionella jobbsökaraktiviteter och coaching. För att säkerställa förekomsten av lärlingsplatser har uppsökande verksamhet bedrivits. Lärlingstanken är djupt förankrad hos Företagarna som organisation. Även Handelskammaren är en viktig samarbetspartner i projektet tillsammans med IF Metall Klarävdalen och Kommunals avdelning Värmland. Lärning 2.0 skall komplettera befintliga insatser i regionen och resultera i en ny metod för lärlingsutbildning. Metoden skall skapa broar mellan utbildningssystemet och arbetsmarknaden. Det danska lärlingsystemet skall studeras. Projektet har beviljats 9,6 miljoner kronor från EU:s socialfond. Den totala projektbudgeten är närmare 40 miljoner kronor. Projektägare är Region Värmland och projektperioden gäller från den 1 september 2010 till den 31 augusti 2012. Källa: Esf-rådet, Norra Mellansverige

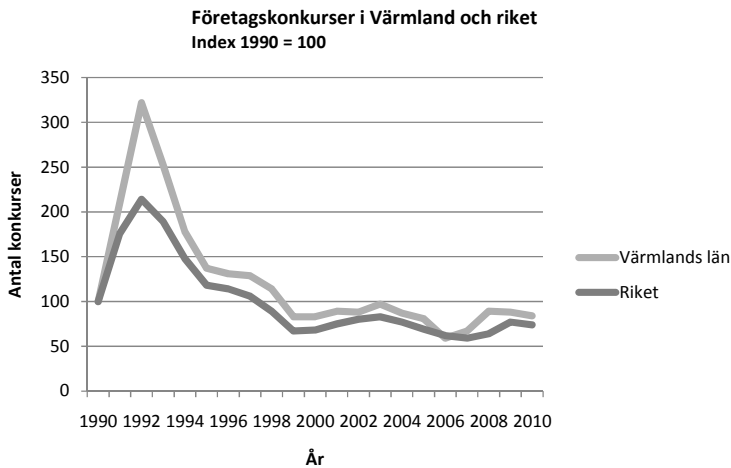
VÄRMLAND: "Nu krävs mobilisering" - 3 700 unga har inget jobb.
Rena katastrofläget för ungdomarna. Många ligger hemma och vänder på dygnet. De flesta mår väldigt dåligt av att inte få chansen att komma in på arbetsmarknaden.
(NWT, 100217)

Den stora utmaningen i det lite längre perspektivet är dock, som en konsekvens av den generationsskiftesproblematik som Sverige står inför, kanske inte bristen på arbeten utan bristen på arbetskraft²⁰. Alla, menar flera av dem som vi har samtalat med, kommer att behövas på arbetsmarknaden. En bransch som nationellt nu kännetecknas av bristyrken är enligt uppgift byggbranschen. I Länsstyrelsens regionala bostadsmarknadsanalyser för 2009 och 2010 har dock konstaterats att krisen har slagit också mot bostadsbyggandet. Under år 2009 färdigställdes till exempel (bara) 397 lägenheter i länet, vilket var 200 färre än under 2008, vilket i sin tur var 100 färre än under 2007.

Krisen slog på ett självklart sätt mot de värmländska företagen. En uppfattning är att krisen branschmässigt i hög grad var begränsad till tillverkningsindustrin. En annan att antalet konkurser var eller blev få. Många företag upplevde dock tydliga likviditetsproblem genom krisen. Betalningsvillkoren blev tuffare och bankerna möjligen kärvare i sina bedömningar. Den senare upplevelsen är kanske, menar man, dock inte i först hand en effekt av nya rutiner och regler från bankernas sida utan har mer med en besvärligare situation för företagen att göra. Detta påverkar i sin tur kreditbedömningen. Det framhålls att företagens möjligheter att skjuta på inbetalning av moms har haft stor betydelse. Däremot spelade de så kallade undsättningslånen ingen roll för värmländska företag. Möjligen skapade dessa en känsla av missräkning.

---

²⁰ Tillväxtanalys (2010) har haft i uppdrag att analysera nuvarande och framtida kompetens och arbetskraftsförsörjning i Sveriges FA-regioner (Funktionella Analysregioner). I rapporten konstateras bland annat "För att klara arbetskraftsförsörjningen kommer fler regioner att behöva en betydande inpendling" och att "De förväntade obalanserna skulle eventuellt kunna mildras genom ökad inflyttning eller invandring av arbetskraft. Varifrån denna arbetskraft skall komma är dock oklart". I en rapport från Region Värmland (2010) belyses också de utmaningar som Värmland står inför inom kompetensförsörjningsområdet. I rapporten konstateras att 23 949 personer kommer att lämna arbetsmarknaden fram till 2020.

Figur 9. Företagskonkurser, Värmlands län och riket (1990-2010)
Källa: regionfakta.com

Ett mått eller en indikation på större problem för företagen i länet är Länsstyrelsens utbetalning av så kallad lönegaranti som följd av företagskonkurser. Dessa ökade från cirka 55 miljoner år 2008 till cirka 150 miljoner kronor år 2009. Under 2010 uppgick utbetalningarna till cirka 62 miljoner kronor.

En idé som delvis aktualiserades och framför allt, enligt många som vi har pratat med, konkretiserades under krisen handlade om behovet av en Företagsakut i länet – se kapitel 4. Den värmländska företagsakuten, som startade 2010, har finansiering från EU:s regionalfond och sin lokalmässiga hemvist hos Handelskammaren. Projektägare är Partner-Invest. Enligt en broschyr vänder sig företagsakuten ”till alla företag i Värmland oavsett storlek, omsättning och antal anställda”. Varje bolag har möjlighet att få upp till 10 timmars rådgivning. Ett liknande projekt drivs sedan hösten 2009 i Örebro län.

Ett annat projekt med tydlig företagsinriktning och då mot mindre företag (max nio anställda) som nämns i våra samtal är ”Affärskraft Värmland”. Detta drivs av Handelskammaren med finansiering av bland annat Esf-rådet. Målet är att under tre år utbilda 800 personer i affärsmannaskap. Projektet har hämtat sin förebild från liknande projekt i Stockholmsområdet. Det värmländska projektet har mötts av stort gensvar och måluppfyllelsen ser ut att överträffas.

Projektbeskrivning: Projekt Affärskraft Värmland

Affärskraft Värmland syftar till att kompetensutveckling av sysselsatta i värmländska företag med 1-9 anställda. Projektet skall därmed skapa förutsättningar för ökat entreprenörskap och företagande, vilket i sin tur leder till regional tillväxt. Bakgrunden till projektet är den strukturomvandling som sker av näringslivet och som innebär att de stora företagen, särskilt på industri-sidan drar ner eller flyttar delar av sin verksamhet till andra länder. Detta innebär att små företag, framför allt inom den växande tjänstesektorn blir viktigare för tillväxt och sysselsättning. Värmland har närmare 31 000 företag. Av dessa finns nästan 97 procent i storleksordningen upp till nio anställda. En enkät till Handelskammarens medlemmar resulterade i svar från 307 företag varav en stor del är just solo- eller mikroföretag. Svaren från enkäten bekräftade bilden av att dessa företag behöver ökat stöd gällande kompetensutveckling. Projektet har ett tydligt sammanhang med intentioner på länsnivå gällande Det företagsamma Värmland. Genom projektet kartläggs arbetsplatsens behov av kompetensutveckling utifrån befintlig kompetens och framtida kompetenskrav. Kartläggningen är tänkt att resultera i en utvecklingsplan som i sin tur innehåller utbildningspaket för respektive medarbetare. Målsättningen är att 800 sysselsatta skall ha kompetensutvecklats inom ramen för projektet. 35% av de deltagande företagen skall drivas av kvinnor och 5% av personer med utländsk bakgrund. Projektägare är Handelskammaren. Källa: Esfrådet, Norra Mellansverige

Som följd av krisen förstärktes Almi-bolagets nationella utlåningsfond med 2 miljarder kronor. Denna förstärkning har haft stor betydelse för företagen och har också, så som vi har uppfattat det, förstärkt Almis regionala roll som kreditgivare. Således har såväl antalet företag som beviljats lån av Almi vuxit i antal som den samlade utlåningen från Almi.

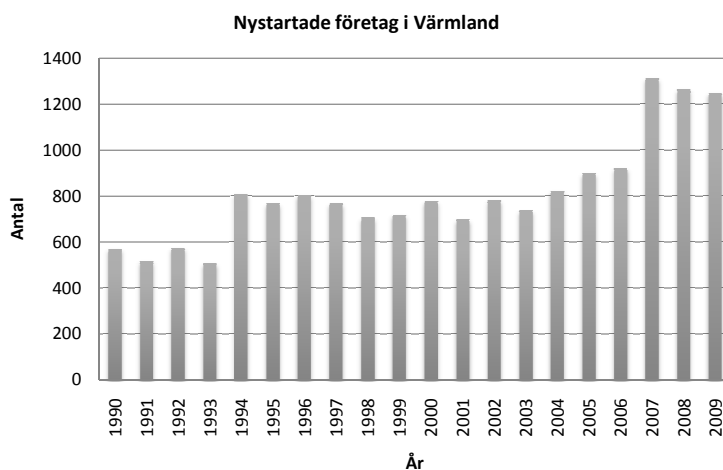
	2007	2008	2009	2010
Utlåning (miljoner)	29,1	38,5	74,5	74
Företag (antal)	82	100	127	108

Tabell 9. Almis företagsutlåning (2007-2010)

Källa: Almi Företagspartner, Värmland

Profilen för Almis utlåning har också, framhålls det, förändrats. Under år 2008 avsåg utlåningen i hög grad nystartade företag. Nu är det mycket mer hela registret av små- och medelstora företag som det handlar om. Den genomsnittliga krediten är nu på cirka 600 000 kronor, under 2008

uppgick den till 300 000 kronor. Den största krediten under 2010 har uppgått till 10 miljoner kronor. Det framhålls att över 80 procent av lånen har varit tydligt framtidsinriktade. Almis näringspolitiska roll, menar man, har således stärkts. Detta gäller också andra sidor av Almis verksamhet. Under år 2008 behandlade Almi till exempel 130 idéer i sin innovationsverksamhet. Under 2009 var motsvarande siffra 200. Över 40 procent av dessa idéer kom från kvinnor. Almis egna innovationsmedel (1,5 miljoner kronor) för 2009 tog slut redan i maj samma år. Genom bland annat ett gott samarbete med Länsstyrelsen beviljades ändå, enligt uppgift, drygt 5,5 miljoner i innovationsstöd i länet. Det goda samarbetsklimatet i länet betonas i samtalen och anges som en förklaring till detta. Krisen har således gett anledning för många ”att tänka till”.

Figur 10. Nystartade företag i Värmlands län (1990 – 2009*)
 (*Från och med 2007 ingår branschgrupperna jord- och skogsbruk samt fasthetstjänster som tidigare ej redovisats.)
 Källa: regionfakta.com

Man menar också att många som kontakter Almi när det gäller nystart av företag verkar mer förberedda än tidigare. Krisen har också gett anledning för företagen att se över sin kostnadsbild. De som har gjort det har, menar man, skapat en bra grund när ekonomin nu har vänt.

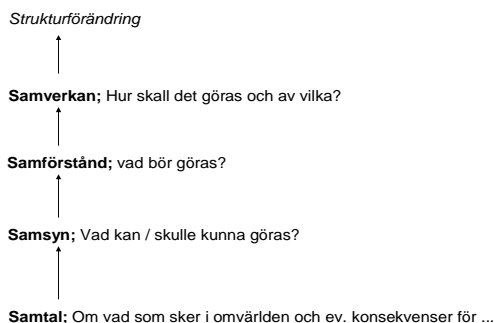
All time high för finansiering och innovationer. *Vi har haft en stark efterfrågan på våra lån i år och aldrig tidigare har vi lånat ut så mycket pengar, ...Det handlar om en fördubbling jämfört med föregående år. ...För innovationsverksamheten kan vi glädja oss åt att här är det också rekordsiffror när det gäller antalet inkomna idéer och kommersialiseringar, ... (Almis nyhetsbrev, 091202)*

Värmland: Stor ökning sedan 2008. *Allt fler arbetslösa länsbor startar eget. Antalet personer som har fått starta eget-bidrag i Värmlands län av Arbetsförmedlingen har ökat kraftigt. På två år har siffran ökat från 25 till 169. (NWT, 101025)*

Krisen och det regionala tillväxtarbetet

Vi har i våra samtal på ett självklart sätt ställt frågan om synen på och erfarenheter av det uppdrag som landshövding Eva Eriksson och regionrådet Tomas Riste har haft som så kallade varselsamordnare. Vi har mött olika omdömen om detta både vad gäller dess förutsättningar, syften och hur det har tacklats. Flertalet av dem som vi har samtalat med uttrycker sig i positiva ordalag. Många framhåller betydelsen av dialog och möten för att delge och få information. Antalet möten var lagom många och organiseringen av uppdraget lagom omfattande. Uppslutningen kring mötena upplevs som god. Den samlade bilden av situationen i länet blev genom dessa tydligare. Varselsamordnarna har dels fått reda på saker som de inte kände till och de har blivit lyssnad på. Informationen har lett till nya tankar och idéer om det egna uppdraget. Det har framhållits att varselsamordnarna fick situationen i och behoven från länet på pränt. Vi tolkar detta som att den kollektiva kunskapen om krisens effekter och dess motkrafter ökade. I samtalen talas också om att krismedvetenheten snabbt blev tydlig. Samtidigt framhålls vikten av att inte utmåla situationen i allt för mörka färger och att inte låta krisen dominera bilden av Värmland.

Vi tror att de skillnader i omdömen som finns om varselsamordnaruppdraget i mångt och mycket har med tolkningar av ordet samordna att göra. I andra sammanhang har vi kommit i kontakt med den så kallade samverkanstrappan. Enligt den läggs grunden för samordning och samverkan i samtal och förmågan att bli överens om hur det är, det vill säga i samsyn. Ofta missbrukas, enligt vår mening, ordet samordna. Det är sällan som de förutsättningar som gäller för samordning i konkret mening finns. I de flesta fall handlar samordna just om samtal och samsyn. Vi menar och tolkar våra samtal som att det finns ett stort värde i och förstäelse för detta faktum.

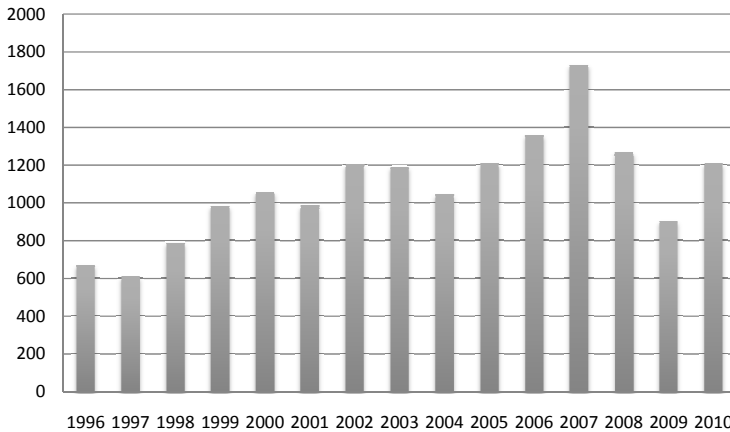

Figur 11. Samverkanstrappa

Källa: Länsstyrelsen m.fl. (1999)

Våra samtal visar att krisen har gett anledning till att diskutera framtiden. Krisen har ställt det förgivettagna över ända. Detta gäller säkerligen för många i det personliga sammanhanget och för enskilda företag, kommuner och regioner. Krisen har på olika sätt gett anledning för många att se över sin situation. De som klarar att göra en sådan översyn kan, menar de som vi har pratat med, lägga nya grunder för tillväxt och utveckling när det vänder och på det sättet eller i den meningen gå stärkta ur krisen. Våra samtal om krisen har också handlat om lärdomar inför nästa kris. Ofta har synpunkterna då handlat om vår förmåga att tidigt upptäcka krisen och att på olika sätt minska riskerna för genomslag och mildra dess effekter. Synpunkterna handlar också om en slags insikt om att det går upp och ned och att framtiden inte är fri från kriser utan snarare tvärtom, det vill säga kriser hör framtiden till. Därför kan en insikt om kriser som något naturligt handla om att tänka sig in i möjligheten av sådana trots att tiderna är goda och mycket bara ser ut att utvecklas väl. Kanske handlar det om att lyssna på ganska vaga signaler och att i tid våga tolka in att det kanske börjar vända. Den nu aktuella krisen tog sig i första hand uttryck i att antalet anmälda varsel ökade på ett plötsligt och oväntat sätt. Det är möjligt och vi tror att statistik över nyanmälda platser är en mer känslig indikator på förändringar på arbetsmarknaden och i den regionala ekonomin.

Nyanmälda lediga platser på Arbetsförmedlingen

Figur 12. Nyanmälda lediga platser på Arbetsförmedlingen, Värmlands län (1996-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Lärdomarna har också handlat om att inte lägga alla ägg i samma korg det vill säga att inte bli för beroende av enstaka produkter, vissa kunder, några stora företag etcetera. Ett fullföljande av en sådan intention i till exempel det lokala och kommunala perspektivet är nog ofta inte så enkelt. Ett exempel, som nämns, är den diskussion och den satsning som finns i Arvika om kreativa eller kulturella näringar. Vi menar dock att flexibilitet och differentiering i framtiden mycket mer handlar om ökad rörlighet och bättre kommunikationer och därmed om idén om vad som kallas förstörade lokala arbetsmarknadsregioner (regionförstoring). Statistiken över pendling över kommungränser visar på en fortlöpande ökning²¹. Vi möter också, utifrån en sådan bakgrund, i våra samtal en diskussion om Karlstads roll och en aktualisering av frågan om antalet kommuner i länet. En gemensam erfarenhet, från dem som vi har talat med, är att Karlstad inte drabbades särskilt hårt av krisen. En förklaring är kanske just det mer differentierade näringslivet och det faktum att krisen hade en ganska tydlig branschmässig koppling till industrin. Man menar nog också att Karlstads samlade betydelse för länets utveckling successivt eller fortlöpande växer. Rollen som motor för länets utveckling torde därför bli allt tydligare. Samtidigt gäller att flertalet av länets stora industriarbetsställen inte ligger i

²¹ Länsstyrelsen (2009b) har i en rapport om Småstaden diskuterat de möjligheter till ett friare val av bostadsort som ligger i bättre kommunikationer och ökad pendling. Länsstyrelsen menar också att detta har förändrat perspektiven på vad som menas med Karlstadsregionen – från "Karlstad med kranskommuner" till "Karlstad med småstäder".

Karlstad. Frågan om länets bidrag till den nationella tillväxten och det som kallas bruttoregionprodukt är därför komplex.

Våra frågor har också handlat om den roll som det regionala utvecklingsprogrammet *Värmland växer och känner inga gränser* spelar i tider när det krisar till sig. Många menar att RUP:en handlar om vad som skulle kunna kallas den långa sikten. Krisen ställer dock krav på insatser ”här och nu”. Samtidigt menar man att en bra diskussion om framtiden, på längre sikt, på ett självklart sätt bör innebära bättre och mer välgrundade beslut om insatser och aktiviteter just ”här och nu”. Man delar uppfattningen om att det är viktigt att peka ut ambitioner och intentioner för framtiden. Samtidigt framhålls att det är viktigt att inte låsa upp sig allt för hårt. En medvetenhet om kriser som ett fortlöpande inslag i den regionala utvecklingen ställer krav på flexibilitet och öppenhet för det oväntade. Det är möjligt att en sådan insikt om kriser som något som återkommer med (o)regelbundenhet borde återspegla sig i analyser om utvecklingen som varit, spaningar om framtiden och diskussioner om ambitioner och goda intentioner.

I våra samtal blir det också tydligt att frågan om i krisens spår också leder in på en diskussion om stora och grundläggande frågor såsom infrastrukturplaneringen, Karlstads flygplats och flygets roll, universitetets forskningsmedel med mera. En allmän uppfattning från de som vi har samtalet med är, menar vi, att krisen inte har lett till framflyttade positioner för Värmlands del av sådana stora och grundläggande frågor för länets tillväxt och utveckling.

Kapitel 6. Två lokala exempel

Som en fördjupning av den regionala berättelsen följer här två lokala berättelser där vi valt att belysa Arvika och Hagfors. Båda exemplen visar hur lokala aktörer på olika sätt kraftsamlat resurser för att motarbeta krisen. Krisen i Värmland utlöstes genom ett omfattande varsel på Volvo Construction Equipment AB i Arvika och en Industriskola skapades för att kompetenshöja drygt 400 varslade i kommunen. I Hagfors och på Uddeholms AB²² skrevs ett så kallat konjunkturavdrag vilket medförde att företaget inte behövde lägga något varsel. Vi finner gemensamma nämnare i satsningarna såsom *initiativtagande, snabb mobilisering* och *samverkan*.

Kapitlet grundar sig främst på samtal med nyckelpersoner i båda kommunerna, som alla på något sätt har mött och hanterat krisen. Samtalen genomfördes under oktober och november 2010 med kommunalråd, kommunala utvecklingschefer, Arbetsförmedlingen, representanter från fackförbundet If Metall och Företagarna²³. Som vi tidigare nämnt så har vi i vår sammanfattning av samtalen eftersträvat att vara trogna de synpunkter och erfarenheter som förmedlats till oss. Vi har också undvikit egna värderingar samtidigt som vi bearbetat materialet och ger vår tolkning av vad som sagts under samtalen. Samtliga respondenter har tagit del av materialet och haft möjligheter att lämna synpunkter innan publicering av studien. Vidare tillkommer i detta kapitel tidningsurklipp, statistik samt tillhandahållet material från företagen för att tydliggöra vår berättelse. (Om inget annat anges, baseras texten i berättelsen på samtalen.)

Arvika

Arvika beskrivs utifrån våra samtal som en kommun med ett differentierat näringsliv. Vidare ges bilden av Arvika före krisen som en kommun med blomstrande arbetsmarknad, kommunen hade den bästa arbetsmarknads-situationen på flera år. Inom vissa områden rådde det brist på arbetskraft och arbetslösheten var låg.

---

²² Uddeholm Tooling AB bytte under 2010 namn till Uddeholms AB.

²³ Samtal i Arvika: Claes Pettersson – kommunalråd Arvika kommun, Anna Wikstrand – utvecklingschef Arvika kommun, Linda Thomassen - personalchef Volvo CE, Rune Olsson – klubbordförande IF Metall Volvo CE, Bengt Persson – ordförande Företagarna i Arvika och Olle Hyensjö – Arbetsförmedlingschef.

Samtal i Hagfors: Mikael Dahlqvist – kommunalråd Hagfors kommun, Glenn Olsson – utvecklingschef Hagfors kommun, Boo Rundqvist – informationschef Uddeholms AB, Pernilla Nyqvist – Företagarna i Hagfors, Mirzal Celhasic – Arbetsförmedlingschef, Hans Olov Stöllman – klubbordförande IF Metall Uddeholms AB, Göran Haglund – vice klubbordförande IF Metall Uddeholms AB, Christer Spetzig – huvudskyddsombud IF Metall Uddeholms AB. E-postkontakt med före detta Arbetsförmedlingschef Peter Heidkamp.

Under hösten 2008 slog krisen till. Något som, vilket beskrivs i flera av samtalen, gick likt en chockvåg över samhället. Inom loppet av tre månader varslades omkring 1600 personer i Arvika och med visstidsanställningar inkluderade uppgick siffran till 2000. Arvika var en av de orter som drabbades hårdast i Sverige, jämfört procentuellt utifrån befolkningsantalet drabbades Arvika hårdare än Göteborg och Trollhättan.

Volvos personalstyrka halveras. *Alla varslade får lämna Volvo. Om tre månader har 600 mist jobbet på Volvo i Arvika. 453 kollektivanställda och runt 20 tjänstemän sägs upp. 100 har redan slutat och 36 tog 100 000 kronor som tröst och gick. – Stämningen är fruktansvärt dystert, säger Rune Olsson, IF Metall i Arvika. (nwt.se, 081209)*

Volvo Construction Equipment AB i Arvika är ett världsledande företag inom hjullastartillverkning och är den näst största arbetsgivaren i kommunen. Företaget har haft en blomstrande tid bakom sig och under en femårsperiod (2003-2008) hade personalstyrkan ökat från 680 till 1350 anställda. Därtill tillkom inhyrd personal och provanställningar. I april 2008 redovisades siffror som visade att företaget gått med vinst under det första kvartalet, vilket också hela Volvokoncernen hade gjort. Utsikterna för produktionen av hjullastare för resterande året såg mycket ljusa ut och det talades om 185 nyanställningar. (nwt.se, 080930 och 080428)

Mot hösten förändrades dock marknadsläget i både USA och Europa och ordergången på Volvo CE började avta. Det var då inte tal om några varsel men anställningarna för visstidsanställda förlängdes inte, ingen extra personal hyrdes in och inga nyrekryteringar gjordes. När finanskrisen en knapp månad senare var ett faktum skulle sammanlagt 1900 anställda inom Volvo-koncernen i Sverige vara tvungna att lämna sina arbeten - 600 av dem var anställda vid Arvikafabriken. Den 30 september hade 300 fast anställda varslats om uppsägning och två veckor senare ytterligare 200. Därtill tillkom 100 visstidsanställd personal. (tillvaxtverket.se, 100414)

Nedgång ska användas att förstärka uppgång. *För att gå stärkta ur konjunkturedgången vill Arvikaverken och Arvika kommun starta en Industriskola. Även Värmland som helhet kan komma att involveras i utbildningen. (nwt.se, 081210)*

Samtidigt som varslan lades i oktober började tankarna kring att lösa den kommande stora arbetslösheten. I mars 2009 skulle varseltiden vara slut och 600 personer vara utan arbete. Volvo CE var initiativtagare till Industriskolan då företaget snabbt ville finna en lösning där de varslade kunde gå en flexibel och individanpassad utbildning kopplad till industriverk-

samhet, så att arbetskraften skulle stanna kvar inom företaget, kommunen eller inom Värmlands gränser. Företaget såg en möjlighet med lågkonjunkturen – att få tid till kompetenshöjning i stor skala.

Ett samarbete och ett kompetensforum inleddes mellan Volvo CE och andra lokala industriföretag, Arvika kommun, Arbetsförmedlingen samt fackliga organisationer för att starta Industriskolan, ett utvecklingscenter för industrin i Värmland. De inblandade parterna var eniga om att ett snabbt agerande var ett måste. Den 12 december 2008 beslutades att Industriskolan skulle bli till verklighet och omkring sjuttio dagar efteråt, den 8 januari 2009, var verksamheten påbörjad. Grundidén var att de arbetslösa skulle få nytt arbete genom att först gå kompetenshöjande utbildningar. (tillvaxtverket.se, 100414)

Enligt Volvo CE fanns flera syften med Industriskolan. Det fanns en ”risk att kritisk kompetens inom Volvo och övriga industriföretag i Värmland försvann vilket gav ett behov av riktade åtgärder i Arvika med omnejd.” Industriskolan skulle vara ”ett regionalt center i Arvika med övergripande syfte att bevara och utveckla strategisk kompetens för industrin i Värmland” och ha som ”uppgift att initiera och genomföra riktade utbildningsinsatser i samarbete med Kommunen, Regionen, Staten och Karlstads universitet.” Vidare syftade satsningen ”till att studenterna under utbildningen mötte arbetslivets krav och fick erfarenhet genom fördjupad utbildning och arbetsplatsförlagd praktik.” (tillvaxtverket.se, 100414)

Följande utbildningar erbjuds inom ramen för Industriskolan:

<u>Montörsutbildning</u> Certifiering av montörer	<u>Lean Production</u> Produktionssystem Övningskoncept för lean principer	<u>KY-utbildning</u> Kvalificerad Yrkesutbildning ex. Produktionsteknik ex. Logistik
<u>Svets</u> Certifiering av svetsare	<u>Metoder och verktyg</u> Metoder och verktyg för pro- duktionstekniskt arbete	<u>Teknik College</u> Gymnasial utbildning
<u>Truckutbildning</u> Certifiering av truckförare	<u>Verksamhetsutveckling</u> Ledarskapsutbildning Gruppleदारutbildning Teamutveckling	<u>Kärnämnen</u> Svenska, Engelska, Mate- matik, Svenska för invand- rare
<u>EI-utbildning</u> Fordonselektronik Underhåll/Maskin Elektronik	<u>IT-utbildning</u> Grundläggande datautbild- ningar	<u>Arbetsplatsförlagd praktik</u>
<u>NC-utbildning</u> Utbildning i nivåer Operatör Beredare Bearbetare		<u>Produktkännedom</u>

Figur 13. Utbildningar inom ramen för Industriskolan

Källa: Tillväxtverket.se (100414)

Arvika kommun och Volvo CE samverkade även med Karlstads universitet för att finna utbildningsmöjligheter som kunde matcha varslad personal. Flera fick möjligheten att studera produktionsledarskap. Vidare var universitetet med på en utbildningsmessa vid Arvika Näringslivscenter, Anc. Samarbetet ses som gott och universitetet upplevs vara en viktig resurs för att kunna möta behoven.

Claes Pettersson är inte nöjd - *"Det motsvarar inte de krav vi hade"* Arvikas kommunalråd Claes Pettersson (s) är måttligt road efter att ha fått innehållet i regeringens krispaket presenterat för sig. – De punkter som vi ansåg vara det viktigaste fanns inte med, säger han. (nwt.se, 081205)

Kommunalråden i Arvika, Eda, Säffle och Årjäng formulerade en skrivelse till regeringen i vilken krissituationen i västra Värmland beskrivs och där förslag till åtgärder tas upp. Där påpekas bland annat behovet av utbildningsmöjligheter för varslad och uppsagd personal. Arvika besöktes även av dåvarande arbetsmarknadsminister Sven Otto Littorin som samtalade med kommunledning, representanter för Volvo CE, facken och Arbetsförmedlingen för att få en bild av situationen. Strax därefter kom beskedet att Arvika och Värmland inte fick ta del av något stimulanspaket och förhoppningen om att regeringen skulle ge ekonomiska bidrag till be-

tald utbildning (studera med a-kassa) till de uppsagda grusades. (arvika.se 081107, vf.se, 081205 och nwt.se, 081203)

Industriskolan började den 1 januari och hade omkring 300 elever under januari-mars 2009. De flesta av dem var varslade från Volvo CE och fick under denna tid lön från företaget. Utöver utbetald lön bistod Volvo CE med resurser som lokaler, lärare och maskinell utrustning. Då Industriskolan inte fick den hjälp av regeringen som önskades beslutade Arvika kommun i januari 2009 att stödja verksamheten med 8,8 miljoner kronor för utökad antal studieplatser samt praktikplatser. Region Värmland delfinansierade insatsen och kommunen fick, när skolan var startad, därmed täckning för halva kostnaden. En mindre kostnad kunde även tas genom befintlig Komvux-utbildning. Kommunen bistod också med lokaler och lärare.

Den siste mars 2009 övergick varslen till uppsägningar vilket innebar problem med ersättning till eleverna då det inte går att få akasseersättning vid studier utan alternativet är studielån och studiebidrag. På grund av ekonomiska skäl avbröt många elever sina studier och Industriskolan tappade omkring 200 elever.

Projektbeskrivning: Västra Värmland

Projektet skall utbilda ledare och anställda inom fjorton företag i fem kommuner – Arvika, Eda, Sunne, Säffle och Ärväng. Utgångspunkten är de risker som finns för uppsägning av anställda vid berörda företag. Genom projektet skall de anställdas kompetens stärkas och företagen skall göras mer konkurrenskraftiga genom utbildning. Projektet grundar sig på en förprojektering gällande en omfattande kartläggning av behovet av kompetens. Totalt deltog 123 företag i kartläggningen. Av dessa valde 14 företag att delta i själva projektet. Orsakerna till att inte fler ansåg sig ha vilja och möjligheter att vara med är flera. En viktig kunskap från förprojektet handlar om hur svårt det är att under en period av stora förändringar kunna genomföra framåtsyftande projekt. Många av de personer som var varslade under förprojekteringen kommer också att ha slutat sin anställning när projektet beräknades starta. Utbildningarna i projektet kommer att genomföras under tolv månader under den tiden kommer förändringar att ske i företagen, vilket ställer krav på lyhördhet och flexibilitet i projektgenomförandet. Målsättningarna i projektet handlar om samverkan (över kommungränser och mellan företag), arbetstagarnas utveckling och företagens utveckling. Projekt-tiden är den 11 juni 2009 till den 20 juni 2010. Projektet beviljades cirka 4,5 miljoner kronor ur EU:s socialfond. Projektägare är Arvika Näringslinscenter. Källa: Esf-rådet, Norra Mellansverige

De offentliga verktyg som var tillgängliga till arbetslösa efter 1 april 2009 var bland annat Yrkesvux, Sociala fonden (se rutan ovan), Globala fonden och Arbetsförmedlingen. Att söka medel ur Socialfonden upplevs av flera som vi talat med som besvärligt då det ofta är olika kriterier som skall uppfyllas. Erfarenheten är också att processen är lång och projekten ofta startas för sent. Vidare menar någon att det inte finns lika stor nytta av projekten då läget hinner förändras, matchningen med tid och flexibilitet när något dramatiskt händer ses som mycket svår. Företagen börjar stabiliseras igen, arbete prioriteras före utbildning och många hoppar då av sina studier.

Enligt uppgift ställde kommunen tidigt (januari 2009) krav på att regeringen skulle söka medel ur Globala fonden för att kunna ge eleverna i Industriskolan ekonomisk ersättning efter varselutens slut med syfte att ha kvar personal i företagen och att de skulle kunna fortsätta sina studier utan att behöva ta studielån. Regeringen sökte och fick medel men utifrån flera av våra samtal riktas skarp kritik mot att medlen söktes alldeles för sent och hade inriktningen mot personbilsidan vilket inte berörde Arvika till så stor del som önskats. Drygt hundra personer vid Arvika Gjuteri fick del av fondmedlen och personal hade redan hunnit gå ut i arbetslöshet. Det borde, enligt företrädare för kommunen, varit en bredare ansats så att utbildningserbjudandet kommit fler till del.

Nyanställningar på gång på Arvikaverken. *Här kommer en nybet som många väntat på: Arvikaverken (Volvo Construction Equipment, Arvikafabriken) är på väg att nyanställa igen.* (nwt.se, 100122)

Under kvartal två år 2010 ökade Volvo CE försäljningen med omkring sjuttio procent jämfört med samma period 2009. Till följd av att ordergången stabiliserats något redan i början av 2010 började Volvo CE att återställa personal, några tillsvidareanställningar kunde dock inte erbjudas. Omkring hälften av dessa hade deltagit i Industriskolan.

Egentligen var Volvo CE vid samtalstillfället (hösten 2010) kapabla att satsa på nästan full produktion igen men ett skadat underleverantörssystem (till tillverkningsindustrin) satte käppar i hjulen. Volvos varsel hösten 2008 gav földeffekter på andra företag under resterande året och hela 2009. Som alternativ till varsel/uppsägningar har mindre företag i flera fall tömts på sina tillgångar, vilket också har skapat problem när krisen vänt. Företagen har inte haft råd att möta efterfrågan i samma takt som tidigare och de har bland annat haft svårigheter att återanställa personal. Några nämner att Westra Wermlands Sparbank har varit av stor betydelse för de små, enskilda företagen och har hjälpt dem på många sätt under krisen. I samtalen framkommer att trots stora svårigheter bland de

mindre industriföretagen, så klarade företagen sig förhållandevis bra. Bra i perspektivet att det inte ledde till så många konkurser.

Samtidigt drabbades Arvika av nya nedläggningar och flytt av företag. Ett exempel är ScanModule där dess solcellstillverkning lades ned och satsningar gjordes istället i Asien. Det innebar att omkring 300 anställda påverkades av nedläggningen.

Kö till arbetsförmedlingen i Arvika. *Arbetsförmedlingen i Arvika har sällan varit så välbesökt som idag. – Vi räknar med att ha expedierat 400 personer innan dagen är över, säger områdeschefen Olle Hyensjö. (vf.se, 090401)*

Representanten för Arbetsförmedlingen i Arvika berättade att när krisen slog till hade regeringen ingen krisplan för arbetsförmedlingarna utan Arbetsförmedlingen fick inledningsvis rigga för den traditionella metoden – kartlägga behov, möta de varslade/ uppsagda, bjuda in och ha kontakt med företag och fackförbund. I april 2009, då varseltiden gått ut för många Volvo-anställda i kommunen, ökade sökandegruppen betydligt (se figur 15).

	2008	2009	2010
Aktivitetsstöd	23 671	41 596	101 565
Arbetsmarknadspolitiska program och insatser	7 572	9 592	24 485
Lönebidrag	51 612	52 137	58 233
Summa programmedel	82 855	103 325	188 283

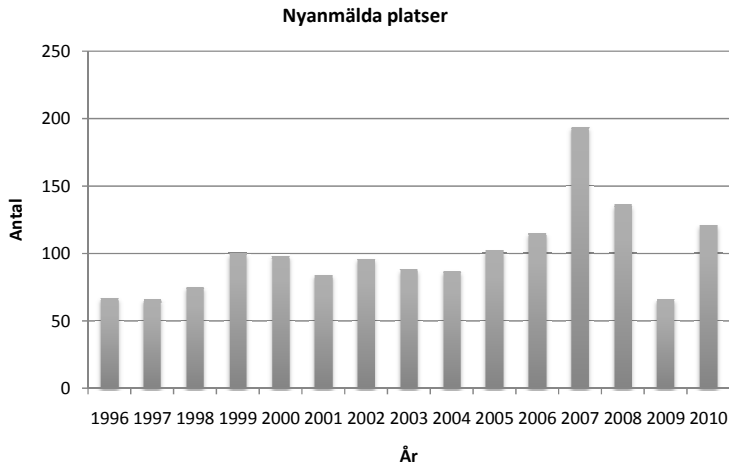
Tabell 10. Tilldelade programmedel till Arbetsförmedlingen i Arvika i 1000-tal kronor (2008-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Under våren fick verksamheten ytterligare resurser, bland annat sju interna coacher och de hade även samarbete med externa coacher. Innan krisen arbetade 25 personer på Arbetsförmedlingen i Arvika, vid samtalstillfället hade den siffran ökat till 40. Två av förmedlarna arbetade enbart med varsel. Öppettiderna förlängdes och de var ute på plats på olika företag för att praktiskt underlätta för de varslade/ uppsagda. Arbetsförmedlingen i Arvika har fått den hjälp de önskade inom sin egen organisation.

20 lediga jobb och 1 300 saknar arbete 200 Arvikabor fick jobb i juli. – *Vi får ut fler personer i jobb än ifjol men vi har samtidigt en mycket högre arbetslöshetsstock än tidigare, berättar Olle Hyensjö, chef för Arbetsförmedlingen i Arvika. (vf.se, 090824)*

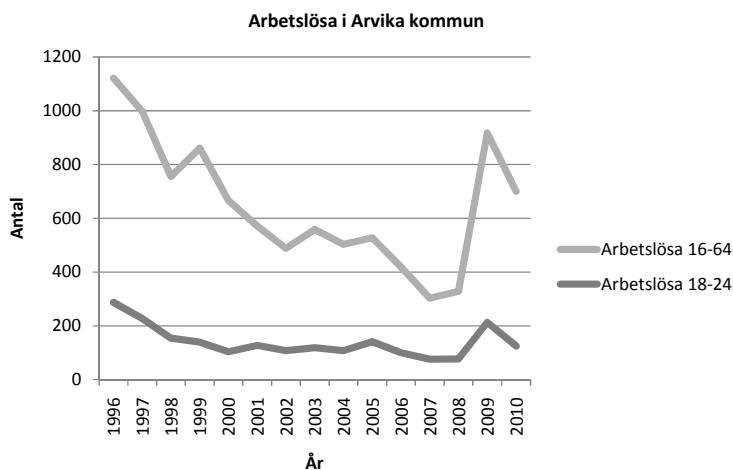
Det dras i samtalen paralleller mellan dagens situation på arbetsmarknaden och den under krisåren 1994-95, dock gick det inte så snabbt då. En ytterligare skillnad mot tidigare lågkonjunkturer är att få människor har flyttat ifrån Arvika, det står till exempel denna gång inga tomma lägenheter. Närheten till Norge har varit räddningen för många som blivit arbetslösa i Arvika.

Figur 14. Nyanmälda platser på Arbetsförmedlingen i Arvika (1996-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Antalet lediga arbeten som registreras på Arbetsförmedlingen var under hösten 2010 ungefär på samma nivå som 2008, alltså innan krisen. Trots många lediga arbeten visade statistiken under samtalsstillfällena lika höga arbetslöshetsiffror som under krisen (2009) samtidigt som Arvika är ett av de kontor i landet som får ut flest människor i jobb. Anledningen är bland annat att de arbetssökande får korta anställningar.

Figur 15. Antal arbetslösa i Arvika kommun (1996-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Den höga ungdomsarbetslösheten till följd av krisen framhålls av flera som vi samtalat med som ett mycket stort problem. Principen i lagen om anställningsskydd (LAS) ”sist in först ut” och det faktum att många ungdomar (och personer med utländsk bakgrund) var visstidsanställda i de inhyrningsföretag som först fick lämna de varslande företagen har gjort dem arbetslösa. Flertalet av dem är heller inte medlemmar i någon a-kassa. Ungdomsarbetslösheten börjar dock, enligt uppgift, minska något. Någon poängterar att det finns en stor risk att många, särskilt unga, inte kommer in på arbetsmarknaden igen. De svaga grupperna blir ännu svagare, vilket också kan leda till sociala problem.

Kommunens utbetalningar av försörjningsstöd har mer än fördubblats sedan krisen (se figur 19). Kommunen arbetar för att få människor i försörjningsstöd över till sysselsättning. Satsningar görs särskilt för ungdomar (18-24 år), såsom kommunala trainee-arbeten. Flera av dem vi talat med framhåller att det är mycket viktigt att arbetslösa, i synnerhet ungdomar, får komma ut i arbetslivet och få erfarenheter. Genom aktivt deltagande på arbetsmarknaden är det lättare att få ett arbete.

Arvika kommun har i början av året 2010 satsat drygt 7 miljoner kronor på arbetsmarknadsåtgärder. Tyngdpunkten på satsningen har varit ytterligare Komvux- och Yrkesvux-platser, som en fortsättning på Industriskolan fast inom ordinarie verksamhet.

”Gör folk anställningsbara!”²⁴

I samtalen diskuterades vad som kan tänkas på när nästa kris kommer och vilka lärdomar våra nyckelpersoner fått till följd av krisen. En generell uppfattning är att det är svårt att förbereda sig på en nästa kris då kriser ofta slår på olika sätt och mot olika branscher. Det går inte på förhand veta hur man skall agera. Industriskolan ses dock som ett framgångsrikt verktyg som går att plocka fram vid en nästa kris, den går att stöpa om och anpassa efter behov. Initiativtagande, god samverkan och ett snabbt agerande är tre grundstenar i konceptet. Företaget och kommunen hade sedan tidigare en bra dialog med varandra vilket underlättade mobiliseringen. Volvo CE informerade kommunen om krisläget på ett tidigt stadium och alla insåg allvaret då varslet var omfattande. På sjuttio dagar hade, vilket tidigare nämnts, Industriskolan realiserats.

I några av samtalen framhålls att det, i förebyggande syfte, går att utveckla samarbeten ytterligare. Som exempel tas Arbetsförmedlingen upp, vars system sågs vara alltför fyrkantigt och stelt i strävan efter att realisera Industriskolan. Det fanns ett stort behov av att finna lösningar i krissituationen. Arbetsförmedlingen svarar på den kritik som riktas mot dem att de gjorde vad de kunde och tänjde på det som gick inom sina ramar, vilka flera som vi pratat med samtidigt har förståelse för. I en presentation från Volvo CE (tillvaxtverket.se, 100414) står att det krävs flexibla samordningsformer mellan exempelvis Arbetsförmedlingen, Sociala fonden och a-kassor så att inte den enskilde individen kommer i kläm. Det fanns under krisen exempel på unga personer som blivit uppsagda från sina, kanske första, arbeten, de var inte medlemmar i någon a-kassa och hade inga sparpengar på banken. Många av de unga visste heller inte vad de hade rätt till, vilka möjligheter som fanns, var de skulle söka arbeten och så vidare. I våra samtal understryks att en större handlingsberedskap och ett säkrare skyddsnet för att möta kriser krävs.

Det finns ett starkt missnöje bland majoriteten av de personer vi talat med gällande regeringens handlande, eller snarare passivitet som det uttrycks i samtalen, under krisen. Bland annat riktas skarp kritik mot den arbetsmarknadspolitik som förs idag och flera menar att det är snedvridet att en arbetssökande får ut a-kasseersättning när denne är ”passiv” (är inskriven vid arbetsförmedlingen och ingår i dess aktiviteter) men inte när personen är aktiv och exempelvis vill studera. Flera understryker svårigheten med finansieringen av studier i Industriskolan efter varseltidens slut och att det måste hanteras och lösas på ett annorlunda sätt. Betalda studier efter varseltiden kan enligt några vara lösningen för att behålla arbetstagar och för att höja kompetensnivån inom företaget och i länet. Om fö-

---

²⁴ Citat från samtal i Arvika.

retag är tvungna att varsla och säga upp personal kan det också finnas en problematik i att finna kompetent personal när företagen återanställer då många med hög utbildning flyttar ifrån länet i jakten efter nytt arbete. I något samtal pratas det även om mjuka värden; familjer som blivit drabbade av arbetslöshet känner ovisshet och framtidstron bland de uppsagda har fått sig en törn. Avsaknaden av utbildningar för arbetslösa likt ett "Kunskapslyft" ses som stort, utbildning är A och O för att de arbetslösa skall bli anställningsbara.

Vidare anser några att det ligger ett alltför stort ansvar på kommunerna och länen idag, att de är tvungna att "ta hela smällen" själva utan statens hjälp. Någon menar att det utan statens hjälp är en omöjlighet att rädda 10 000 varsel vilket gällde i Värmlands fall. För att förhindra nationella kriser nämns också att regeringen bör sluta med eller sluta ha kontroll över avdragssystemen, såsom ROT- och RUT-avdragen. Samtidigt som dessa åtgärder skapar och räddar arbetstillfällen en tid skapas det samtidigt skevhet inom de berörda branscherna. När bidragen plockas bort tvärtycker marknaden och sådana exempel finns i Arvika inom exempelvis värmepumpsidan.

Vikten av att ha ett differentierat näringsliv i kommunen framkommer i våra samtal. Det är av betydelse att ha en branschutveckling med andra branscher än industrin för att klara lågkonjunkturer och kriser bättre. Samtidigt lyfter någon betydelsen av ytterligare satsningar inom industrin i länet, att vårda och utveckla det som redan finns. Ett sätt skulle vara att rikta utbildningarna ytterligare mot de företag som finns idag.

Hagfors

Hagfors kommun behövde tack vare det förstärkta statsbidraget till kommunerna inte skära ner lika stort antal personal som det tidigare var planerat. Det fanns dock, enligt företrädare för kommunen, inga möjligheter att behålla all personal, nedskärningar är något som kommunen ständigt brottas med. Hagfors har en negativ trend där kommunen tappar befolkning och problemet är hög medelålder och att födelsenettet är negativt. In- och utflyttning har dock legat på samma nivåer de senaste 4-5 åren. Tappar kommunen 100-150 personer under ett år innebär det tio miljoner i minskad inkomst. I slutet av 2008 trädde kommunens stora sparpaket i kraft: under år 2009 och 2010 har kommunen skurit ner 50 miljoner kronor på utgiftssidan.

Nytt rekordår för Uddeholm Tooling. *2007 blev återigen ett rekordårat verksamhetsår för Uddeholm Tooling i Hagfors. Resultatet före skatt hamnade på 232 miljoner kronor vilket är 25 procent högre än året innan.* (nwt.se, 080401)

Uddeholms AB tillverkar verktygsstål och är den största privata arbetsgivaren i Hagfors kommun. Innan lågkonjunkturen och krisen nådde Hagfors och Uddeholm gick verksamheten mycket bra. I slutet av året 2007 beslutades att företaget under en treårsperiod skulle investera 500 miljoner kronor, däribland en smidespress för omkring 250 miljoner. Något som också gjordes trots kommande svårigheter för företaget. Investeringsperioden drog dock ut 8,5 månader mot beräknat.

Uddeholm började märka av en avmattning på marknaden under sommaren 2008, men då var det, enligt uppgift, inte frågan om någon kris utan en mindre nedgång i konjunkturen kombinerat med interna lagerneddragningar i vissa av företagets säljbolag. Ordergången gick ned något men företaget hade en hög orderstock som betades av. För att dämpa lågkonjunkturen satte Uddeholms AB in åtgärder. Omkring 110 visstids- och projektanställd personal samt 35 entreprenörer fick inte någon förlängning, befintlig personal fick istället göra de reparationsåtgärder som behövdes. Skiftformerna ändrades och övertids- och inköpsstopp infördes. Lagerproduktionen stoppades samt förtida pensioneringar infördes. Krisen uppstod i slutet av året när nya order helt avtog och den inestående orderstocken var avklarad.

"Konjunkturavdrag" inom Uddeholm Tooling. *Samtliga anställda anstår tio procent av lönen. – Det här är ett exempel på när bruksandan fungerar som bäst. Det säger Uddeholm Toolings informationschef Boo Rundquist med anledning av att samtliga 800 anställda, från vd och nedåt, får tio procents löneavdrag under fyra månader.* (nwt.se, 090225)

Ingripandena som Uddeholm tidigare vidtagit var otillräckliga och för att försöka undgå varsel, vilket bland annat skulle leda till att åldersstrukturen inom företaget skulle påverkas kraftigt negativt och betydelsefull kompetens försvinna, gjordes en lokal uppgörelse mellan Uddeholm och de lokala fackförbunden IF Metall, Ledarna, Unionen och Sveriges Ingenjörer. Grundmålsättningen för företaget var hela tiden att det inte skulle läggas några varsel och arbetstillfällena skulle räddas.

Avtalet innebar att samtliga 800 fast anställda skulle arbeta kvar men fick tio procent löneavdrag, ett så kallat konjunkturavdrag, under fyra månader.

- Tidsperiod 2009-03-01 – 2009-06-30 = 4 månader
- 10 % dras av på ordinarie månadslön. Studier 8 timmar/vecka
- Vid eventuellt varsel upphör överenskommelsen omedelbart och alla återgår till 100 % lön
- Om konjunkturen förbättras kan överenskommelsen brytas tidigare efter lokal förhandling
- Offensiv satsning på kompetensutveckling, friskvård och hälsa.

Figur 16. Överenskommelse mellan Uddeholm och samtliga fackförbund om konjunkturavdrag
Källa: Rundqvist

I avtalet ingick även att ingen anställd skulle få mindre än 18 700 kronor i månaden i lön, eftersom det efter avtalstiden fanns en risk att de kunde bli arbetslösa. A-kasseersättningen är vid arbetslöshet nämligen som högst 80 procent av a-kassans lönetak på 18 700 kronor i månaden. Samtidigt erbjöds de anställda intern kompetensutveckling åtta timmar i veckan under den aktuella perioden.

För att gardera sig för vidare kristider förlängdes konjunkturavdraget från 1 juli 2009 till siste mars 2010. Den förnyade tiden innebar som tidigare tio procent avdrag på lönen men med en fyra timmars förkortad arbetsvecka. Under semestermånaderna juli och augusti samt under december skulle de anställda dock få full lön och studier fyra timmar i veckan under tid som inte var semester. Under sommaren ökade ordergången för Uddeholm och konjunkturavdraget sköts upp i omgångar och behövde inte nyttjas längre än de fyra första månaderna under våren. Dock var skiftgången neddragen.

Uddeholms agerande fick inte bara massmedial uppmärksamhet för att de sågs vara först i Sverige som tillämpat konjunkturavdraget utan också för att If-Metall och andra lokala fackförbund slutit avtal före centrala överenskommelser. Satsningarna genomfördes ändå utan att förbundet i Stockholm svarat på deras förslag. Senare kom det dock att gälla även centralt.

Med facit i hand var det, enligt flera vi samtalat med, rätt att satsa på konjunkturavdraget då valet stod mellan att varsla eller rädda arbetstillfällena. Någon ser krisen som ”konstgjord” och ”oäkta” och förklaringen är att efterfrågan på företagets produkter under de senaste åren stadigt ökat och hade slagit i produktionstaket sedan länge. Nedgången bedöm-

des inte bero på en minskad efterfrågan av själva produkten utan på en tillfällig svacka i konjunkturen.

Med konjunkturavdraget köptes tid. Under krisen investerade företaget bland annat i en stor smidespress och behövde all den kompetens de hade. Skulle krisen vända innan avdraget upphört skulle Uddeholm, med all sin kompetens och personal, vara redo för en ökad efterfrågan av sina produkter. Om företaget ändå hade varit tvunget att lägga varsel så skulle det göras flera månader framöver och det skulle då ge en chans att läget skulle vända.

Det är männen som står för ökningen. Ungdomsarbetslösheten har ökat markant. *Det är de unga männen som drabbats hårdast av finanskrisen, om man ser till ungdomsarbetslösheten i Hagfors. Antalet män i åldrarna 18-24 år som vänder sig till arbetsförmedlingen har tredubblats på ett år. (nwt.se, 090502)*

Kommunen kände under krisen en avsaknad av Länsarbetsnämnden och deras dialog, den länsövergripande funktionen saknades. Arbetsförmedlingen och dess nya roll ses mer som informativ. Det sattes inte in några riktade medel till Arbetsförmedlingen i Hagfors utöver det som regeringen satte in över hela landet. Den organisation som fanns vid Arbetsförmedlingen förändrades dock något genom att fler förmedlare hjälptes åt att arbeta med den ökade tillströmningen av arbetssökande. Arbetsförmedlingen kände sig rustade för att möta arbetslösheten.

Arbetsförmedlingen ser positivt på den samverkan som skedde under krisen. Exempelvis har kontakten med företagen i kommunen varit mycket god. Information har getts till arbetsgivarna om vilka möjligheter som finns med olika insatser från Arbetsförmedlingens sida. När det gäller de drabbade företagen har Arbetsförmedlingen åkt ut och informerat på plats. En stor del av näringslivet i Hagfors kommun är exportberoende och bland dessa kändes den finansiella krisen av. Dock är flera personer vi talat med förvånade över att företagen i kommunen ändå klarade sig relativt bra. En av anledningen kan vara att dessa är solida och kunde gå ner i produktion och ta från sparad kapital. Det var få konkurser i kommunen och flera som vi samtalat med menar att ingen katastrof bröt ut. Det kan ändå finnas svårigheter för de små- och medelstora företagen att möta konjunkturuppgången och (åter-)anställa personal. Det har skett ett kompetenstapp och det är brist på akademisk kompetens (vilka har flyttat och funnit andra arbeten), visstidsanställningar har istället fyllt ut behovet.

Arbetsförmedlingen, företag och fackliga organisationer gjorde även en överenskommelse som innebar att det fanns möjlighet för arbetssökande att ta del av praktik trots att personal hade sagts upp. Satsningen syftade till att via praktik säkerställa att fler arbetssökande kunde bibehålla och utveckla sin kompetens och anställningsbarhet för att kunna få arbete

inom främst industribranschen. När krisen vände visade det sig att de personer som hade praktik sedan fick anställning på företaget. De hade under tiden haft möjlighet att lära sig något nytt och därmed andra fick arbetsuppgifter på företaget.

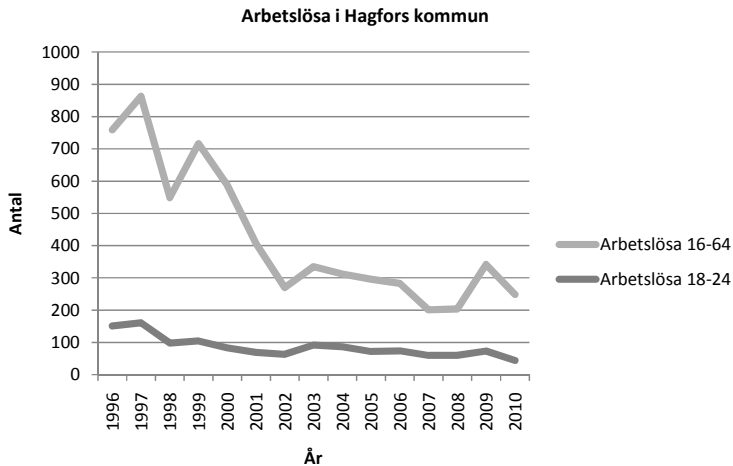
Projektbeskrivning: Kraftstation

Utifrån ett förprojekt, Utvecklad samverkan i Klarälvdalen, har ett genomförandeprojekt – Kraftstation – tagits fram. Klarälvdalens samordningsförbund har bildats av kommunerna Forsbaga, Hagfors och Munkfors samt Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och Landstinget i Värmland. Förbundets syfte är att uppnå en effektivare resursanvändning utifrån ett gemensamt brukarperspektiv. Enligt förprojektet återfinns cirka 1 400 personer i de tre kommunerna i utanförskap. Kraftstation innebär en förstärkt satsning på de grupper som står längst från arbetsmarknaden genom utökade individuella satsningar, upparbetning av arbetsgivarkontakter och matchning av individer mot arbetskraftsbehov. Ett väsentligt problemområde utgörs av bristen på "riktiga" arbetsplatser dit individer kan komma för verklighetsanpassad arbetsträning och kanske på sikt fast arbete. Ett annat problemområde utgörs av att kunskapen om företag och näringsliv är alltför begränsad hos de olika aktörerna som arbetar med personer i målgruppen. Det finns därför en stark förväntan hos delaktörerna om att utveckla ytterliga metoder och organisationsformer. Denna förbättrade arbetsmetodik skall efter projektets slut implementeras i ordinarie verksamheter. Inom ramen för samordningsförbundet har man skapat lokala så kallade handläggargrupper. Dessa beslutar i ärenden som rör insatser för individer vilka kan aktualiseras av alla parterna. Handläggargrupperna utgör en viktig byggsten i en utveckling av arbetsformerna. Projektet skall utgöra stöd för arbetsgivare som tar emot personer ur målgruppen för praktik och anställning. Det skall också stärka och synliggöra målgruppens kompetens vilket därmed bidrar till en breddning av kompetensen på arbetsmarknaden. Målsättningarna för projektet innebär att 65% av de deltagande individer skall gå vidare till jobb eller studier/egenförsörjning, att 80% av individerna skall uppleva en förbättrad livssituation efter att ha deltagit i projektet samt 10% i minskat kommunalt försörjningsstöd. Projektet har beviljats cirka 12,4 miljoner kronor från EU:s socialfond. Projektägare är Klarälvdalens Samordningsförbund. Projekttiden är den 1 juli 2009 till den 30 juni 2012. Källa: Esf-rådet, Norra Mellansverige

I början av krisen var bilden blandad, några företag gick det fortfarande bra för och för några tog det stopp över dagen. Många av de mindre företagen har ett orderdjup på två veckor så signalerna om en begynnande

nedgång kom med andra ord sent. Varslen under 2009 kom efter hand och de upplevs som få, men små och medelstora företag hamnade i stora (likviditets-) problem och har avskedat personal.

Under hösten 2008 hade Hagfors låg arbetslöshet och det var inom flera yrkesgrupper brist på arbetskraft. Från september 2008 till och med januari 2010 hade antalet arbetslösa ökat med drygt 360 personer.

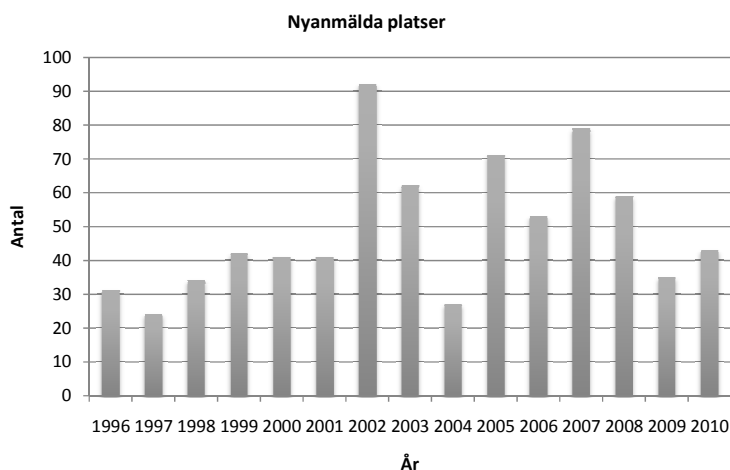
Figur 17. Antal arbetslösa i Hagfors kommun (1996-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Största gruppen arbetslösa i Hagfors är ungdomar. Siffrorna har under krisen varit höga och är så fortfarande, men företagen har börjat anställa ungdomar igen. Situationen liknar den i Arvika - många av de yngre arbetslösa står utan a-kassa, vilket i ett längre perspektiv kan leda till sociala problem. I Hagfors finns även höga siffror gällande ungdomar utan gymnasiekompetens. Tack vare Arbetsförmedlingens extrainsatser riktade till ungdomar, såsom utbildningsdagar, arbetsförmedlingsträffar och utbildningsmöjligheter, har fler kommit ut i arbetslivet. Flera framhåller att det allmänna skyddsnetet är borta för de arbetslösa. Försörjningsstödet för kommunen har ökat från 8 miljoner kronor till 14 miljoner 2010 (se figur 19). Kommunens verktyg som tidigare funnits i kriser finns inte kvar. Dess arbetsmarknadsenhet har mer än halverats sedan 2006, Komvux har halverats likaså och regelverket har gjort det svårt för människor att få vuxenutbildning.

De större företagen kunde under sommaren 2009 inte erbjuda feriejobb, utan värnade istället om sina anställda. Det innebar att omkring

200 sommarjobb uteblev. Under krisen blev hantverkare såsom snickare och målare, vilka många hade arbetat som visstidsanställda på olika företag, arbetslösa. En räddning var (om-)byggnationen av Älvstrandens Bildningscentrum i Hagfors, som bland annat inrymmer grundskola, gymnasium, stadsbibliotek, bad- och idrottsanläggning, där många lokala företag fick arbete. En stor del av befolkningen, omkring 400 personer, veckopendlar till Norge och det är främst verkstad (svets), hotell och restaurang, vårdyrken och äldreomsorg som berörs.

Figur 18. Nyanmälda platser på Arbetsförmedlingen i Hagfors (1996-2010)

Källa: Arbetsförmedlingen

Arbetslösheten har under 2010 minskat något. Orderingången i företagen har ökat och antal lediga platser har också därmed ökat. Med tanke på kommande pensionsavgångar kan det inom några år bli arbetsbrist i kommunen.

”Det är nog våga satsa man behöver göra”²⁵

Likt i Arvika diskuterades även i våra samtal i Hagfors frågan om vad som kan tänkas på när nästa kris kommer och vilka lärdomar som kan dras utifrån situationen som varit. Lågkonjunkturer och kriser innebär, enligt flera, tid för eftertanke och för att kunna se över sin verksamhet. Vikten av samarbete under kristider framhålls. Några vi talat med understryker att

²⁵ Citat från samtal i Hagfors.

ingen kan hantera krisen ensam, utan en samverkan och samsyn hos såväl näringsliv, fackliga parter, myndigheter som kommuner fordras. Vikten av att informera företagen om det faktiska (kris-)läget i kommunen och omvärlden i ingången av en lågkonjunktur/kris men även under och efter framhålls. Mediebilderna och verkligheten är i regel olika och det finns risker att mediebilderna kan skrämja företagare/företagandet och bromsa tillväxten.

Kreativitet alstrades till följd av krisen, enligt flera av de som vi samtalat med, i kommunens näringsliv: företagen har funnit nya, effektiva lösningar, breddat sitt kundnät och har effektiviserat för att undgå varsel och uppsägningar, vilket tros göra företagen starkare när konjunkturen vänder. Några menar att det är av betydelse att vara reaktionssnabb och agera handlingskraftigt, att inte vänta på att någon annan skall ta tag i situationen – ju tidigare agerande i krisen desto mer spelrum finns. Krisen har också verkat skapa en ökad medvetenhet att företagen faktiskt kan drabbas hårt. Företag kommer att bli mer försiktiga med anställningar framöver och visstidsanställningar kommer troligen att öka. Någon menar dock att egentligen borde företagen och näringslivet våga satsa för att få snurr på verksamheterna igen.

Regeringen ses som passiv i krisen gentemot kommunen och medborgarna, samtidigt som någon menar att ingen hjälp behövdes då Uddeholms insats förhindrade en större kris i kommunen. Några menar att det idag ligger ett för stort ansvar på (landsbygds-)kommunerna, som skall hantera hög arbetslöshet och betala ut ett växande försörjningsstöd. Det riktas också, som tidigare framkommit, kritik mot dagens arbetsmarknadspolitik. Någon poängterar att det måste finnas andra regelverk som möjliggör för människor att komma in i olika stödprojekt. Framförallt måste det finnas utbildningsmöjligheter. Enligt en av Arbetsförmedlingens representanter fanns en avsaknad av möjligheter att snabbt kunna etablera utbildningar i länet. En önskan finns att Länsstyrelsen alternativt Region Värmland bör ha en samordnande roll för att vid kriser snabbt kunna samordna vuxenutbildning, KY-utbildning och högskoleutbildning i kombination med den korta arbetsmarknadsutbildning och/eller praktik som ligger inom Arbetsförmedlingens ramar.

Konjunkturavdraget ses utifrån samtalen som en lyckad modell för Uddeholms situation, men det poängteras att avdraget inte är att rekommendera exempelvis på ett företag där produktionen minskat innan en dylik kris. Flera menar att konjunkturavdraget var en chansning från de inblandades sida, en unik lösning som senare med facit i hand visade sig vara en lyckad satsning. I flera europeiska länder finns liknande avtal men där företaget och regeringen tillsammans går in med pengar i verksamheten för att rädda arbetstillfällena. En liknande lösning för hela Europa vore

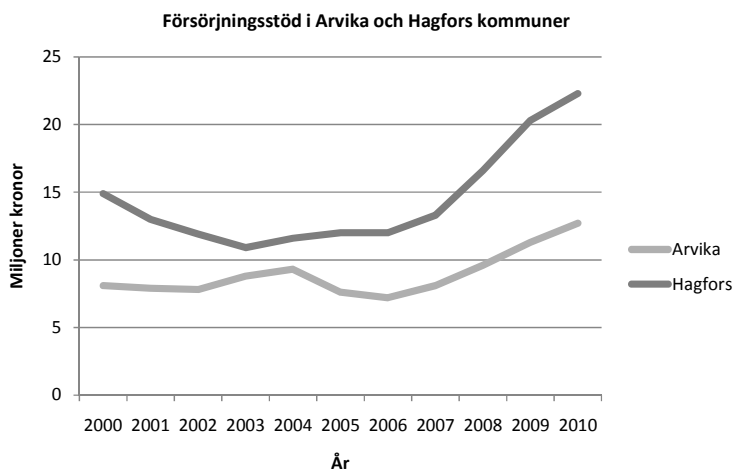
önskvärt menar flera vi samtalat med, för att kunna konkurrera med lika villkor.

Någon menar att en inrättning av en permanent ”lågkonjunkturorganisation” på länsnivå som liknar varselsamordnarnas skulle vara bra. Att på länsnivå samla verktyg, resurser och kompetens under samma tak för att kunna stötta kommunerna med snabba och kreativa lösningar när kriser uppstår.

Läget är stabilt för den värmländska industrin. Stark efterfrågan och nyanställningar. *Flera av länets större företag ser ljus på framtiden och räknar med nyanställningar under 2011.* (vf.se, 101229)

Ur Volvo CE:s och Uddeholms perspektiv är den finansiella krisen över. Ordergångarna har ökat och företagen har börjat återanställa personal. Uddeholm har antagit ett ambitiöst tillväxtprogram och vid årsskiftet 2015/16 beräknas produktionen ha ökat med fyrtio procent. Volvo CE upplever även de att de återigen kan satsa fullt ut på tillverkningen av hjul-lastare. Satsningarna försvåras dock av ett sargat underleverantörssystem. I samtalen pratades det om krisens efterskalv då många mindre företag, ofta de med två veckors orderdjup, har haft svårt att svara på ökad efterfrågan vilket leder till att de större företagen som har råd att satsa igen, får vänta på underleverantörerna. Någon menar att det troligen blir en ryckig uppgång.

De värmländska varselsamordnarna skrev i sin första rapport till regeringen att ”Värmland skall gå stärkt ur krisen”. Uddeholm och Volvo CE anser att de gör det. Uddeholm, som inte behövde lägga varsel och som behöll sin personal och kompetens, har hela tiden varit redo att möta en ökad efterfrågan av deras produkter. Genom Industriskolan i Arvika har Volvo CE kunnat återanställa personal med högre kompetens. Krisen har skapat synergieffekter och efter att storföretagen drabbats av svårigheter följdes det sedan av underleverantörer i flera led: transportnäringen, restauranger med flera. Mindre företag tros också ur ett längre perspektiv bli stärkta av krisen då många bland annat fått bredare kundbas och blivit mer effektiva. Dessutom menar någon att bara vetskapen om att ett litet företag klarat av att hantera en kris och att de anställda därigenom skaffat sig erfarenheter kan också vara en bidragande faktor.

Figur 19. Utbetalt försörjningsstöd (bruttokostnad) i Arvika och Hagfors kommuner (2000-2010)

Källa: Arvika kommun och Hagfors kommun

När vi tittar på kommunernas situation med hög arbetslöshet och ökade kostnader för utbetalt försörjningsstöd vittnar det om att problem kvarstår. I samtalen talas det om en förskjutning av krisen. Hagfors kommun räknar med att ”den riktiga krisen” för kommunen börjar nu och kommer vara ett par år framöver. Kommunen kommer att behöva göra radikala förändringar för att hantera situationen. I Arvika har större företagsnedläggningar/flyttningar skett samtidigt som Volvo märkt en begynnande uppgång. I ett längre perspektiv ser dock framtiden något ljusare ut och inom ett par år förutspås det vara brist på arbetskraft.

Kapitel 7. Sammanfattning och reflektioner

Huvudsyftet med vår rapport har varit att göra en regional berättelse om den globala finanskrisens effekter och motkrafter. Vår region är Värmlands län. Vår berättelse motiveras av och handlar i hög grad om det uppdrag som landshövding Eva Eriksson och regionrådet Tomas Riste har haft att på regeringens uppdrag samordna insatser mot eller med anledning av krisen. För att förstå krisen har vi också ägnat uppmärksamhet åt beskrivningar av den i olika rapporter och inte minst i ett antal, enligt vår mening, viktiga propositioner från regeringens sida. Vår berättelse tar avstamp från en beskrivning av kriser i historien och i teoretiska modeller som förklarar kriser och beskriver hur de kan tacklas. Krisen har visat att Värmlands beroende av (om-)världen blir allt mer påtagligt. Viktiga spelregler för företag, kommuner och regioner sätts därmed alltmer av andra än oss själva.

I vår strävan att beskriva krisen så konkret som möjligt ägnar vi dess effekter och motreaktioner i Arvika och Hagfors särskild uppmärksamhet. Vi menar att krisen möttes och tog sig olika uttryck i dessa båda kommuner. Kommunerna har på olika sätt utmärkt sig när det gäller krisens utfall och motreaktioner. Det bör också betonas att vårt försök att återge de strategier som använts i Värmland för att möta konsekvenserna av krisen inte gör anspråk på att vara en generell krisstrategi. Som vi understrukit skiljer sig verkningarna från krisen åt mellan olika kommuner och regioner i landet på samma sätt som krisens effekter ser olika ut i olika länder. Vi vill betona att det är svårt att renodla krisens långsiktiga effekter på samhällsutveckling och ekonomi från den politik som förs och de trender som råder.

Det skall påpekas att den kris som vi skildrat i första hand har behandlat de näringslivs- och arbetsmarknadsmässiga förändringar som ägt rum lokalt och regionalt i Värmland. Därmed har vi inte uttalat oss om vilka konsekvenser krisen har lett till på individ- och hushållsnivå. Detta kommer att belysas i en annan del av forskningsprojektet ”I krisens spår”.

Det finns i vår rapport ett övergripande budskap om att kriser hör till och att det inte finns någon krisfri framtid. Det finns därför anledning att försöka dra lärdomar om kriser som varit för att om möjligt bättre kunna tackla de, som med säkerhet, kommer. Vi har från de som vi har samtalat med under arbetet med rapporten mött ett stort intresse för vår ambition. På ett övergripande plan är det möjligt att det finns en del paralleller att dra till metoder och modeller som tillämpas inom risk- och säkerhetsområdet.

Historien visar att finansiella kriser är ganska vanliga och att ekonomin har sina vanliga upp och nedgångar. Den globala finanskris som vi nu har genomlidit räknas till de fem stora i ett historiskt perspektiv. Tydli-

ga paralleller har dragits med krisen under 1930-talet och det är naturligt att jämförelser görs med 1990-talets kris. Den nu aktuella globala finans-krisens genomslag på den reala ekonomin blev kraftigt. Bruttonational-produkten (BNP), det vill säga värdet av den samlade varu- och tjänste-produktionen i landet, minskade till exempel med drygt 5 procent under 2009, vilket är den svagaste utvecklingen sedan andra världskriget. I ekonomiisk mening blev genomslaget i den reala ekonomin således djupt, men också kortvarigt. Krisens genomslag på sysselsättning och arbetslöshet blev inte lika stor som under 1990-talets kris. Effekterna på arbetsmarknaden kan dock troligen bli mer utdragna än effekterna på ekonomin. Vi har i våra samtal mött en oro för den höga ungdomsarbetslösheten. Vi har fått en uppfattning av att Sverige på många sätt klarade eller tacklade krisen på ett, i jämförelse med många andra länder, framgångsrikt sätt. I våra samtal med lokala företrädare uttrycks dock förväntningar på mer konkreta insatser från regeringens sida. Förväntningar som inte infriades.

Många som vi talat med anser att krisen kom plötsligt. Orosmoln fanns dock, som möjligen borde ha förvarnat om att saker kunde inträffa. Det finns på ett självklart sätt en särskild problematik att tidigt tolka tecknen på att något är på gång. Det finns således, menar vi, anledning att inom det regionala tillväxtarbetet ägna trender och tecken på trendbrott i samhällsutveckling och ekonomi stor uppmärksamhet. Detta gäller både i det regionala perspektivet och kanske alltmer i ett (om-)världsperspektiv. Vi menar att en ökad närvaro av tanken om kriser, som något att räkna med, skulle berika det regionala tillväxtarbetet.

Det tydligaste tecknet på den finansiella krisens genomslag på den reala ekonomin var ett växande antal varsel. Vi tror att ett iakttagande av nyanmälda lediga platser till Arbetsförmedlingen kanske skulle ha kunnat tjäna som en tidigare förändringsindikator.

Vi har fått ett tydligt intryck av att krisen har lett till en diskussion också om strukturella och strategiska frågor av betydelse för den regionala utvecklingen. Det finns således en självklar koppling mellan krisen och det regionala tillväxtarbetet. Det ligger dock en lika självklar utmaning i att förena de längre perspektiv som kännetecknar det regionala tillväxtarbetet med en större närvaro av idén om det oväntade som kräver insatser ”här och nu”. Det ligger en inneboende svårighet att kombinera långsiktighet, strukturtänkande, uthålliga processer med mera med tydlig flexibilitet för det som man inte hade förutsett. En större närvaro av det oförutsedda skulle, tror vi, tydliggöra arbetsmarknadspolitikens roll i det regionala tillväxtarbetet och möjligen bredda synen på de statliga insatser, som ryms, inom det regionala tillväxtarbetets ram.

Vi har i våra samtal mött en avsaknad av Länsarbetsnämnden som en regional samtalspartner inom det arbetsmarknadspolitiska området. Många menar att man mötte en Arbetsförmedling som inte var rustad för

krisen, men också att resurser och möjligheterna till insatser ökade efter hand. Vår tolkning är att det finns en önskan om en aktiv arbetsmarknadspolitik också i bra tider. Många menar att spelreglerna på arbetsmarknaden successivt förändras. Det finns, möjligen som en effekt av krisen, en restriktivare inställning till tillsvidareanställningar. I stället växer den roll som bemanningsföretagen spelar. Förändringarna inom a-kassan har också gjort de personliga försörjningsfrågorna tydliga.

Krisen drabbade de värmländska småföretagen. Varje kris gör, enligt vår mening, den roll som de mindre och medelstora företagen speglar i det lokala och regionala näringslivet allt tydligare. Krisen har lett till ökad uppmärksamhet av de mindre och medelstora företagen och också på betydelsen av en växande tjänstesektor. Vi har mött tydliga omdömen om att den förstärkning som gjordes av Almi-bolagens utlåningsmöjligheter har spelat roll. Krisen har också påverkat idéer och innovationer i positiv mening. Den roll som de regionala bankerna har spelat har lyfts fram.

Den aktuella krisen, liksom tidigare, har pekat på behovet av differentiering och robusthet i det lokala och regionala näringslivet. Vi tror att detta i allt högre grad skapas genom bättre kommunikationer och ökad rörlighet. I våra samtal har därför också Karlstads roll lyfts fram liksom vikten av tydlig regional dialog om länets framtida regionala struktur. Värmlands närhet till Norge och Osloregionen har varit en tillgångsfaktor också under krisen.

Utbildnings- och kompetensförsörjningsfrågorna har lyfts fram som motkrafter till krisen. Den så kallade Industriskolan spelade en central roll i Arvika både rent faktiskt men också, menar vi, som symbol för lokalt agerande i samverkan mellan kommun, företag och fackliga organisationer. Vi har ett intryck av att Värmland arbetar offensivt med kompetensförsörjningsfrågorna. Vi gör också bedömningen att Värmland har kunnat hävda sig relativt väl när det gäller konkurrensen om det ökade antalet platser inom kommunal vuxenutbildning och yrkeshögskoleutbildningar. Värmland har haft en, som det verkar, god planeringsberedskap. Önskningarna om fler platser har dock varit klart större än tilldelningen. Vi gör också bedömningen att intresset från värmländska aktörers sida att dra nytta av EU:s socialfond har ökat genom krisen. Antalet nybörjare vid Karlstads universitet har aldrig varit större än under krisen. Vi menar att universitetet spelar en central roll för länets utveckling och kompetensförsörjning. Vi har också mött tydliga omdömen om att universitet har varit lokalt närvarande under krisen. Det har funnits en önskan från universitetets sida att spela roll. Den rollen skulle kunna ha spelats i ännu högre grad om reglerna hade tillåtit högre studier för studerande med a-kasseersättning.

Vi menar att kriser alltid gör att reglers begränsningar prövas. I de rapporter som länets (och andra) varselsamordnare har lämnat till reger-

ingskansliet framhålls ofta betydelsen av flexibla regler och ett mer regionalt inflytande över resurser av olika slag. Kanske finns det en tendens till att regler i alltför hög grad utformas utifrån hur det "normalt" är. I bemötandet av krisen lyfts ofta begrepp som flexibilitet fram liksom betydelsen av att tänja och till och med att överskrida gränser. Detta bör möjligen i ökad utsträckning observeras när regler formuleras. Under krisen hänvisades ofta till pengar som finns i systemet och inte minst till EU:s så kallade strukturfonder. Vi har fått intrycket att Värmland har spelat en aktiv roll när det gäller att dra nytta av dessa. Samtidigt känner vi en tvekan till den växande projektkulturen, inte minst för att mildra effekter av djupa konjunkturkriser. I den nu aktuella krisen så torde man med viss rätt kunna hävda att krisen är över när projekten börjar gå in i skarpt läge. Vi tror att resurser mer i linjen skulle ha gett en större känsla av rådighet över situationen. Detta innebär inte att vi gör bedömningen att projekten i sig inte skulle ha betydelse och spela roll för framtiden.

Vi har mött en uppfattning om och vi redovisar uppgifter som stödjer att den förstärkning som gjordes av det statliga stödet till kommunerna har spelat roll. Utan detta skulle krisens genomslag på den offentliga ekonomin, i bemärkelsen kommuner och landsting, blivit större med troligen personalneddragningar som följd. Krisen har däremot drabbat den kommunala ekonomin i form av större utgifter för det ekonomiska försörjningsstödet.

Vår tolkning av erfarenheter från och omdömen om det så kallade varselsamordnaruppdraget pekar på att ett väl förankrat regionalt tillväxtarbete, som kännetecknas av bredd och öppenhet, ökar möjligheterna till aktivt agerande också i kristider. Vi har mött en förståelse för att möjligheterna till samordning, i ordets mer konkreta bemärkelse, av olika insatser mot krisen i praktiken är begränsade. Betydelsen av arenor för information och dialog – samtal – har dock betonats. Gemensamma bilder – samsynen - av situationen och breda kunskaper om olika aktörers roller och insatser har gett perspektiv, inspiration och möjligen ökat möjligheterna till synergier. Den roll som låg i varselsamordnaruppdraget torde ha varit naturliga roller för landshövding och regionråd att ta på sig i situationen som rådde. Den legitimitet och de relationer som varselsamordnaruppdraget skapade till en aktiv dialog med regeringskansliet skall dock, tror vi, inte underskattas.

Våra samtal under arbetets gång har gett ett tydligt intryck av att krisen inte ledde till handlingsförslamning och överraskning av situationen. Tvärtom infann sig krismedvetenheten snabbt. Det finns, upplever vi, en besvikelse när det gäller ett uteblivet gensvar från regeringens sida på länets förslag till konkreta satsningar inom det infrastrukturella området.

Sett i ett nationellt perspektiv så har krisen, mätt i ekonomiska och sysselsättningsmässiga termer, fått olika geografiska genomslag. Orsa-

ken till detta är i första hand det regionala och lokala näringslivets sammansättning. Eftersom verkstadsindustrin och särskilt fordonsindustrin stått i centrum för krissignaler och nedskärningar har dessa företag med underleverantörer drabbats särskilt hårt men den ekonomiska nedgången innebar också nedskärningar i en rad branscher.

Frågan är om vi bör se krisen som enbart en finanskris eller som en strukturkris att jämföra med 1930-talskrisen och 1970-talskrisen. Förmodligen är frågan för tidigt ställd. Strukturella kriser kan ofta inte definieras förrän vi kommit in i en ny fas av näringslivsomvandling. Denna omvandling styr vi inte själva eftersom vårt näringsliv är alltmer beroende av globala förhållanden.

Vår studie har rubriken ”Krisen kom plötsligt”. Just osäkerheten, som också varit utmärkande för tidigare finans- och strukturkriser, leder oss till slutsatsen att det är viktigt att förbereda sig för kommande kriser. De exempel på samhandling som vi beskriver är en väg för hur lokala och regionala aktörer kan arbeta. Ytterligare forskning behövs för att kunna ge fler exempel på hur kriser kan mötas, men också för att, som vi påpekat, hitta former för att analysera tidiga krissignaler.

Referenser

- Amin, A. & Thrift, N. (1992) Neo-Marshallian Nodes in Global Networks. *Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 16, 571-87
- Berger, S. (1994) *Handel och regional utveckling. Om regional specialisering och internationell handel*. I Handel och välfärd. Fyra föreläsningar. Företagsekonomiska institutionen. Uppsala universitet
- Castells, M. (1996) *The Rise of the Network Society. Vol. 1, The Information Age: Economy, Society and Culture*. Cambridge Mass. and Oxford: Basil Blackwell
- Friedman, M. (1968) *The role of monetary policy*, American Economic Review, s. 58, 1-17
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2008a) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, våren 2008*
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2008b) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, hösten 2008*
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2009a) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, våren 2009*
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2009b) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, hösten 2008*
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2010a) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, våren 2010*
- Företagarna, Swedbank och Sparbankerna (2010b) *Småföretagarbarometern - Värmlands län, hösten 2010*
- Harvey, D. (1989) *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Basil Blackwell
- Hayek, F. A. (1941) *The Pure Theory of Capital*. Chicago: University of Chicago Press
- Hoogvelt, A. (2001) *Globalization and the Postcolonial World. The New Political Economy of Development*. 2nd ed. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press
- Institutet för tillväxtpolitiska studier (2009) *Finanskrisen. Eller hur det väntade oväntat inträffade*, Rapport 2009:001
- Jevons, S. (1880) *Political Economy*. New York: D. Appleton and Company. Classic Reprint Series. Forgotten Books. (www.forgottenbooks.com)
- Jonung, L. (1985) Marknadsekonomins stabilitet. *Ekonomisk Debatt* 1/85
- Jonung, L. (2009) *Vad säger vår historia om finanskriser*, Ekonomisk Debatt Nr 4 2009
- Jönsson, D. (2010) Bokrecension av de Vylder, Världens springnota. *Dagens Nyheter*, 2010-01-03. kulturdebatt@dn.se
- Klein, N. (2007) *Chockdoktrinen - Katastrofkapitalismens genombrott*, Ordfronts förlag, Stockholm

- Konjunkturrådet (1975) *Dags för tillväxt*. Bengt Rydén (red.). Stockholm: SNS
- Laeven, L. & Valencia, F. (2008) Systemic Banking Crises: A new Database, *IMF Working Paper no08/224*. Washington
- Lindberg, H. (2002) *Att möta krisen. Politikebyte på lokal nivå under industrikrisen i Söderhamn 1975-1985*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Economic History, 60
- Lundberg, E. (1984) Ett helt annorlunda synsätt. *Ekonomisk Debatt* 4/84
- Länsstyrelsen i Värmlands län m.fl. (1999) *Näringslivsinriktat arbete för Värmlands växtkraft*
- Länsstyrelsen i Värmlands län (2002) *Värmländskt 90-tal – Ett bidrag till det gemensamma komihöget om vad som hände och gjordes*, Rapport 2002:19
- Länsstyrelsen i Värmlands län (2009a) *Regional bostadsmarknadsanalys Värmlands län 2009*, Publikation 2009:11
- Länsstyrelsen i Värmlands län (2009b) *Småstaden – Ett diskussionsunderlag om dess roll och betydelse i Värmland*. Publikation 2009:20
- Länsstyrelsen i Värmlands län (2010) *Regional bostadsmarknadsanalys Värmlands län 2010*, Publikation 2010:09
- Marshall, A. (1921) *Industry and Trade*. 3rd edn. London: Macmillan
- Mises, L. von. (1912[1980]) *The Theory of Money and Credit*. Indianapolis, Ind.: Liberty Classics
- Näringsdepartementet, Pressmeddelande (081029) *Regeringen utser idag en nationell samordningsfunktion*
- OECD (2010) *OECD Territorial Review Sweden*
- Pigou, A. (1932). *The Economics of Welfare*. 4th ed. London: Macmillan.
Available online at:
<http://www.econlib.org/library/NPDBooks/Pigou/pgEW.html>
- Piore, M. & Sabel, C. (1984) *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*. New York: Basic Books
- Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. London: Macmillan
- PricewaterhouseCoopers (2010) *Ta tillfället i akt. Den globala finanskrisens påverkan på kommuner, landsting och regioner. Svensk kommentar*
- Regeringen (2010) Regeringsbeslut (100819) *Entledigande av uppdrag om arbete med samordning av insatser av varsel*.
- Regeringen (2010) Regeringsbeslut (100701) *Uppdrag att följa upp arbetet med samordning av insatser med anledning av varsel*
- Regeringskansliet (2009) *För ett starkare Sverige – Regionala samordnare i samarbete med den svenska regeringen*
- Regeringens proposition 2008/09:1, *Budget för 2009: Fler i arbete – tryggad välfärd*
- Regeringens proposition 2008/09:97, *Åtgärder för jobb och omställning*
- Regeringens proposition 2008/09:100, *Vårpropositionen 2009; En ansvarsfull politik för att värna välfärden*

- Regeringens proposition 2009/10:1, *Budget 2010: Jobba Sverige ur krisen*
- Regeringens proposition 2009/10, *2010 års vårproposition*
- Regeringens proposition 2010/11:1, *Budget för 2011: Från kris mot full sysselsättning*
- Regeringens skrivelse 2009/10:221 *Strategiskt tillväxtarbete för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning*
- Region Värmland (2008) *Värmland växer och känner inga gränser*
- Region Värmland (2009) Tjänsteutlåtande (091217) Dnr RV 2009-568
Beslut om att bevilja medel till Partnerinvest i Mellansverige AB för projekt Företagsakuten i Värmland
- Region Värmland (2010) *23 949 jobb lediga i Värmland .... Om alla pensionsavgångar återbesätts fram till 2020*
- Rundqvist, B. *Internkommunikation i kristider*, Uddeholms AB
- Schumpeter, J. (1934) *The Theory of Economic Development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Schumpeter, J. (1939) *Business Cycles: A Theoretical, Historical and Statistical Analysis of Business Cycles*. New York: McGraw-Hill
- Schön, L. (2006) *Tankar om cykler: Perspektiv på ekonomin, historien och framtiden*. Stockholm:SNS
- Storper, M. & Scott, A. (1989) The geographical foundations and social regulation of flexible production complexes. In Wolch, J. and Dear, M. (eds) *The power of geography. How territory shapes social life*. Winchester, MA: Unwin Hyman
- Tillväxtanalys och Tillväxtverket (2010) *Tillväxtfakta – Så växer Sverige och dess regioner*
- Tillväxtanalys (2010) *Regionernas arbetskraftsförsörjning – En analys av nuvarande och framtida kompetens- och arbetskraftsförsörjning i Sveriges FA-regioner, Rapport 2010:06*
- Tillväxtverket (100414) *En rapport från verkligheten... När krisen blivit vardag - effekter, erfarenheter och framtid*. Power Point-presentation, Volvo Construction Equipment – Linda Thomassen
- Toffler, A. (1992) *Power shift, Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century*. New York: Bantam Books
- de Vylder, S. (2009) *Världens springnota. Finanskrisen och vägen framåt*. Stockholm: Forum Syd och Ordfront
- The Wall Street Journal*, 101214
- Womack, J., Jones, D. & Roos, D. (1990) *The Machine that Changed the World*. New York: Rawson Associates
- Yh-myndigheten (2010), *Årsredovisning 2009*
- Öberg, S. (2009) *Sverige och finanskrisen på 2000-talet*, www.riksbank.se

Öhman, B. (2010) *Arbetsmarknadsläget värre än 90-talet?* I Fokus på näringsliv och arbetsmarknad hösten 2009, SCB, Information om utbildning och arbetsmarknad 2010:2

Muntliga källor

Regionala aktörer:

Thomas Blom, Karlstads universitet

Eva Eriksson, Länsstyrelsen i Värmlands län

Anna Hedberg, Företagarna

Lena Hertzberg, Arbetsförmedlingen

Magnus Hildebrand, Unionen

Göran Jansson, Försäkringskassan

Ulf Ljungdahl, Handelskammaren Värmland

Anna Lundmark Lundbergh, Almi Företagspartner AB

Thomas Rehn, IF Metall

Tomas Riste, Region Värmland

Lokala aktörer:

Olle Hyensjö, Arbetsförmedlingschef, Arvika

Rune Olsson, klubbordförande If Metall Volvo CE, Arvika

Bengt Persson, ordförande Företagarna i Arvika

Claes Pettersson, kommunalråd Arvika kommun,

Linda Thomassen, personalchef Volvo CE, Arvika

Anna Wikstrand, utvecklingschef Arvika kommun,

Mirzal Celhasic, Arbetsförmedlingschef, Hagfors

Mikael Dahlqvist, kommunalråd Hagfors kommun

Göran Haglund, vice klubbordförande If Metall Uddeholms AB, Hagfors

Pernilla Nyqvist, Företagarna i Hagfors

Glenn Olsson, utvecklingschef Hagfors kommun

Boo Rundqvist, informationschef Uddeholms AB, Hagfors

Christer Spetzig, huvudskyddsombud If Metall Uddeholms AB, Hagfors

Hans Olov Stöllman, klubbordförande If Metall Uddeholms AB, Hagfors

E-postkontakt

Hilde Axelsson, utredningssekreterare, Arvika kommun

Johan Bissman, utredare, Arbetsförmedlingen Karlstad

Monica Hammar, socialchef, Hagfors kommun

Peter Heidkamp, arbetsförmedlingschef i Falun, f.d. Arbetsförmedlingschef i Hagfors

Internet

Almi Företagspartner– almi.se
Arvika kommun – arvika.se
Dagens Nyheter – dn.se
Hagfors kommun – hagfors.se
Högskoleverket – hogskoleverket.se
Myndigheten för yrkeshögskolan - yh-myndigheten.se
Nya WermlandsTidningen -nwt.se
Regeringskansliet - regeringen.se
Regionfakta - regionfakta.com
Riksdag & Departement – rod.se
SCB – scb.se
Skolverket - skolverket.se
Socialstyrelsen – socialstyrelsen.se
Svenska Esf-rådet - Esf-radet.se
Tillväxtanalys - tillvaxtanalys.se
Tillväxtverket - tillvaxtverket.se
Värmlands Affärer – varmlandsaffarer.se
Värmlands Folkblad - vf.se

Krisen kom plötsligt

Rapporten handlar om den globala finanskrisens effekter på och hur den bemöttes i Värmland. Rapporten inleds med en beskrivning av stora strukturkriser. I rapporten lyfts också Arvika och Hagfors fram som lokala exempel på krisens genomslag och motkrafter.

Ett viktigt budskap i rapporten är att det inte finns någon krisfri framtid. Ett tydligt intryck är också att krisen slog till plötsligt och överraskande. Det tydligaste tecknet på krisen var ett snabbt växande varsel i Arvika och västra Värmland under hösten 2008. I rapporten konstateras att de värmländska företagen drabbades av krisen. Återhämtningen har dock kommit snabbt. En oro finns för en kvardröjande hög arbetslöshet inte minst för ungdomar.

En viktig utgångspunkt för krisens motåtgärder handlade om kompetensutvecklingsinsatser. I rapporten exemplifieras sådana insatser i Värmland. Industriskolan framstår som ett lyckat och efterföljansvärt exempel. Krisen har också visat sig i ökade kostnader för kommunerna när det gäller det så kallade försörjningsstödet. Det förstärkta statsbidraget till kommunerna hade stor betydelse under krisåret 2009.

I rapporten konstateras att krisen har lett till en önskan om öppnare regler och mer resurser till förfogande regionalt och lokalt. Krisen har också lett till diskussioner om strategiska frågor och viktiga utvecklingsdrag i det regionala och lokala perspektivet. Kriser påverkar framtiden även när de (till synes) är över.

Karlstad University Press
ISBN 978-91-86637-00-2